

DISKURZUS

A SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMÁNAK TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA | GYŐR

MÁSODIK ÉVFOLYAM | 2012/2. SZÁM.

KÉZIRAT LEZÁRVA | 2012. DECEMBER

FŐSZERKESZTŐJE | DR. FARKAS ÁDÁM
OLVASÓ SZERKESZTŐ | DR. KÁLMÁN JÁNOS
A KIADÓ KÉPVISELŐJE | DR. FARKAS ÁDÁM

A SZAKMAI BIZOTTSÁG ÁLLANDÓ TAGJAI | DR. BENDE-SZABÓ GÁBOR CSC., EGYETEMI DOCENS,
DR. KOVÁCS GÁBOR PHD, EGYETEMI DOCENS,
DR. SZEGEDI ANDRÁS PHD, EGYETEMI DOCENS,
DR. SMUK PÉTER PHD, EGYETEMI DOCENS,
DR. SÜLYOK GÁBOR PHD, EGYETEMI DOCENS.

A SZAKMAI BIZOTTSÁG FELKÉRT TAGJAI | DR. BARNA ATTILA PHD, EGYETEMI DOCENS

A BORÍTÓ FARKAS ÁDÁM MUNKÁJA.

MINDEN JOG FENNTARTVA. BÁRMILYEN MÁSOLÁS, SOKSZOROSÍTÁS, ILLETVE ADATFELDOLGOZÓ RENDSZERBEN VALÓ TÁROLÁS A KIADÓ ELŐZETES ÍRÁSBELI HOZZÁJÁRULÁSÁHOZ VAN KÖTVE.

A 2012. ÉVI 2. SZÁM MEGJELENÉSÉT A TÁMOP 4.2.2.B. PÁLYÁZATI TÁMOGATÁS BIZTOSÍTOTTA.

MEGJELENIK | FÉLÉVENTE, A/4-ES FORMÁTUMBAN
FELELŐS KIADÓ | SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMA
CÍM | 9027 GYŐR, BUDAI ÚT 12
HONLAP | [HTTP://BLSZK.SZE.HU](http://BLSZK.SZE.HU)
NYOMDAI MUNKÁLATOK | INFORARTNET KFT., GYŐR
ISSN | 2062-5715

©BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUM, 2012.

©A SZERZŐK, 2012.

TARTALOM

TANULMÁNYOK	3
<i>Fehér Júlia: Szempontok a hatékonyabb hírközlési fogyasztóvédelem megteremtéséhez</i>	3
<i>Szentgyörgyvári Tamás: A helyi nemesség kialakulásához vezető út</i>	14
<i>Kelemen Roland: Az egyház, a városi polgár és a jobbágyság földtulajdon kérdései Magyarországon és Angliában a XI-XIII. században</i>	24
SENIOR KÖZLEMÉNYEK	32
<i>dr. Torják Norbert: Megállapodás(-minta) a járási rendszer kialakításában</i>	32
<i>dr. Keserű Barna Arnold: A biotechnológiai találmányok szabadalmaztathatóságának története napjainkig</i>	38
SZERZŐINKHEZ (A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI)	48
TÁMOGATÓINK	50

TANULMÁNYOK

FEHÉR JÚLIA

SZEMPONTOK A HATÉKONYABB HÍRKÖZLÉSI FOGYASZTÓVÉDELEM MEGTEREMTÉSÉHEZ

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

„Mindennapi életünk megkerülhetetlen részévé váltak azok a vállalkozások, amelyek elérhetővé teszik számunkra a televíziós műsorokat, vagy biztosítják a telefon és az internet használatát (vagyis az ún. elektronikus hírközlési szolgáltatók). Szinte nincs olyan fogyasztó ma Magyarországon, aki ne lenne előfizetője valamelyik elektronikus hírközlési szolgáltatásnak, így a fogyasztóvédelem rendkívüli jelentőséggel bír ezen a területen.”¹

Mindenekelőtt gyakoroljuk önkritikát: kétségkívül fogyasztunk, lényegében mindent, különösen ami divatos, multifunkcionális, intelligens/okos (talán még nálunk is jobban) szélessávú vagy a legújabb technológia szerint készült. Amennyire mohók vagyunk, olyannyira tájékozatlanok és meggondolatlanok, később pedig (rendkívül) panaszosak. A „tudatos fogyasztó” kívánalma unalomig ismételt kategória az általános értelemben vett fogyasztóvédelem és ezzel együtt valamennyi specifikus ágazata vonatkozásában. Az e cél megvalósítása érdekében kidolgozott stratégiák, projektek többnyire színvonalas munkák, figyelemfelkeltőek, a kivitelezésük azonban kevésbé kiforrott. Pontosabban a hatás marad el, a tudatos fogyasztóvá válás. Ennek okát főként abban látom, hogy nincs megfelelő kommunikációs csatorna az információk eljuttatására, így a címzettek – a végső fogyasztók – továbbra is a „kiszolgáltatott massa” kategóriáját képezik a verseny és a profit által vezérelt szolgáltatókkal szemben.

Tudom, nem éppen elegáns (és bevett) módja ez a „fajtaismertetés” a tudományos munkáknak, de elsősorban –e tanulmány megírásával is – az a célom, hogy felhívjam a figyelmet a problémákra, és a maguk természetes valóságában ábrázoljam a jogviszony alanyait, rámutassak a hibákra és végül, de nem utolsósorban értékelhető (és célravezető) megoldásokat találjak.

Amellett, hogy sok esetben már a gyökereknél hibádzik a (szerződéses) jogviszony, annak teljesítése során is (szolgáltatás nyújtás, igénybevétel) akad konfliktusforrás, sérülési felület bőven. Ezek elsősorban a számlázási nézeteltérésekben, a tarifa emelésében, a szolgáltatás minőségében, ill. annak tartalmában, a szerződés egyoldalú (szolgáltatói) módosításában, felmondásában, szolgáltatás korlátozásban, panaszkezelésben, hibaelhárításban stb. érhetők nyomon. A kellemetlenségek bekövetkezését követően pedig a következő kérdés adódik: kihez forduljon a panaszos, milyen eljárás folytán szerezhethet „elégtételt”, avagy mely szervek, hatóságok jogosultak a fogyasztói panaszok orvoslására?

A válaszok túlnyomórészt jogszabályokban, ÁSZF-ekben rögzítettek, tehát nem megválaszolatlan kérdések, csupán azok ismerete hiányos. A mi feladatunk pedig éppen az, hogy ezeket a csöppet sem lényegtelen információkat valamilyen formában a közönség tudomására hozzuk, bevett gyakorlattá tegyük pl. a TANTUSZ - program alkalmazását, a választást megelőző, azt segítő körülményekről eljárást, egyszóval tudatos fogyasztóvá neveljünk! Olyan stratégiákat szeretnénk javasolni, ami nem utópiaként tekint az említett cél megvalósítására, hanem egyszerű és jól irányzott megoldásokkal el is éri azt!

Egy dolgot azonban nem szabad szem elől tévesztenünk (evidenciának tűnhet, de...) a fogyasztóvédelem elsősorban arra hivatott, hogy egyensúlyi helyzetet teremtsen a piaci viszonyok két szereplője, a fogyasztó és a termelő-kereskedő (esetünkben hírközlési szolgáltató) között annak érdekében, hogy a fogyasztónak optimális döntési lehetősége legyen, hogy érdekei a lehető leghatékonyabban érvényesüljenek. E támogató-segítő funkciót elsősorban az oktatás, a tájékoztatáshoz való jog, a jogi védelemhez való jog, a jogorvoslathoz és az igényérvényesítéshez való jog területén igyekszik betölteni², azonban minden esetben körültekintő, tudatosan eljáró, tájékozódni akaró fogyasztót feltételez!

¹ Elektronikus hírközlés (telekommunikáció) <http://www.nfh.hu/magyar/hasznos/hirkozles> (2012.07.21.).

² FAZEKAS JUDIT: *Fogyasztóvédelmi jog*, 2007, CompLex Kiadó, Budapest, 71. o.

2. ALAPVETÉS

2.1. Hírközlés és a fogyasztóvédelem – jogterületek találkozása³

Első lépésként a hírközlés egészét kell definiálnunk: egy általános fogalomként, gyűjtőfogalomként értelmezhetjük, amely a hírek és információk átvitelének, tárolásának és feldolgozásának számos formáját foglalja magába, így a távközlési szolgáltatásokat (ideértve a közcélú és különcélú vezetékes és mobil telefóniát és adatátvitelt), a rádió és televízió műsorszórást, műsorelosztást és műsorszétoztást, valamint a postai szolgáltatásokat.⁴ Jelen dolgozat keretei között elsősorban az elektronikus hírközlésre koncentrálunk, amelyet a következőképpen definiálhatunk:

Az elektronikus hírközlési szolgáltatás olyan más részére általában ellenszolgáltatásért végzett szolgáltatás, amely teljesen vagy nagyrészt jeleknek (bármely értelmezhető formában előállított jel, jelzés, írás, kép, hang vagy bármely természetű egyéb közlemény) elektronikus hírközlő hálózaton⁵ történő átviteléből és ahol ez értelmezhető irányításából áll.^{6,7} A tevékenység az említett jeleknek⁸ elektronikus hírközlő hálózaton egy vagy több felhasználóhoz történő eljuttatását, továbbítását biztosítja. Lényegét tekintve egyfajta közvetítői tevékenységről van szó.

Az elektronikus hírközlési szolgáltatások három nagy csoportba sorolhatók:

- telefonszolgáltatás (helyhez kötött – vezetékes, és mobil);
- rádió és televízió műsorelosztás, műsorszórás és műsorszétoztás;
- internet hozzáférési szolgáltatás.

A legismertebb elektronikus hírközlési szolgáltatók közé tartozik a három nagy mobiltelefon-társaság (T-mobile, Telenor, Vodafone), a kábeltelevízió-társaságok, a műholdas műsorszórást végző társaságok, a vezetékes telefon- illetve internet előfizetést kínáló vállalkozások továbbá az IP (Internet-Protocol)⁹ alapú telefonszolgáltatást vagy műsorelosztást végző szolgáltatók is.¹⁰

Az elektronikus hírközlés és a fogyasztóvédelem együttműködésének fontosságát jelzi, hogy az elektronikus hírközlésről szóló törvény alapelvei közé sorolja, ha nem a legfontosabbként jelöli meg a fogyasztók érdekeinek védelmét a hírközlési piac valamennyi szereplőjével fenntartott kapcsolataiban: a szolgáltatások jogosultság szerinti fennállása, a szolgáltatók és szolgáltatások közötti szabad választás, a szolgáltatások nyilvános megismerhetősége valamint a legalacsonyabb áron és legmagasabb minőségbe történő igénybevétele, a naprakész tájékoztatás és a szolgáltatókkal szembeni érdekvédelem vonatkozásában¹¹:

A legfőbb szerv pedig, amely a hírközlés (és média) koordinációjáért, felügyeletéért – és a fogyasztók érdekeinek védelméért - felelős a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (a III. fejezetben, az eljáró hatóság címszó alatt részletesen szólunk róla). Nézzük a másik felet!

A fogyasztóvédelem a gazdaságpolitika kiemelt, horizontális területe, amelynek célja alapvetően az, hogy egyensúlyi helyzetet teremtsen a fogyasztó és a terméket értékesítő között annak érdekében, hogy a

³ A hírközlési szabályozás fogyasztóvédelmi vonatkozásait az 1993-ban hatályba lépett távközlési törvénytől kezdve tartjuk számon, e két terület közös halmaza, mint speciális együttműködési terület, a hírközlési igazgatással foglalkozó tudományos munkák részét képezi. Így Koppányi Szabolcs Hírközlési jog az európai közösségben és Magyarországon c. munkájában is helyet kapott, amiben a közös szabályozási célt és a hatóságok együttműködésének mibenlétét tárgyalta. Lásd: KOPPÁNYI SZABOLCS: *A hírközlés szabályozása az Európai Közösségben és Magyarországon*, 2003, Osiris kiadó, Budapest, 326-329. o.

⁴ GERENCSÉR ANDRÁS: *Elektronikus kommunikáció*, <http://diakvallalkozas.ktk.nyme.hu/INFOMAN/comm.html> (2012.07.24.).

⁵ Az elektronikus hírközlő hálózatok olyan átviteli rendszerek, jelek irányítására szolgáló berendezések és más erőforrások, amelyek jelek továbbítását teszik lehetővé meghatározott végpontok között vezetéken, elektromágneses úton, így a műholdas hálózatok, a vezetékes és a mobil földfelszíni hálózatok, a kábeltelevíziós hálózatok.

⁶ 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről (továbbiakban Eht.) 188. § 13.

⁷ Nem minősül elektronikus hírközlési szolgáltatásnak a tartalomszolgáltatás vagy ilyen tartalom felett szerkesztői ellenőrzést gyakorló szolgáltatások, valamint a mobiltartalom-szolgáltatást nyújtó vállalkozások és az elektronikus kereskedelem.

⁸ Telefon esetén hang, televízió esetén kép és hang, az internet vonatkozásában adattömeg.

⁹ Az IP az internetre kapcsolt csomópontok (számítógépek, hálózati eszközök, webkamerák, stb.) egymással történő kommunikációját biztosító szabvány.

¹⁰ Elektronikus hírközlési szolgáltatások köre. http://www.nfh.hu/magyar/hasznos/hirkozles/hirkozles_2/hirkozles1.html (2012.07.24.).

¹¹ Eht. 2. § b) pontja.

fogyasztó jogai a legteljesebben érvényesüljenek, pontosabban, hogy biztosított legyen az fogyasztó érdekérvényesítése a gyártóval, a forgalmazóval és a szolgáltatóval szemben.¹² A jogterület az 1997. évi CLV. törvényben került átfogó szabályozásra, amely az Európai Unió fogyasztóvédelmi politikájának megfelelően megjelöli azt az öt alapelvet, amely a fogyasztói érdekek védelmének sarkalatos pontjait képezik. Ezek a következők: a fogyasztók egészségének és biztonságának, gazdasági érdekeinek védelme, a fogyasztók tájékoztatása és oktatása, a fogyasztói igények érvényesítése és végül a fogyasztók képviselése.¹³

A fogyasztóvédelmi feladatok ellátása elsősorban a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság (NFH) valamint regionális kirendeltségeinek hatáskörébe tartozik. Feladatkörén¹⁴ belül az Egyéb szolgáltatások keretében jár el a hírközlési szolgáltatásokkal kapcsolatos fogyasztói jogsértések esetén:

- az ügyfélszolgálat működtetésére;
- az előfizetői számlapanaszok szolgáltató általi intézésének rendjére, kezelésére;
- a számla tartalmára;
- valamint az előfizetők szolgáltató általi tájékoztatására vonatkozó rendelkezések körében.

Nem tartozik az NFH hatáskörébe az egyedi előfizetői szerződés és az ÁSZF tartalmára vonatkozó követelmények vizsgálata, az ÁSZF-ek felülvizsgálata.¹⁵ Ezeket a feladatokat a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) Hírközlés Felügyeleti Főosztálya látja el, amelyre nézve együttműködési megállapodást kötnek, és azt évente felülvizsgálják a hatóságok.

A fogyasztóvédelem fokozott igényét két dolog indokolja különösen a hírközlési szférában: egyrészt a felek közötti információs aszimmetria, másrészt ill. ehhez szorosan kapcsolódva az ügyfelek kiszolgáltatottsága az alábbi vonatkozásokban: a szolgáltatók az éles piaci versenyben egyre komplexebb, bonyolultabb termékeket (díjcsomagokat) dolgoznak ki, amelyeknek lényegét, gazdasági és jogi hátterét, az esetlegesen felmerülő kockázatokat (pl. hűségnyilatkozat megszegésének következményeit) az átlagfogyasztók nem értik; nehezen átlátható árazás és költségek; a fogyasztók nem megfelelő tájékoztatása (nehezen érthető, szándékosan félreérthető, megtévesztésre alkalmas tájékoztatás, kockázatok elhallgatása vagy egyszerűen a tájékoztatás hiánya.)¹⁶ Ezekre a körülményekre (is) figyelemmel vizsgáljuk a következőkben e két jogterület közös halmazát.

A Felek 2008 januárjában kötötték meg az együttműködési megállapodást az Eht. rendelkezései alapján¹⁷, a dolgozatban a hatályos - 2012. június 4-én kelt - megállapodás alapján tekintjük át a hatóságok összehangolt munkájának prioritásait. Öt szempont szerint rögzítették a közös feladatokat¹⁸: tájékoztatás, konzultáció; közös fellépés a fogyasztói jogok védelme érdekében; hatósági döntések, összefoglalók megküldése, értesítés a hatósági döntésekről; a fogyasztók és a nyilvánosság tájékoztatása; kapcsolattartás.

A Megállapodással kapcsolatban megfogalmazott kritika: kevés a kötelezés és sok a lehetőség! Konkrétan rögzített rendelkezések lennének kívánatosak a rugalmas, mégis összehangolt munka érdekében, továbbá élesen elhatárolt feladat- és hatáskörök, eljárási jogosultságok, kötelezően folytatandó konzultációk és ellenőrzések előírása.

Ami a felügyeleti tervek kölcsönös megküldését illeti, nem feltétlenül tartom szükségesnek, hiszen befolyásolhatják egymás gyakorlatát. Jóval praktikusabb, ha mindkét hatóság a maga gyakorlata szerint elvégzi a felügyeleti eljárását – hiszen sajátos szempontok szerint vizsgálódnak – és annak eredményéről, következtetéseikről tájékoztatják egymást, kötelező konzultációt vonva maga után. Más aspektusból történő megközelítések kiforrottabb eredményre vezetnének.

¹² A fogyasztóvédelmi hatóság bemutatása. <http://www.nfh.hu/magyar/informaciok/bemutakozas> (2012.07.24.).

¹³ Szociális és munkaügyi minisztérium honlapja - Fogyasztóvédelem <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1139&articleID=32432&ctag=articlist&iid=1> (2012.07.24.).

¹⁴ A fogyasztóvédelmi hatóság bemutatása. <http://www.nfh.hu/magyar/informaciok/bemutakozas> (2012.07.24.).

¹⁵ Fogyasztóvédelmi Felügyelőségek feladatköre <http://www.nfh.hu/magyar/informaciok/ellenorzes> (2012.07.24.).

¹⁶ VERES ZOLTÁN: *A pénzügyi fogyasztóvédelem alapjai*, 2012, (kézirat), Budapest, 3. o.

A hivatkozott forrásban a Szerző a pénzügyi szférában állandósuló információs aszimmetriát, ill. a fogyasztói kiszolgáltatottság okait jelöli meg a hármas felsorolásban. Úgy gondolom a felvetett problémakörök maradéktalanul megállják a helyüket a hírközlési piac területén is.

¹⁷ Az Eht. 21. §-a rendelkezik a két hatóság közötti együttműködés követelményéről az elektronikus hírközlési piaccal valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokkal kapcsolatos, fogyasztókat érintő ügyekben.

¹⁸ Együttműködési Megállapodás http://www.nfh.hu/data/cms69903/NMHH_honlapra.pdf (2012.07.24.).

A gyakorlatban is megmutatkoznak a konkrét hatáskörmegosztás hiányának hátrányos következményei, különösen a számlázás kapcsán beérkező panaszok esetén. Hiába a két hatóság hatásköreinek hozzávetőleges rögzítése e tárgykörben, nem egyértelmű az elhatárolás.

Az eredmény a panasz oda-vissza történő áttétele lesz – az ügyfél egyidejű értesítése mellett – ami nem elítélhető módon a fogyasztói bizalom megingását eredményezi a hatóságok irányába.

2.2. A jogviszony alanyai

Fogyasztók-előfizetők-felhasználók közti különbségtétel a személyt, a célt és a szerződéses jogviszonyt illetően:

Fogyasztó akár a szélesebb, akár a szűkebb értelemben vett alanyi körre gondolunk, kizárólag természetes személy lehet,¹⁹ aki magáncélra veszi igénybe a szolgáltatást. Ehhez képest mind az előfizető, mind pedig a felhasználó természetes személyen túl lehet jogi személy, jogi személyiség nélküli gazdasági társaság vagy más szervezet, aki a magáncél mellett üzleti célból is eljárhat. Ami ez utóbbi két kategória megkülönböztetésére szolgál, az a szerződéses jogviszony, ami kizárólag az előfizetői minőség velejárója. A felhasználó csak használja, igénybe veszi az adott elektronikus hírközlési szolgáltatást. A legtöbb esetben természetesen a két kategória fedi egymást. Láthatjuk, e körben a fogyasztó a legszűkebb alanyi kategória.

Szolgáltatók: Az elektronikus hírközlési szolgáltatók körébe azok a vállalkozások tartoznak, amelyek telefonszolgáltatást (vezetékes és mobil), internet-szolgáltatást és rádió- televízió műsorszórást²⁰, műsorszórás²¹, műsorterjesztést²² végeznek, nyújtanak. A szolgáltatók listája rendkívül hosszú²³ (917 db működő/aktív szolgáltató van jelenleg Magyarországon), nagyságuk és árbevételük alapján pedig széles skálán mozognak.

A szolgáltatók körében külön említést kell tenni az egyetemes elektronikus hírközlési szolgáltatókról és a jelentős piaci erővel rendelkező (JPE) szolgáltatókról.

3. FOGYASZTÓVÉDELEM A HÍRKÖZLÉSBEN

A hírközléssel kapcsolatos fogyasztóvédelmi feladatokat elsősorban a Hírközlés-felügyeleti Főosztály látja el, de jelentős szerepet kap e téren (igaz, sajátos jogállással) a Média- és Hírközlési Biztos is. Korábban (a 2010-es évet bezárólag) elsősorban a HFJK feladata volt a beérkezett panaszok alapján a jogséremlmek orvoslása.

Ismerkedjünk meg az eljáró intézményekkel és az eljárási folyamattal!

Az első és legfontosabb szerv e hatáskört tekintve a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, amely 2010. augusztus 11-e óta fennálló, a médiát és hírközlést szabályozó egyes törvények módosításáról szóló 2010. évi LXXXII. törvény által létrehozott országos hatáskörű autonóm államigazgatási szerv.

Mielőtt azonban a jelenleg működő intézményt vesszük górcső alá, érdemes figyelmet szentelni a jogelőd szervezetre, a Nemzeti Hírközlési Hatóságra (NHH), amely az érdekvédelem, a hatékony verseny kialakítása és fenntartása valamint a szolgáltatók jogkövető magatartásának felügyelete mellett komoly hangsúlyt fektetett a témánk szempontjából különös jelentőséggel bíró fogyasztói tájékoztatásra is, mint az érdekvédelem legelső (megelőző) aspektusára. E stratégia keretében számos oktató, tájékoztató anyag került kiadásra, így a „Fogyasztói tudatosság növelése az elektronikus hírközlési piacon”²⁴ vagy a „Mit, hol, hogyan? Hasznos információk a hírközlési szolgáltatásokról és a fogyasztói jogokról”²⁵. Fontos lépés volt a TANTUSZ²⁶

¹⁹ A szerződés teljesítésével és ezen belül a szolgáltatás minőségével kapcsolatos követelmények megsértése esetén a *kis- és középvállalkozások* számára is lehetővé vált, hogy a *fogyasztókat megillető védelemben részesüljenek*.

²⁰ Műsorszórást során a műsorszolgáltató által előállított jelek vezetékes (kábeles) hálózaton, továbbá földfelszíni vagy műholdas rendszerrel tartalmában változatlanul történő egyidejű eljuttatása rádió és televízió műsorszórási adókhoz ill. műsorelosztó hálózatokhoz.

²¹ A műsorszórási földfelszíni vagy műholdas rendszerrel végzett egyirányú rádió-távközlési eljárás hangok, képek és egyéb jelek továbbítására.

²² Az előállított műsorszolgáltatási jelek elektronikus úton egyidejűleg, változatlanul történő eljuttatása a felhasználó vevőkészülékéhez. (Hírközlés-statisztikai Adatbázis.

http://webext.nmhh.hu/hirk_stat/definiciok.nhh?&fejzet=8&nyelv=0 (2012.07.25.).

²³ A szolgáltatók listája megtekinthető itt: http://webext.nmhh.hu/hir_szolg/app/search.jsp (2012.07.25.).

²⁴ Ld: http://nmhh.hu/dokumentum/1747/fogy_tudatossag_kiadvany_v5.pdf (2012.10.21.).

²⁵ Ld: http://nmhh.hu/dokumentum/537/nmhh_mitholhogyan_tajekoztatokiadvany_web.pdf (2012.10.21.).

portál kiépítése! Egy olyan (ma is aktívan működő) folyamatosan frissülő tájékoztató oldalról van szó, amely az egyéni fogyasztói szokások alapján segít kiválasztani a fogyasztó számára legelőnyösebb mobil-, vezeték-, internet vagy kábeltévé szolgáltatást. Információval szolgál a roaming-díjakról, a szélessávú internet-hozzáférést kínáló cégek ajánlatairól. A portál keresőrendszere tehát két fő területre: a tarifa-összehasonlításra és a szolgáltatáskeresésre összpontosít. Nem elhanyagolható a hatóság ügyfélszolgálatának korszerűsítésének, a szándékolatlan roaming elleni védekezésnek, a szolgáltatók minőségi jellemzőiről adott webes tájékoztatásnak, az ingyenesen elérhető spamszűrő programok és kémprogramok felderítésére szolgáló szoftverek elérhetővé tételének jelentősége sem. Az ötletek és azok kivitelezése dicséretes, nagyon látványosak, közérthetőek és lényegre törőek, egyetlen hiányossággal (amely a végső cél elérésének akadályát képezte): nem került „népszerűsítésre”. Az emberek nagyon kis százaléka látogatta a hatóság honlapját, kevesen voltak tudatában annak, hol tájékozódhatnak. Mindezek ismeretében lássuk, hogy működik a jogutód!

A NMHH hírközlés-felügyeleti tevékenysége körében ellenőrzi a kijelölt tanúsító szervezeteket, általános felügyeletet és piacfelügyeletet lát el az elektronikus hírközlés területén, éves felügyeleti és ellenőrzési tervet, majd a vizsgálat befejeztével annak eredményéről beszámolót készít, kapcsolatban áll a Kasszával, kiszámítja, „behajtja” a felügyeleti díjakat és felhívja, majd kötelezi a szolgáltatókat az adatszolgáltatási kötelezettségük teljesítésére. Feladatainak elkülönült részét képezi az építmény-engedélyezés, amelynek keretében építésfelügyeleti és engedélyezési eljárásokat folytat le. Témánk szempontjából a piacfelügyeleti²⁷ és az általános felügyeleti eljárásai bírnak nagy jelentőséggel, hiszen ezek érintik (érinthetik) jelentősen a fogyasztói-, előfizetői-, felhasználói jogokat.

A kérelemre induló hatósági eljárás a panaszkezelés „leghatékonyabb módszere”. (Itt kell megjegyeznünk azt, a fogyasztói panaszok és bejelentések²⁸ kivizsgálása elsődlegesen a szolgáltató feladata.^{29 30} A szolgáltatónak 30 nap áll rendelkezésére ahhoz, hogy az írásban benyújtott fogyasztói megkereséseket kivizsgálja. A kivizsgálás eredményét köteles az ügyfélnek írásban megküldeni, a panasz elutasítása esetén azt megindokolni. Amennyiben a szolgáltató nagy valószínűséggel megsértette az elektronikus hírközlésre vonatkozó szabályokat vagy az ÁSZF-et, úgy kérelem formájában a Hatósághoz fordulhat hatósági felügyeleti eljárás lefolytatása végett.) Amennyiben az ügyfél kérelme a meghatározott formai és tartalmi követelményeknek (kizárólag írásban – vagy ügyfélkapun keresztül – a Hatóság által e célra rendszeresített nyomtatványon – űrlapon – köteles benyújtani,³¹ a kérelem kötelező tartalmi elemei az ügyfél azonosító adatai, valamint a sérelem ismertetése) megfelel, elsőfokú eljárás indul a Ket. szabályai szerint, melynek során a kérelmező ügyfélnek minősül, így megilletik az ügyfél jogai és terheli annak kötelezettségei.³² A kérelemre induló hírközlési általános hatósági felügyeleti eljárásért fizetendő díj összege 3000 Ft³³, amelyet a kérelem benyújtását megelőzően átutalással kell megfizetni. A Hatóság eljárásainak ügyintézési határideje főszabály szerint 45 nap, amely indokolt esetben egy alkalommal, legfeljebb 30 nappal meghosszabbítható.³⁴

A Hatóság a jogkövetkezmények alkalmazása során az egyenlő elbánás, a fokozatosság és az arányosság elvét követi. Jogkövetkezményként felhívja szolgáltatót a jogsértő magatartás megszüntetésére, attól való

²⁶ Lásd: <http://webpub-ext.nmhh.hu/tantusz/> (2012.08.23.).

²⁷ A piacfelügyelet az elektronikus hírközlési piacra vonatkozó jogszabályokban, hatósági határozatokban, közvetlenül alkalmazandó uniós aktusokban, általános szerződési feltételekben meghatározott, ill. vállalt kötelezettségek betartásának ellenőrzésére és kikényszerítésére irányul. http://nmhh.hu/cikk/727/Tajekoztato_az_elektronikus_hirkozlesi_piacfelugyeleti_eljarasrol (2012.08.23.).

²⁸ A hibabejelentés esetén a leggyorsabb megoldás, ha a panaszos a bejelentését a szolgáltató ügyfélszolgálatának hibabejelentő számán teszi meg az azonosító ügyfélszám megadásával. A szolgáltató köteles 48 órán belül kivizsgálni és értesíteni az előfizetőt a hibaelhárítás körülményeiről. Egyéb szolgáltatással kapcsolatos probléma esetén célszerű írásban megtett panasszal élni.

²⁹ Eht. 138. §.

³⁰ A szolgáltató törvényi kötelezettsége az előfizetői és felhasználói bejelentések intézésére, panaszok kivizsgálására és orvoslására, valamint tájékoztatásukra ügyfélszolgálatot működtetni telefonos, internetes elérhetőséggel és személyes kapcsolat felvételi lehetőséggel. Tájékoztatni kell az előfizetőket a panasz és bejelentés megtételének feltételeiről és módjáról, a kivizsgálás határidejéről valamint vitarendezés esetén eljárni jogosult fogyasztóvédelmi szervekről, hatóságról, bíróságról.

³¹ Eht. 32. §.

³² http://nmhh.hu/cikk/2788/Hogyan_nyujthat_be_kerelmet (2012.10.21.).

³³ 5/2011. (X.6.) NMHH rendelet A Nemzeti média- és Hírközlési Hatóság egyes eljárásainak igazgatási szolgáltatási díjairól és a díjfizetés módjáról. 9. §.

³⁴ Eht. 31. § (1)-(2) bek.

tartózkodásra, valamint jogszerű magatartás tanúsítására. A Hatóság a jogsértő magatartás tanúsítását megtilthatja, kötelezettséget állapíthat meg, további jogkövetkezményeket alkalmazhat, vagy hatósági szerződést köthet. Legfontosabb (és leggyakrabban alkalmazott) szankcióként bírságot szabhat ki a törvényben meghatározott feltételek szerint, de minden esetben olyan mértékűt, mely alkalmas a további jogsértéstől való visszatartásra.³⁵

A Hivatal által hozott elsőfokú hatósági döntés ellen az ügyfél (kizárólag az, aki az elsőfokú eljárásban részt vett) az Elnökhöz fellebbezhet,³⁶ aki a másodfokú hatósági döntési hatáskörét az Mttv. 112. § (2)³⁷ alapján az elnökhelyettesre delegálta, akinek nevében a másodfokú döntés-előkészítő osztály jár el. Az itt hozott határozat felülvizsgálatát kereset indításával lehet kérni a közigazgatási ügyekben eljáró bíróságtól, melyre a Fővárosi Törvényszék kizárólagosan illetékes. A peres eljárásban a Hatóságot az NMHH jogi igazgatósága képviseli.

A kérelemre indított piacfelügyeleti eljárással, tehát a panaszkezeléssel kapcsolatban felmerülhet a kérdés, hogy valóban szükség van-e rendes jogorvoslatra, így a Hatóságon belül fellebbezési lehetőség biztosítására. Figyelemmel a közzétett határozatokra, az esetek túlnyomó többségében helybenhagyó és a fellebbezést elutasító, bizonyos esetekben helybenhagyó de (a fellebbezésnek bizonyos vonatkozásaiban helyt adva vagy a fellebbezésre tekintet nélkül) az elsőfokú határozatot megváltoztató (egy-két esetben pedig kötelező/ felhívó végzések pl. külföldi szolgáltató esetében kézbesítési meghatalmazott megjelölésére) határozatok születtek. Új eljárásra utasítás a legkritikább esetben történt/történik. Éppen ezért megkérdőjelezhető, hogy az eljárás hosszadalmasabbá tételén túl hozzájárul-e érdemben az ügy sikeres elintézéséhez. Talán megfontolásra érdemes lehet a Hatóság határozataival szemben a másodfok, így a rendes jogorvoslat (fellebbezés) „kiejtése”, ezáltal közvetlenül a bírósági felülvizsgálat lehetővé tétele a kérelemre indult piacfelügyeleti eljárások tekintetében. Ez a megoldás nem példa nélküli, a PSZÁF hatósági eljárása hasonlóképpen egyfokú eljárásban működik, határozatával szemben pedig bírósági felülvizsgálatnak van helye. Egyrészt az eljárás egyszerűsítése érdekében lenne mindenképp indokolt, másrészt pedig a másodfok munkaterhének csökkentését szolgálná.

Biztosan felfigyel a Kedves Olvasó a két hatóság (jogelőd és jogutód) ismertetésében megmutatókozó releváns különbségre. Ez nem véletlen. Nyilván a NHH feladatának is integráns, ha nem a legfontosabb részét képezte – lévén közigazgatási szervről van szó – a felügyeleti eljárások lefolytatása és a panaszkezelés, de emellett (ahogy a fogyasztói tudatosság növelése tárgyában kiadott tájékoztató anyag is mutatja) a fogyasztóvédelem fejlesztése is prioritása volt stratégiájának. Ehhez képest jelen helyzetben megtorpanást tapasztalhatunk. Azon túl, hogy mind a Hatóság, mind az Elnök, mind pedig a Média- és hírközlési Biztos a fogyasztóvédelem elkötelezett híve, megnyilvánulását a külvilágban mégsem tapasztalhatjuk. Mi történt? Hova lettek a két évvel ezelőtti ambíciók és célkitűzések? Sajnos azt közel sem mondhatjuk, hogy a teljesítettség a viszonylagos „csend” oka. Szomorú, hogy a NHH által elindított program nem talált követőkre.

A Média- és Hírközlési Biztos (jogállását tekintve fontos, hogy hatósági jogkörrel, jogosítványokkal nem rendelkezik, a hatóság köztisztviselőjeként tevékenykedik) státusát a Médiaszolgáltatásokról és tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (továbbiakban Mttv.) hozta létre. A hírközlési igazgatásban nem új keletű ez a fajta közigazgatási szervezet. Az igény e sajátos hírközlési fogyasztóvédelmi típusú feladatellátásra és az ahhoz szükséges szervezeti keretek kiépítésére az Európai Közösség elektronikus hírközlésre vonatkozó keretszabályozási rendszerében is meghatározott. Így nem csak a hazai szükségletek, de jogharmonizációs kötelezettség is indokolta az intézmény létrejöttét. A Hírközlési Fogyasztói Jogok Képviselője (HFJK) tevékenysége keretében jellemzően „soft-law” eszközökhöz folyamodott: együttműködött, megállapodást kötött a szolgáltatókkal, ajánlást adott ki, mediátori tevékenységet látott el a szolgáltató és a fogyasztó között, indokolt esetben a nyilvánossághoz fordult a piaci jelenségekkel, problémákkal és azok megoldásaival kapcsolatban, a minél hatékonyabb tájékoztatás érdekében.³⁸ Röviden információs és kapcsolati központként működött a fogyasztók, előfizetők és más piaci szereplők, azaz a szolgáltatók, hatóságok és egyéb civil szervezetek között. A képviselő panaszbejelentésre és a jogsérelmek észlelése esetén hivatalból is eljárhatott. A képviselő a hozzá benyújtott beadványt köteles volt megvizsgálni és az általa célszerűnek tar-

³⁵ Eht. 48-49. §.

³⁶ Eht. 44. § (1)-(2).

³⁷ A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (Mttv.).

³⁸ ARANYOSNÉ DR. BÖRC S JANKA – LAPSÁNSZKY ANDRÁS – SPAKIEVICS SÁNDOR: *A hírközlési igazgatás kézikönyve*, 2010, Complex Kiadó, Budapest, 401-402. o.

tott intézkedést alkalmazni. A fogyasztók tájékoztatására különös figyelmet fordított, ennek számos felhívás, munkaterv keretében hangot adott, programjának releváns részét képezte!

A Biztos tevékenységi köre - az elnevezéséből is adódóan - a NMHH kettős felépítését követi. Egyrészt az elektronikus hírközlési szolgáltatás, másrészt a sajtótermék és médiaszolgáltatás nyújtásával kapcsolatban felmerült fogyasztói érdeksérelem esetén, ill. tájékoztatásukkal összefüggésben jár el. Kizárólag panaszra indulhat az eljárása és olyan magatartás tárgyában, amely az elektronikus hírközlési szolgáltatások nyújtásával kapcsolatos, a szolgáltatásokra vonatkozó szabályok megsértésének nem minősül, és nem tartozik a Médiatanács, az Elnök vagy a Hivatal hatáskörébe, de a szolgáltatást igénybe vevő felhasználók, előfizetők, fogyasztók méltányolandó érdekeinek sérelmét okozza vagy okozhatja.³⁹

Fontos különbséget tennünk a két szolgáltatási ág között, hiszen jelentős eltérések mutatkoznak a panaszkezelés során alkalmazott hatósági eszközöket illetően (a hírközlési ágazatban erősebb jogosultságokkal bír). E körben kell említést tennünk a 165/2011. (XII. 20.) AB határozatról, amely az eljárási jogosultságok egyenlőtlenségéért felel az igazgatás két területén. Az eredeti szabályozás szerint a Biztos a sajtótermékek és a médiaszolgáltatások vonatkozásában is ugyanolyan hatáskörrel bír, ugyanolyan hatósági eszközöket alkalmazhatott (adatszolgáltatásra kötelezés, egyeztetési eljárás lefolytatása, megállapodás megkötése, jelentéstétel, bírság kiszabása), mint hírközlési ágazatban. Az indítványozók azonban a vélemény és sajtószabadság korlátozására irányadó alkotmányos követelmények megsértése miatt a szabályozás megsemmisítését kérték. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Biztos olyan hatáskörökkel bír, amellyel akár a szerkesztői szabadság körébe tartozó kérdéseket is vizsgálhat. Eljárása mögött pedig mindvégig jelen van a hatósági fellépés és kényszerítés lehetősége, ez pedig a sajtószabadság korlátozását jelenti. A vonatkozó rendelkezések megsemmisítésre kerültek, így a továbbiakban a médiaigazgatási területen kizárólag a szolgáltatókkal együttműködő, mediációs szerepet betöltő intézményként jelenik meg.⁴⁰ Ennek ismeretében megkérdőjelezhetjük a „2 in 1” koncepció hatékonyságát. Úgy gondolom, a korábbi HFJK remekül betöltötte azt a szerepet, amire hivatott volt, mind a fogyasztói panaszok kezelése, mind tájékoztató programjai, mind média megjelenése (interjúk, chates kérdezz-felelek formájában) szempontjából, csupán a hatékonyság fokozásán kellett volna dolgozni. A terv, hogy összevont státusban a médiaigazgatás területén is megvalósuljon ez a fajta védelem, láthattuk, alkotmányos korlátokba ütközött, az erre vonatkozó rendelkezések az AB által megsemmisítésre kerültek. Így jelen helyzetben azt tapasztalhatjuk, hogy az összevonással elérni kívánt cél nem valósulhatott meg, de a hírközlés területén is „visszafejlődést” eredményezett. Ebből a szempontból tehát meglehetősen rosszul sikerült szervezeti lépésről beszélhetünk. További problémaként (hiányosságként) értékelhető a már jól ismert „tájékoztatási stratégia” hanyagolása. Nagy hiba ez, hiszen jól láttuk, a kiindulópontot megteremtették, melynek megragadásával és továbbvitelével a célok elérhetőek lennének. A szolgáltatók által alkalmazott fegyverrel kellene élni! A NMHH (a Biztossal karöltve) felhívhatná a fogyasztók figyelmét a körültekintésre, a TANTUSZ portál létezésére és alkalmazásának előnyeire, a további információk lelőhelyeire. A korábbi projektek ugyanis lehettek bár kifogástalanok mind formailag, mind tartalmukat tekintve, nem jutottak el a fogyasztókhoz. A média igénybevétele a legcélravezetőbb és leghatékonyabb eszköz lehetne.

4. PROBLÉMATÉRKÉP: A LEGGYAKRABBAN ELŐFORDULÓ FOGYASZTÓI PANASZOK ÉS ÉRDEKSÉRELMEK (ILLETVE AZ AZOK ELHÁRÍTÁSA, MEGELŐZÉSE ÉRDEKÉBEN TETT LÉPÉSEK)

A fogyasztói panaszok többsége a kiegyenlített viszonyrendszerből következik. A hírközlési szolgáltatások piacának domináns szereplői értelemszerűen a közismert szolgáltató óriások, melyeknek legfőbb érdeke az ügyfélkör megtartása, bővítése, a bevételek növelése. Mindezt jól megkonstruált marketingmunkával, színes reklámokkal, fantáziadús díjcsomag-elnevezésekkel (Mozaik, Like, Fun, Kaméleon, stb.), átláthatatlan kedvezményhalmazzal (és rejtett valós tarifákkal, ill. sávszélességgel) igyekeznek elérni. A szoros verseny, és a túllicitálás hátrányos következményei azonban hamar lecsapódnak, többnyire a fogyasztók kárára.

A HFJK-hez érkező (2009. évi) beadványok alapján a legjellemzőbb problémák a következők⁴¹: ÁSZF-el és az Egyedi Előfizetői Szerződésekkel kapcsolatban megfogalmazott kifogások; számlázás megfelelőségét vitató panaszok; a kéréstlen fogadott emelt díjas SMS-ek; mobiltelefonos internetelés árázásának

³⁹ Mttv. 140. § (1) bek.

⁴⁰ OROSI RENÁTA Biztosról szóló kézírata alapján.

⁴¹ ARANYOSNÉ - LAPSÁNSZKY – SPAKIEVICS: i.m. (2010) 313-315. o.

kérdései; szándékolatlan roaming; hibaelhárítási idő; sávszélesség (adatforgalmi sebesség); szóbeli szerződéskötési gyakorlat; hűségnyilatkozatok kikötései. A felsoroltak közül a területi korlátok miatt az előfizetői szerződéssel foglalkozunk különösen.

1. ÁSZF-el és Egyedi Előfizetői Szerződésekkel kapcsolatban megfogalmazott kifogások, az előfizetői szerződés anomáliái

Azért tekinthetjük e kategóriát a legátfogóbbnak, mert valamennyi sérelem melegágyát ezek a szerződések képezik. Nyilvánvaló, hogy a mellérendeltségen alapuló szerződési szabadság komoly csorbát szenved egy olyan piacon, ahol tömegesen kerül sor a szolgáltatások igénybevételére, futószalag-szerűen keletkeznek a jogviszonyok (a hírközlési szolgáltatások piaca jellemzően ilyen!). A „vásárlók” egy előre (a szolgáltató által) megkonstruált szerződést írnak alá, így a konszenzus azáltal jön létre, hogy az előfizetők elfogadják a fennálló feltételeket. Ez az egyenlőtlen helyzet – állampolgári érdekvédelem (és jogharmonizációs kötelezettség!) okán – arra sarkallja a jogalkotót, hogy korlátozza, szabályozza a szerződési feltételeket, előírásokat tartalmazzon a tartalmi, formai elemekre vonatkozóan, meghatározza a szerződés megkötésének, módosításának, megszüntetésének feltételeit. A jogalkotó ennek részben törvényi formában (Eht.), részben az NMHH Elnökét feljogosítva, rendeleti formában [6/2011 (X. 6.)] tesz eleget.

A szolgáltatás igénybevétele tehát minden esetben az előfizetői szerződés megkötésén alapszik, amely egyedi előfizetői szerződésből (megköthető szóban, írásban vagy ráutaló magatartással) és minden esetben írásba foglalt ÁSZF-ből áll. Olyan polgári jogi szerződésről van szó, mely lényeges elemeinek túlnyomó többségét az elektronikus hírközlésre vonatkozó szabályok határozzák meg és a felek ezen szabályoktól kizárólag egyező akarattal az egyedi előfizetői szerződésben az előfizető javára térhetnek el.⁴²

ÁSZF: Az előfizetői szolgáltatásokat nyújtó szolgáltató minden esetben köteles a hírközlési szolgáltatásra vonatkozó ÁSZF-et készíteni, azt a Hatóságnak bejelenteni és a nyilvánosság számára elérhetővé tenni. Közérthetőnek, ellentmondásmentesnek és áttekinthetőnek kell lennie, elősegítve ezzel az ügyfelek megfelelő tájékozódását. Fontos előírás, hogy a módosítások hatálybalépését megelőzően legalább 30 nappal a Hatóságnak az egységes szerkezetű módosított ÁSZF-et meg kell küldeni és az ügyfeleket a módosulás tényéről értesíteni.

A Felügyeleti Főosztály valamennyi ÁSZF vonatkozásában felülvizsgálati tevékenységet folytat, amely meghatározott szempontok szerint, nagyjából 140 lényeges tartalmi elemet ellenőrizve történik, jogszabályok tekintetében pedig az Eht. vonatkozó rendelkezései valamint a 6/2011. NMHH rendelet⁴³ ad iránymutatást. A követelmények között formai és tartalmi előírások egyaránt szerepelnek. Az ÁSZF felülvizsgálat tárgyában a Hatóság végzésben határoz és felhívja a szolgáltatót a kifogásolt pontok módosítására, törlésére, kiegészítésére. E tevékenységével megelőző feladatot lát el a szervezet, hiszen elébe megy az érdeksérelmek bekövetkezésének azzal, hogy csírájában fojtja el a szolgáltatók túlkapasait.

Az ÁSZF-el kapcsolatban egy dologra még szeretném felhívni a figyelmet, ez pedig a szolgáltató általi egyoldalú szerződésmódosítás lehetőségének, feltételeinek ÁSZF-ben rögzített formája. A probléma megoldásaként iránymutatásul szolgál(na) az Eht. vonatkozó rendelkezése, amely a 132. § (2) bekezdésben felsorolja azokat az eseteket, amikor a szolgáltató az előfizetői szerződést az egyedi előfizetői szerződésre is kiterjedően egyoldalúan módosíthatja. Ezek közül a b) és c) pontok⁴⁴ adnak sok esetben félreértésre, kiterjesztő értelmezésre okot. Tekintettel arra, hogy az egyoldalú szerződésmódosítás az esetek túlnyomó többségében a díjtételek emelésében nyilvánul meg, érthető módon fogyasztói panaszok sorához vezet. A szolgáltatók a „körülkérlekben bekövetkezett, előre nem látható lényeges változásokként” a legkülönbözőbb indokokkal „próbálkoznak”, hogy legalizálják egyoldalú szerződésmódosításukat: gazdasági életben bekövetkezett hanyatlás, infláció, nem várt beruházások, technológia-, és hálózatfejlesztési kényszer a versenyben maradás érdekében, egyes díjcsomagok előfizetői számának drasztikus csökkenése, így a díjcsomag- fenntartás fajlagos költségeinek elkerülhetetlen emelkedése, a távközlési adó bevezetése, stb. A Hatóság pedig az ilyesfajta érvelésekre alapozott fellebbezéseket rendre elutasítja arra hivatkozva, hogy valamennyi körülmény előrelátható, kalkulálható költség és kockázat, ami semmi esetre sem indokolhatja az egyoldalú módosítást. A szolgáltatók a Hatóság ezen magatartását a jogszabályhely kiüresítésének tartják, mondván nem rendelkeznek következetes állásponttal, amihez viszonyítani lehetne, ami alapján a körülményekben bekövetkezett lényeg-

⁴² Uo. 353. o.

⁴³ 6/2011 (X. 6.) NMHH rendelet az elektronikus hírközlési előfizetői szerződések részletes szabályiról (a továbbiakban Eszr.).

⁴⁴ b) Jogszabályváltozás vagy hatósági döntés. c) A körülményekben bekövetkezett, a szerződésmegkötésekor előre nem látható lényeges változás.

ges változás (clausula rebus sic stantibus) mibenlétét meg lehetne állapítani, így a gyakorlatban az látszik, hogy a szolgáltatók folyamatosan próbálkoznak, a Hatóság pedig minden esetben hárít (barkóba-jelenség). Az NMHH válasza erre az, hogy nem lehet taxatív meghatározni a lényeges változás mibenlétét, hiszen minden esetet egyedileg kell megvizsgálni, valamennyi eset új, egyedi releváns körülményeket szülhet, ami viszont szükséges elem, hogy a körülménynek előre nem láthatónak, elháríthatatlannak és a jogviszonyt közvetlenül érintőnek kell lennie. A következetes jogalkotás és jogalkalmazás azonban megkívánna egy ún. ok-listát, amely rögzítené, melyek azok az esetek, amelyekre (és csak és kizárólag azokra) hivatkozni lehet az egyoldalú szerződésmódosítás indokaként. Az ok-lista léte nem példa nélküli, a pénzügyi szférában, a 2009. évi Banki Magatartási Kódex⁴⁵ tartalmaz hasonlót, amit következetesen alkalmaznak is. Tekintettel arra, hogy a szolgáltatók nem minden esetben hagyják szó nélkül a fellebbezés elutasításokat és bírósági felülvizsgálatot kérnek, előbb-utóbb várhatóan körvonalazódni fog egy bevett bírósági gyakorlat, mely konkrétan vizsgálja a lényeges körülményben bekövetkező változás mibenlétét (is).

Figyelemmel az ÁSZF-ek terjedelmes voltára és bonyolult jogi nyelvezetére kívánatos volna ÁSZF-kivonat kibocsátására kötelezni az egyes szolgáltatókat. Az ötlet nem új keletű⁴⁶, némely szolgáltató honlapján fellelhető, azonban egyéni tapasztalat alapján egy szolgáltató üzletében sem található, pedig a fogyasztók tájékoztatásában betöltött szerepéhez nem férhetne kétség. A legfontosabb pontokat – jogokat és kötelezettségeket - összefoglaló, a szerződés megkötésére, módosítására, megszüntetésére, a díjtételekre és a hűség-szerződés lényegi elemeire koncentráló, 6-7 oldalas kivonat garantáltan redukálná a fogyasztói panaszok számát.

Akár az ÁSZF egyes pontjait, akár az adott szolgáltató valamennyi díjsomagját (és annak legfontosabb ismérveit) összehasonlítható módon magába foglaló táblázat kibocsátása, mint „Általános tájékoztató az előfizető szerződés megkötését megelőzően”⁴⁷ szintén a fogyasztói mérlegelés megkönnyítését szolgálná.

Az egyedi előfizetői szerződéssel kapcsolatban, a szóban (különösen távollevők között telefonhasználat útján) és ráutaló magatartással megkötött szerződések hátrányos következményei szoktak panaszként felmerülni. A szóban kötött szerződést a telefonbeszélgetés napján kell megkötöttnek tekinteni, azonban tekintettel az átgondolásra és értelmezésre nyitva álló idő rövidségére, az előfizető a szerződéstől 8 munkanapon belül indokolás nélkül elállhat azzal a megszorítással, hogy ha az elállási idő lejárt előtt a szolgáltató a teljesítést az előfizető beleegyezésével megkezdte, az elállási jog nem gyakorolható.⁴⁸ A ráutaló magatartással (reálaktussal) kötött szerződések az elektronikus hírközlés területén különösen a kiegészítő szolgáltatások vagy emelt díjas szolgáltatások vonatkozásában jelentősek, tehát egy már meglévő elektronikus hírközlési szolgáltatásra vonatkozó előfizetői szerződést feltételeznek.⁴⁹ A kellemetlen helyzetek az előfizetők fokozott odafigyelésével elkerülhetők.

A szerződés felmondással történő megszüntetését a jogalkotó igyekszik az egyensúlyi helyzet megteremtésére figyelemmel szabályozni. Ennek oly módon tesz eleget, hogy az előfizető számára mindhárom felmondási csoport (rendes-, a szerződés egyoldalú módosításához kapcsolódó- és rendkívüli felmondás) vonatkozásában jogkövetkezmény és indokolás nélkül legfeljebb 8 napos határidővel (de akár azonnali hatállyal is) felmondási jogot biztosít. Ez a jog a szolgáltatót minden esetben indokolási kötelezettség terhe mellett és hosszabb határidővel (60, ill. 15 nap) illeti meg. A felmondási jogosultság tartalma az egyes felmondási csoportok szerint másként alakul a határozott, ill. határozatlan idejű szerződések vonatkozásában.

Hűségnyilatkozat: Az előfizetői szerződés olyan kikötéséről beszélünk, amely alapján a szolgáltató meghatározott kedvezményekben,⁵⁰ részesíti az előfizetőt arra tekintettel, hogy az olyan kötelezettségeket⁵¹

⁴⁵ Elérhető: http://www.mkb.hu/dl/media/group_463afc792a1fd/item_2545.pdf (2012.10.22.).

⁴⁶ 16/2003 (XII. 27.) IHM rend. (hatályon kívül!) 4. § (4) rögzíti, hogy a szolgáltató köteles az ÁSZF mellékletben meghatározott tartalmú kivonatát elkészíteni.

⁴⁷ A tájékoztató táblázat alkalmazásának ötlete szintén a pénzügyi szektor területéről származik, a fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény 1. sz. melléklete alapján.

⁴⁸ 17/1999. (II. 5.) Korm. rendelet 5. § a) pontja.

⁴⁹ ARANYOSNÉ - LAPSÁNSZKY – SPAKIEVICS: i.m. (2010) 370-373. o.

⁵⁰ Kedvezmények minősül különösen a belépési díj részbeni vagy teljes elengedése, az előfizetési díj kedvezménye a határozatlan idejű szerződéshez képest, a szolgáltatás igénybevételéhez szükséges végberendezés kedvezményes átengedése vagy értékesítése, stb.

⁵¹ Kötelezettségvállalások különösen: az előfizető hűségidőn belül nem kezdeményezi saját érdekkörében felmerült okból a szerződés felmondását, a szolgáltatás szüneteltetését, a szerződés olyan módosítását, amit a kikötés nem tesz lehetővé; szerződésszegő magatartásával nem teremt jogalapot a szolgáltatói felmondásra vagy szolgáltatás korlátozásra.

vállal a szolgáltatásnak a hűségidő alatt történő igénybevételére, amelynek megszegése a szerződésben meghatározott jogkövetkezményekkel jár. A hűség szerződések kapcsán kínált kedvezmények sok esetben gondolkodás nélküli választásra sarkallják az előfizetőket, pedig érdemes tisztában lenni azzal, mit is vállalunk az (általában 2 éves) elköteleződéssel: mindenképpen korlátozottabb eljárási lehetőségeket a szerződéses jogviszony megszüntetését illetően. A határozott időtartamú előfizetői szerződés a határozott idő elteltével szűnik meg, ezt megelőzően rendkívüli felmondással csak akkor élhet az előfizető, ha a szolgáltató a bejelentett és érdekkörébe tartozó hibát 30 nap alatt sem javítja ki vagy egyoldalú szerződésmódosítása az előfizető számára hátrányos rendelkezéseket tartalmaz⁵². Ebben az esetben a szolgáltató az addig igénybe vett kedvezményeket nem jogosult követelni. Egyéb, a határozott idejű szerződés idő előtt történő előfizetői felmondása esetén az igénybe vett kedvezményeket követelheti a szolgáltató, más hátrányos jogkövetkezményt azonban nem alkalmazhat.⁵³

5. A FOGYASZTÓI TUDATOSSÁG NÖVEDELÉSE: TÁJÉKOZTATÁS, ÖSSZEHASONLÍTÁS ÉS VÁLASZTÁS

A legfrissebb kutatások eredményei szerint a tudatos vásárlói index folyamatos növekedést mutat, ami a körütekintőbb választásnak, a garanciális jogok eredményes érvényesítésének köszönhető, ugyanakkor a fogyasztói jogosítványok pontos ismerete és kiváltképp a vásárlói tudatosság fejlesztése területén még bőven akad tennivaló. Ez utóbbi elvártsága és igénye megfoghatatlan burokként vesz körül bennünket, nyomásként nehezedik ránk. Sok esetben tudjuk is, hogy mit kellene tennünk, de a gyakorlatban „nem érünk rá” ennek megfelelően cselekedni, csak arra törekszünk, hogy a szolgáltatások (és a divatkövetés) iránti szükségleteinket lehetőleg minél olcsóbban kielégítsük. Ezt a fajta fogyasztói szemléletet a szolgáltatók jól ismerik, a különféle marketingtevékenységüket erre figyelemmel alakítják. Minden esetben kezeljük szkeptikusan a túlon-túl kedvezményes ajánlatokat, éljünk gyanúval annak valóságtartalmát illetően. A „megtévesztő magatartás” szerű eljárás minden esetben a szolgáltatók sajátos eszköze, ami még csak nem is tekinthető jogsértésnek, hiszen vélelmezi a fogyasztói gondolkodást! A hatékonyabb „tudatosságnövelés”, tehát a mérlegelésre és összehasonlításra ösztönzés érdekében a szolgáltatókéhoz hasonló módszert kell alkalmaznunk, így az aktuális fogyasztói magatartásokból, kialakuló fogyasztói trendekből kell következtetéseket levonnunk és ennek alapján kidolgoznunk a megelőző stratégiákat.

Fogyasztói trendek, fogyasztói magatartások: alapvetően a gyenge pontokra kell fókuszálnunk, megjelölni a hibás fogyasztói magatartás típusokat és az azokra adott reflektálással kijelölni a helyes gondolkodás és magatartás irányait. A tájékoztatási program kivitelezése során alapvetően a média igénybevételére kellene összpontosítani, jól felépített, színes, kellemes zenei aláfestéssel megkonstruált, lényegre törő, figyelemfelkeltő mondatokkal, manipulatív módon kell hatnunk a fogyasztókra, marketingstratégiát alkalmazni, ahogyan ezt a szolgáltatók is teszik (ha már másként nem megy). A program kidolgozása során figyelemmel kell lenni a fogyasztói kategória gyűjtőfogalom jellegére, tehát arra, hogy rendkívül heterogén közeget célunk meg mind személyiségüket, mind társadalmi helyzetüket, mind életkorukat tekintve. Nyilvánvalóan egyénre szabott programokat nem lehet kidolgozni, de kategóriák szerinti, többféle stílusú projektek kialakítása célravezető lehet. Stratégiák kidolgozásakor különösen erre, a funkcionális fogyasztás⁵⁴ szem előtt tartására kell felhívni a figyelmet, fel kell szólítanunk a fogyasztókat az emocionális fogyasztás⁵⁵ veszélyeire, az önkifejező, szimbolikus, „nagyzó”, praktikusságot nélkülöző ajánlatok választásának következményeire.

Hírközléssel kapcsolatos fogyasztói gyakorlat Németországban: mindenekelőtt azt kell rögzítenünk, hogy olyan központi, valamennyi elektronikus hírközlési szolgáltatóra és szolgáltatásra kiterjedő összehasonlító és keresőrendszer, mint a hazai TANTUSZ portál, Németországban nincs. Általános fogyasztóvédelmi

⁵² Azonban ha a szerződésmódosítás az igénybevett kedvezményt nem érinti, az előfizető nem jogosult azt hátrányos jogkövetkezmény nélkül felmondani. Amennyiben a módosítás érinti a kedvezményt és az előfizető a szerződést felmondja, a szolgáltató jogosan követelheti a már igénybevett kedvezményeket.

⁵³ Hogyan mondhatja fel az előfizetői szerződését? http://nmhh.hu/cikk/2757/Hogyan_mondhatja_fel_az_elfizetoi_szerzodeset (2012.11.05.).

⁵⁴ Racionálisan indokolható fogyasztás, olyan termékek megvásárlása, szolgáltatások igénybevétele, ami nem különösebben szolgál magyarázatra, tekintve az adott társadalmi-gazdasági szinten elfogadott jelenégről van szó. Ide soroljuk a témánk szempontjából elsődleges telefon és internet szolgáltatás igénybevételét.

⁵⁵ Szimbolikus tartalmú fogyasztás (ami lehet önmegnyugtató vagy önkifejező). Ld. bővebben: TÖRŐCSIK MÁRIA: *Fogyasztói magatartás – Insight, trendek, vásárlók*, 2011, Akadémiai Kiadó, Budapest.

portálok⁵⁶ (igénybe vételük díjköteles!), valamint kisebb, ingyenesen hozzáférhető privát oldalak⁵⁷ segítik a tájékozódni kívánó fogyasztókat a számukra leginkább kedvező „csomag” kiválasztásában. Az a bevett gyakorlat, hogy több ingyenes portált megkeresnek, lekérdezik a számukra leginkább megfelelő tarifát, szolgáltatást, majd a kapott eredményeket összehasonlítják és meghozzák a döntést. Az optimalizálás a németeknél bevett gyakorlat, a programok kihasználtsága nagyon magas, az esetleges költségvonatok ellenére is.

6. ZÁRÓ GONDOLATOK

Mit tegyen az a nemzet, amely alapvetően más temperamentummal bír, más viselkedési formákat követ, másként gondolkodik? Mint fogyasztó tanuljon, tájékozódjon, változtasson hozzáállást, vegye igénybe az őt segítő alkalmazásokat és végül, de nem utolsó sorban tartsa szem előtt saját érdekeit! Mint állami, fogyasztóvédelmi szerv (NMHH, NFH, Média- és Hírközlési Biztos, civil szervezetek) egyrészt tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a hiányosságokat mesterségesen pótolja, tanítsa, fejlessze a fogyasztói tudatosságot, másrészt pedig felügyelje, szabályozza az erőfölényben lévő fél magatartását, kötelezze a szolgáltatókat a fogyasztói jogok tiszteletben tartására, az esetleges érdeksérelmek kezelésekor a hatékony, gyors és kielégítő orvoslásra törekedjen és végül de nem utolsó sorban teremtsen egyensúlyt az egyenetlen viszonyrendszerben!

Ne feledjük: a tudatos fogyasztó a hírközlési piac fejlődésének ösztönzője! Éppen ezért védelme, tájékoztatása, oktatása, jogorvoslathoz, igényérvényesítéshez, érdekképviselőhez való jogának biztosítása és ezzel elégedettségének elérése mindenkinek érdeke, nem mellesleg Alaptörvényben rögzített államcél!⁵⁸

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] FAZEKAS JUDIT: *Fogyasztóvédelmi jog*, 2007, CompLex Kiadó, Budapest.
- [2.] KOPPÁNYI SZABOLCS: *A hírközlés szabályozása az Európai Közösségben és Magyarországon*, 2003, Osiris kiadó, Budapest.
- [3.] GERENCSÉR ANDRÁS: *Elektronikus kommunikáció* <http://diakvallalkozas.ktk.nyme.hu/INFOMAN/comm.html> (2012.07.24.).
- [4.] VERES ZOLTÁN: *A pénzügyi fogyasztóvédelem alapjai*, 2012, (kézirat), Budapest.
- [5.] ARANYOSNÉ DR. BÖRC S JANKA – LAPSÁNSZKY ANDRÁS – SPAKIEVICS SÁNDOR: *A hírközlési igazgatás kézikönyve*, 2010, Complex Kiadó, Budapest.
- [6.] TÖRÖCSIK MÁRIA: *Fogyasztói magatartás – Insight, trendek, vásárlók*, 2011, Akadémiai Kiadó, Budapest.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [7.] A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (Mttv.).
- [8.] 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről.
- [9.] 17/1999. (II. 5.) Korm. rendelet.
- [10.] 16/2003 (XII. 27.) IHM rend.
- [11.] 6/2011 (X. 6.) NMHH rendelet az elektronikus hírközlési előfizetői szerződések részletes szabályiról (a továbbiakban Eszr.).
- [12.] 5/2011. (X.6.) NMHH rendelet A Nemzeti média- és Hírközlési Hatóság egyes eljárásainak igazgatási szolgáltatási díjairól és a díjfizetés módjáról.

⁵⁶ <http://www.verbraucherzentrale.de/> és <http://www.test.de/> (2012.08.23.).

⁵⁷ Az ezen oldalakon legkedvezőbbnek kihozott ajánlatokat azonban mindig fenntartással kell kezelni, hiszen függetlenségükre nincs garancia. Nem kizárt, hogy az oldalon reklámtevékenységet folytató szolgáltató jutalékot fizet az oldal fenntartójának a megkötött előfizetői szerződések után.

⁵⁸ Alaptörvény M) cikk (2) „Magyarország fellép az erőfölénnyel való visszaéléssel szemben és védi a fogyasztók jogait.”

SZENTGYÖRGYVÁRI TAMÁS

A HELYI NEMESSÉG¹ KIALAKULÁSÁHOZ VEZETŐ ÚT

1. BEVEZETÉS

„A nemesség fogalma a 13. század közepén országszerte sokféle társadalmi csoportra alkalmazva élt, de hiányzott mögüle az azonos jogi tartalom. Akik kapcsán felbukkant a nemes jelző, azok helyzetében a közös vonást a fegyveres szolgálati kötelezettségben és az önálló birtoktulajdonban – vagy legalábbis nagyfokú rendelkezési szabadságot engedő önálló földhasználatban - lehet keresni.”²

Az Őrség valamikori szabad jogállású lakói³ a 14. században földesúri hatalom alá kerültek. A Batthyányok a 16. században kapták meg az Őrséget, mint a németújvári uradalom „tartozékát”. Az őrségi speculátorok a 14. század végétől egészen a 19. század közepéig küzdöttek azért, hogy egykori kiváltságos helyzetüket visszaszerezzék. A Királyi Kúrián folyó „nagy per”⁴ során arra is keresték a választ, hogy a többi, egykor hasonló jogállású népelemek miként tudták a nemesi jogállást elérni. Többször hangoztatták, hogy szerintük helytelen az a következtetés, hogy az őri kötelezettség megszűntével a kiváltság is megszűnt volna, és ezáltal jobbágyokká váltak volna. „A szentgáli királyi vadászok, a szentkirályszabadjai királyi szakácsok, valamint az egykor egyházi katonáskodó elem, a prediálisok is nemesi szabadsággal rendelkeznek, Felsőőr-
höz hasonlóan alsó Őrség is nemes szabadságra emelkedett.”⁵

Tanulmányomban a felsorolt kiváltságos népelemek jogállását hasonlítom össze az őrségi örökével. Feltételezem, hogy a párhuzamos vizsgálat pontosabb képet ad a helyi nemesség kialakulásához vezető út megértéséhez, illetve az őrségi örök problémájához.

2. A KIRÁLYI VÁRSZERVEZET FELBOMLÁSA

Az Árpád-kori királyi várszervezet felbomlását a kutatók egy része (Reiszig Ede, Lederer Emma) szerint a királyi adománypolitikában a 13. század elejétől bekövetkező változások eredményezték. II. András nem csak lényegesen több birtokot osztogatott híveinek, mint elődei, hanem adományai megtételekor igénybe vette a várispánságok földjeit és népeit is, jóllehet a jelek szerint ez mindaddig nem volt szokásban.⁶ Utalunk kell itt arra az 1208-ban kelt oklevélre, amelyben II. András Miklós vasvári ispánnak adományozott birtokokat. Ebből az oklevélből megtudjuk, hogy az adományos a birtokot korábban szerzett érdemeinek jutalmaként, minden további ellenszolgáltatás nélkül kapta (tisztá adomány). „Hűséges hívünknek, Miklós vasvári ispánnak nekünk sokszor teljesített hűséges szolgálataiért egy bizonyos Lindva nevű földet, amely Vasvárhoz tartozik, és amely szolgálattévőnké volt, akit Wolpachnak neveztek, neki és általa örökösének adományoztunk örökjogon birtoklásra, és elrendeltük, hogy őt ennek a földnek a birtokába a mi poroszlónk Győcse fia, Ivahon vezesse be.”⁷

Mások (Holub József, Kristó Gyula) ellenben csak a 13. század második felének fejleményeként írták le a fent említett változásokat, s más tényezőknek - például a várjobbágyok nemesítésének - is részt adtak a folyamatban.

¹ Helyi nemeseknek mondták a tradicionális jogban azokat, akik nem országos, hanem csak helyi nemességgel bírtak, azaz nemesi jogaikat csak saját községük területén gyakorolhatták. (POMOGYI LÁSZLÓ: *Magyar alkotmány-és jogtörténeti kézikönyvtár*, 2008, Mérték Kiadó, 424. o.)

² ALMÁSI TIBOR: *A tizenharmadik század története*, 2000, Pannonica Kiadó, Budapest, 141. o.

³ Az Őrségi speculátorok a honfoglalás korától kezdve, illetve egyes források szerint már az előtt is a törzsi hadsereg biztonságáról és a nyugati gyepűvonal védelméről gondoskodtak. Konkrét feladatuk a Vasvári sánc őrzése volt. A Vasvári sánc védelmi szerepét a 12. századig teljesítette.

⁴ A per felvétele végül 1841 szeptemberében történt meg a királyi tábla előtt. A fiscust Hubay József képviselte, alperesként Batthyány Zsigmond és Károly szerepeltek. (A per részletes ismertetését ld. Diskurzus 2012/1. Különszám 26-34. o.)

⁵ MOL Bírósági Levéltár O 20 Processus tabulares non terminati. 61. csomó „E” 1822-1847. Eörseg pere 1841. szept. 15

⁶ ZSOLDOS ATTILA: A vasi várispánság felbomlása, in *Vasi Szemle*, 2000/1. szám, 27. o.

⁷ MAYER LÁSZLÓ - MOLNÁR ANDRÁS (szerk.): *Források a Muravidék történetéhez*. Szöveggyűjtemény. 1. kötet. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008., 40-41. o.

A várföldek eladományozása mellett a nemesítések is hozzájárultak a várispánságok felbomlásához, hiszen ezáltal jelentősen csökkent az ispánsági földek és népek száma. „A szerviens általában két úton jutott el a nemes jogállásba. Részint spontán módon, azaz úgy, hogy külön királyi közbeavatkozás nélkül megkapta mintegy a társadalomtól a nemes minősítést. Ez leghamarabb természetesen a királyi szerviensek tehetős, az előkelőkhöz legközelebb álló képviselőinek sikerült... A kevésbé tehetős szerviensek a nemesi cím elérésére irányuló óhajukat úgy juttatták kifejezésre, hogy - az 1240-es évektől kezdődően - nemes szervienseknek (nobiles servientes) kezdték nevezni magukat.”⁸

Ezt a fejlődést tetézte be az 1267. évi dekrétum. A IV. Béla és két fia által kiadott oklevél bevezetése elmondja, hogy Szent István királytól elnyert szabadságaik megtartását kérve az ország minden részéről színiük elé járultak „Magyarország összes nemesei, akiket királyi szervienseknek mondanak.” A szerviens és a nemes kifejezés azonossága e fogalmi megfeleltetéssel nyert az uralkodó részéről elismerést.⁹ A dekrétummal nagymértékben előremozdult a birtokos társadalom jogi egységesülése.

A köznemességet alkotó más elemek (várjobbágyságok, különféle királyi népek, közöttük az örök) általában királyi beavatkozással jutottak a köznemesség sorába. IV. Béla, V. István és kiváltképpen IV. László korából maradt ránk sok nemesítő oklevél.¹⁰ A több ágból kialakuló köznemesség egygyé forrása természetesen nem következhetett be néhány rövid évtized alatt. Az országos nemesség mellett létezett korlátozott szabadsággal rendelkező, meghatározott szolgálattal terhelt nemesség is. Ezeket helyi, partikuláris vagy kondicionális nemeseknek hívjuk.

Az őrségi perében megjelölt népelemek a helyi nemességhez köthetőek. A szentkirályszabadjai szakácsok, a szentgáli királyi vadászok, a prediálisok, a felsőőriek 13. és 14. századi jogállásának megértéséhez elsőként a várjobbágyság intézményét kell tanulmányoznunk.

3.A PARTIKULÁRIS NEMESSÉG SORÁBA TARTOZÓ NÉPELEMEK VIZSGÁLATA

2.1. A királyi várszervezet népei

A 13. században „a királyi várszervezet népeinek hierarchiájára egyfajta hármas tagolódás volt jellemző.”¹¹ A várföldeken élő „várnépbeliek” a várispánság fenntartásához szükséges különféle szolgálatokat látták el, míg a várnépbeliek közvetlen előljárói eleinte a várispánság szolgálatába álló szabadok voltak, akiket a 11. század utolsó negyedétől várjobbágyságoknak neveztek.

A királyi várszervezet jobbágy néven emlegetett népeinek két csoportját különbözteti meg Zsoldos Attila. Az egyik csoportot a várjobbágyi jogok teljességét élvezők alkották, a forrásokban a „szent király”-ra utaló vagy a *iobagio castri* terminussal jelölték őket. A másik csoport tagjait a várnépbeliek közül kiemelt (*iobagiones...exempti, filii iobagionum qui kelthiobagfyu dicuntur*), a várispánság élén álló comesnek szállásadással tartozó jobbágyok alkották. Ezt a réteget a várjobbágyokhoz képest a szabadságoknak egy alacsonyabb foka illette meg. A várjobbágyok a vár „előkelői”, akik a szintén jobbágy névvel bíró várszervezetiekhez képest megkülönböztették magukat a „tisztes”, „igazi”, „nemes” jelzőkkel. „A várjobbágyi szabadságot születésüktől fogva, s nem külön kiváltságolás alapján élvezték.”¹²

„A várjobbágyokat végső soron olyan propriusi függés kötötte a várszervezet intézményéhez, mint várnépbelieket, vagy mint a többi szolgálónépet a maguk birtokszervezetéhez.”¹³ A propriusi jelleg egyrészt tehát jelenti azt, hogy a király tulajdonosi hatalma teljes mértékben kiterjedt a várjobbágyok személyére és javaira. Másrészt pedig a királyi hatalomnak biztosítania kellett a státus elemeként elismert birtoklás stabilitását, hiszen csak így tudták ellátni feladatukat a várjobbágyok.

A várjobbágyok legfontosabb feladata a hadakozás volt. Az 1231-es Aranybulla 15. cikkelye a következőket mondta ki: „A nemesek és mások hadkötelezettségének újabb szabályozása

a) Ha mi az országon kívül vezetünk hadat, a nemesek nem tartoznak velünk menni,

⁸ KRISTÓ GYULA: *Magyarország története 895-1301*, 2007, Osiris, Budapest, 256. o. Zsoldos Attila hangsúlyozza, hogy a „királyi szerviens” fogalma az udvarban született meg, tehát nem ennek a társadalmi rétegnek az önelnevezésével van dolgunk. Jogaik magukban foglalták a régi nemesség kiváltságainak egy részét, társadalmi tekintetben sem különböztek a hagyományos nemességtől. A királyi hatalom a régi nemesi réteg határán őket is királyi szervienseknek tekintette. (ZSOLDOS ATTILA: Az országos nemesség kialakulása, in *Rubicon*, 2012/2. szám. 11. o.)

⁹ ALMÁSI: i.m. (2010) 143. o.

¹⁰ KRISTÓ GYULA: i.m. (2007) 256. o.

¹¹ ZSOLDOS ATTILA: *A szent király szabadjai. Fejezetek a várjobbágyság történetéből*, 1999, MTA Törttud. Int., Budapest, 31. o.

¹² Uo.33. o. és 37. o.

¹³ Uo. 34. o.

b) csupán az ispánok és a zsoldosok, várjobbágyok és azok, akik tisztségüknél fogva erre kötelesek, és akiknek nagyobb birtokokat adományoztunk.”¹⁴ A felsoroltak közül a várjobbágyok nem illeszkednek a sorba, hiszen a többiek a királytól kapott fizetség fejében voltak kötelesek hadba vonulni, míg a várjobbágyokat jogállásuk kötelezte a hadi szolgálatra, bármilyen külön ellenszolgáltatás nélkül.¹⁵

A várjobbágyok tehát földbirtokosok voltak, adómentességük jelentős kiváltságnak számított az Árpád-kori magyar társadalomban. Éppen a várjobbágyi birtoklás elismert volta tette lehetővé, hogy a várjobbágyok a 13. századi magyar társadalom „eredet és jogállás tekintetében rendkívül tarka képet mutató kis- és középbirtokos rétegének egyik jelentős alkotóelemévé vált.”¹⁶

Az őrségiek perében említett szentkirályszabadjai királyi szakácsokat a településük neve alapján a várjobbágyok intézményéhez kapcsolhatjuk. A település nevének etimológiáját vizsgálva a következő adatok állnak rendelkezésünkre: *terrea de Zubady* 1269,¹⁷ *Zenthkiralzabady* 1372,¹⁸ *Zabady sancti regi*.¹⁹

Egy 1314-es oklevél említi először a „Zabadi-i nemesek”-et.²⁰ A 14. századi Szentkirályszabadjához köthető oklevelekben a település, illetve lakói a veszprémi káptalannal kapcsolatos földügyekben szerepelnek. Ezekből az iratokból az derül ki, hogy a káptalan tekintélyes birtokállományát szerette volna növelni a szentkirályszabadjaiak birtokainak rovására.²¹

A „szent király”-ra utaló elnevezések magyarázatát abban a korabeli jogfelfogásban kereshetjük, mely szerint minden kiváltság, amely a „bizonytalan régiségből ered”, annak megalapozója Szent István. A szent király személyéhez kapcsolt szabadság az uralkodók várjobbágyok feletti rendelkezési szabadságát korlátozta.²² A falu életéről, lakóiról nem sok adat maradt fenn: azt azonban feltételezhetjük, hogy a vármegyei várjobbágyok előkelőbb rétegei éltek itt. Az 1488-as adóösszeírás 40 egytelkes nemesi portát, 2 nemes háztartást sorol fel a településen.²³

A korabeli oklevelek nem tesznek említést itt lakó szakácsokról. Veszprém megyében valóban éltek szakácsok, adatokat találtam a királyné vámosi szakácsairól. Ezen népelemek vizsgálata azonban már a királyi és királynéi birtokok népeinek körébe tartozik.

2.2. A királyi és királynéi birtokok népei

Nemcsak az őrségiek perében vetődött fel a szentgáli királyi vadászok helyzetével való párhuzam kérdése, számos néprajzi tanulmány is ezt a feltételezést erősíti: „Az országos nemességen kívül több vidéken az úgynevezett területi nemesség lokális közösségei váltak ki környezetükből. Akadtak közöttük népes nagy közösségek, mint Szentgál Veszprém megyében, s olyan vidékek, mint a hajdani Őrség. Utóbbiak a 17. században elvesztették egykori kiváltságaikat.”²⁴

Az archaikus udvari várszervezet felbomlásának időszakában a királyi népek jogi helyzetének fejlődését vizsgálva Bolla Ilona két fő utat ad meg: az egyik az aurea libertas megszerzése, a másik a proprius-függsben maradás.

A királyi szolgáltató népeknek csak kis része lett a nemesi libertas élvezője. Ez történhetett úgy, hogy familiárisként sikerült világi urak szolgálatába állniuk, s uruk kieszközölte számukra a királytól a nemesítést. Ezen kívül a király maga is adhatott nemességet servilis népeinek. Az indoklás legtöbbször a hadi érdemre

¹⁴ LEDERER EMMA (szerk.): *Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához*, 1964, Tankönyvkiadó, Budapest, 73-79. o.

¹⁵ ZSOLDOS: i.m. (1999) 47. o.

¹⁶ Uo. 46. o.

¹⁷ NAGY IMRE - VÉGHÉLY DEZSŐ - NAGY GYULA: *Zala vármegye története. Oklevéltár. Első kötet 1024-1363*, 1886, Budapest, 55. o.

¹⁸ KUMOROVITZ L. BERNÁT: *Veszprémi regeszták (1301–1387)*, 1953, Budapest, Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 2., 263. o.

¹⁹ Uo. 308. o.

²⁰ KRISTÓ GYULA: *Anjou-kori Oklevéltár. III. 1311-1314.*, 1994, Budapest-Szeged, 356. o.

²¹ „A fehérvári káptalan előtt Zenthkiralzabady-i György fia Pál azt a Zenthkiralzabady-i sessióját és négy helyen (5+3+3+2) fekvő 13 holdnyi szántóját, melyeket elődei erőszakkal elfoglaltak, a saját és ősei lelki üdvösségének biztosítása végett a veszprémi káptalannak visszaadja.” (1372. márc. 31.) Lásd 13. számú jegyzet.

²² ZSOLDOS: i.m. (1999) 34. o.

²³ RAINER PÁL: Mit tudunk a középkori Szentkirályszabadjáról? in *Veszprém megyei honismereti tanulmányok*, XV., 1993, Veszprém, 106. o.

²⁴ MAGYAR NÉPRAJZ. VIII. KÖTET: TÁRSADALOM. <http://mek.oszk.hu/02100/02152/html/index.html>, (2012.11.07.).

való hivatkozás volt.²⁵ „A nemesítettek nagyobb része eredetileg castrensis volt, de akadt közöttük tárnok, halász, hirdető, udvarnok, kamarás is, nem beszélve az erdőőrökről, solymászokról, a vadászokról, akik szolgálatuknál fogva is részben fegyverforgatók voltak.”²⁶

A királyi udvar életében fontos szerepe volt a vadászatoknak. A vadászatoknak helyet adó erdőispánságok szolgálónépei voltak az erdőóvók. A vadászatokon még a következő szolgálónépek vettek részt: vadászok, madarászok, agarászok (vagy pecérek), darócok.²⁷

A szentgáli vadászokról az első okleveles adat 1281-ből származik.²⁸ „A királyi erdőuradalom a Bakony királyi birtokban maradt leghatalmasabb erdősegeire, Szentgál vidékére húzódott vissza, ezt az adatok híján közelebbről körül nem határolható területet hívták a 14. és 15. században ispánságerdőnek „silva spansag”, majd a 16. századtól Királybakonyának. Az erdőség határa délen egészen Szentkirálysabadjáig terjedt. A királyi erdőispánság gazdasági teendőit ellátó népességet, az erdőörököt és vadászokat erre a leszűkült területre kellett koncentrálni, az itt élő, eredetileg más szolgálatot ellátó királyi szolgálónépeket tehát új szolgálatra, pohárnokból vadász tevékenységre irányították át.”²⁹

Az 1322-ben keletkezett oklevélben már a pohárnokokból átminősített királyi vadászok kapnak Károly Róberttől bíraskodási kiváltságlevelet. „Károly király (H) [hamis] utasítja a nádort, az összes bírót, c.-t, várnagyot, azok helyetteseit és minden tisztségviselőt, hogy mivel Nemethy-i, Zenthgal-i és Chepeli conditionarius népeit kivette minden bíró joghatósága alól, e falvak conditionarius hospes-eit ne ítéljék, az ellenük folyó perek a király elé kerüljenek. D. in T[hemeswar], in quind. B. Georgii mart., a. d. 1322.”³⁰ Az Anjou-kori oklevéltárban hamis oklevélként tünteti fel az oklevelet Kristó Gyula. Az oklevél tartalma és a nádor említése teszi kérdésessé az iratot.

A következő adatok már a 16. századból valók: a Veszprém megyei dicákban a szentgáliakat a király prédiális nemeseiként vették fel, akiket az egytelkes nemesek módjára, de nem azokkal együtt kell összeírni. Elnevezésük többször változott a jegyzékekben, 1552-ben királyi nemes vadászoknak, 1557-ben a király libertinusainak nevezték őket. 1549 óta megyei adót nem, csak hadiadót fizettek.³¹

A királynéi birtokot különféle tevékenység ellátására rendelt szolgálónépek lakták, jogállásukat tekintve feltételezhető, hogy az a királyi népekéhez volt hasonlatos. A korabeli oklevelek a 13. század utolsó negyedéig az általános jellegű „népek” (populi) elnevezést használják, majd megjelenik - olykor párhuzamosan is - a kondicionárius (condicionárius) kifejezés is.³² A királynéi birtokok szolgálónépeinek szervezete is a királyi birtok hasonló népeinek szervezetével mutat azonos képet. Itt is századokba osztották a népeket, valamint megtaláljuk a száznagyi tisztséget is. A források a bocsárjobbágyok, tárnokjobbágyok, szakácsjobbágyok mellett harcosjobbágyokról is szólnak. „A jobbágyi jogállás minden bizonnyal örökletes volt, ám kiváltságolás révén is el lehetett nyerni. Így tett Mária királyné harcosjobbágyá bizonyos epöli személyeket, illetve szakácsjobbágyá több szakácsot, míg Izabella királyné pohárnokokokat és szekerészbocsárokat emelt harcos jobbágyok közé.”³³

A 13. század második felében keletkezett oklevelek arról tanúskodnak, hogy az udvari szervezet népei részt vettek a királyi hadjáratokban. „Ez a jelenség azzal magyarázható, hogy a várszervezet népeihez hasonlóan, akiknek elsőrendű kötelezettségük volt a fegyveresek kiállítására, az udvarszervezet kötelékébe tartozók, másodlagos feladatként bizonyos létszámú kontingens küldtek a királyi hadseregbe.

²⁵ BOLLA ILONA: *A jogilag egységes jobbágyosztály kialakulása Magyarországon*, 1983, Akadémiai Kiadó, Budapest, 231-235. o.

²⁶ Uo. 234. o.

²⁷ KIS PÉTER: A királyi szolgálónépi szervezet a 13-14. században, in *Középkortörténeti Könyvtár*. 25., 2010, Szeged, 16-20. o.

²⁸ „Jakab és Grysgon Pechel-i nemesek kérésére átírja és megerősíti a veszprémi káptalan ápr. 7-én kelt oklevelét, amely szerint (...) a nevezett nemeseknek Szentgál faluban (villa sancti Galli) levő 200 hold földjét és fél malmát, amelyet a királyi pecérek közösen birtokoltak, körülhatárolva különválasztotta és a nemeseket beiktatta.” (SZENTPÉTERY IMRE – BORSA IVÁN: *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke 1272-1290*, 1961, MOL Forráskiadványok 9. 281.o.)

²⁹ MAGYAR ESZTER: *A királyi erdőkezelés kiváltságolt népcsoportjainak továbbélése a bakonyi erdőispánság területén*, in *Tanulmányok Veszprém megye múltjából*, 1984, Veszprém, 106. o.

³⁰ KRISTÓ GYULA: *Anjou-kori Oklevéltár VI. 1321-1322*. 2000, Budapest-Szeged, 208. o.

³¹ MAGYAR: i.m. (1984) 107. o.

³² ZSOLDOS ATTILA: *Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában*, 2005, MTA Törttud. Int., Budapest., 62-63. o.

³³ Uo. 69. o.

Veszprém megyében (Nemes) Vámoson éltek a királyné szakácsai. Róluk a következő adatokat találtam: 1266-ban Árpád-házi István ifjabb király számos vámosi királyi és királynéi szolgálatban álló személyt magasabb rendi állapotba emelt. Vámoson a királyné úrnő tárnoki jobbágysai éltek, akik gabonatermeléssel foglalkoztak. Ugyanezen 1266. évi ügyirat szerint Vámoson éltek még a „királyné harcoló jobbágysai” is („...*exercitiales iobagiones reginali...*”). Egy másik - 1275. évi - adománylevelével szerint „Vámos faluban... királynéi jobbágysok... (valamint) ...a királyné úrnő kondíciójában élő népe” laktak („...*in villa Wamus... iobagiones reginales...(et) ...populis condicionarium domine Regine...*”). Egy 1290. évi forrás egyenesen „királynéi falunak” („...*villa Reginalis...*”) nevezte, illetve, hogy az a „királyné szakácsainak faluja” („... *villa cocorum reginalium de Wamus...*”) Az 1330-as évekre Vámos faluban és határában elsősorban a veszprémvölgyi cisztercita Szűz Mária monostor apácáinak voltak birtokai (mint legrégebbi birtokosoknak), volt birtoka a veszprémi püspökségnek és káptalannak, valamint tizennyolc „országos nemesi szabadsággal” élő családnak.³⁴

A kutatások alapján (Zsoldos, Bolla) megállapítható, hogy a királynéi jobbágysok birtoklásának jellege minden bizonnyal a várjobbágysai birtokláshoz volt hasonló. Ám a várjobbágysokétól eltérő módon a királynéi népek esetében többször előfordul a kiváltságolt személyének vagy földjének az eladományozása.

A királyi birtok népeinek alsóbb rétegeit még a 14. században is szolgálhelyzetüként kezelték. 1318-ban Károly Róbert azzal indokolta elődje halála óta történő adományok visszavételét, hogy azokat a kondicionáriusokat, akik kondíciójukból kifolyólag a király napi ételmezését biztosították, az ország szokása szerint kondíciójukból elvonni nem szabad. I. Lajos idejében is még szolgáltnak tekintették őket, így 1351-ben mentesítették őket a kamarahaszna fizetése alól. Számuk a század folyamán egyre csökkent, mivel az uralkodók a királyi birtok jobbágysaivá (azaz a várnépeket várjobbágysá) tették, ritkán egyenesen nemessé emelték őket. A királyi birtok jobbágysainak csak egy része jutott be a köznemességbe, más csoportjai nem tudtak bekerülni az országos nemességbe, hanem csak a feltételes, partikuláris nemesek közé kerültek. Belőlük utóbb egytelkes, adófizető nemes lett.³⁵

2.3. Az egyházi birtokok népei

Az immúnis egyházi nagybirtokon élő família már a kezdetektől két rétegre vált szét. Az östermelő és iparos kézművesektől megkülönböztették az egyház előkelő szolgálait, akiknek a legfontosabb feladatuk a lovas szolgálat. Ezt a réteget a 11. századi oklevelekben *equites*, a végén *ministri*, majd a 13. században *obagiones equites*, *liberi* névvel illetik.³⁶ Később jelenik meg a nemes jobbágyság, majd Zsigmond korában az egyházi vagy prédiális nemesség elnevezés. A Délvidéken már régen használt „prédiális nemes” kifejezés csak a 14. századtól nyer polgárjogot a magyar jogterületen.

Bónis György felhívja a figyelmet az egyházi nemesek vármegyeiekhez hasonló helyzetére, a közös pontot abban látja, hogy ott is „ugyancsak egy harcos «jobbágys» réteg helyezkedik el egy másik, földművelő és iparos réteg fölött.”³⁷

Az egyházi nemes kötelességei elsősorban a hűség és a szolgálat, ezáltal teljesíti a főpap, az apát a királlyal szemben fennálló katonaállítási kötelezettségét. (A XIV. század közepétől szokásba jön a hadkötelezettség megváltása.) „A szolgálati viszony alapításában is kezdetben a király szerepe a döntő. A XIII. század első évtizedeiben ő emel fel várnéphez tartozókat, vagy apátsági hírnököket az egyház szabad jobbágysainak sorába, ő engedi meg királyi szervenseknek, várjobbágysoknak, hogy az egyház szolgálatába lépjenek, s még ha a felemelés a főpaptól indul is ki, a király tekintélyével és beleegyezésével történik.”³⁸

IV. Béla az 1260-as években a fehérvári káptalan jobagióiról és a tihanyi jobagiókról is rendelkezett. A fehérváriak esetében mindazok megmaradhettek e státuszban, akik az „egyház régi, igaz, természetes jobbágysai” voltak, de azok is, akik vagyonukkal az egyház alá helyezték magukat, valamint a conditionarius sorból érdemeikért kiemelték. Bár a király megtiltotta, hogy a káptalan a későbbiekben növelje a jobagiók számát. A tihanyiak már nem jártak ilyen jól, ott a nádor 12 családot hagyott meg ebben a státuszban és a lovas szolgálatban, a többiek pedig conditionariusok lettek.³⁹

„Az egyházi nemesség ugyanis nem annyira jogviszony, mint a jogállásnak egy bizonyos fajtája, okleveleink egybehangzó tanúsága szerint libertas. Ez élesen el van határolva lefelé és fölfelé. Természetesen

³⁴ *Nemesvámos története.* http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/nemesvamos/index.htm, (2012.11.01.).

³⁵ ZSOLDOS: i.m. (1999) 107.o.

³⁶ BÓNIS GYÖRGY. *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*, 1947, Kolozsvár, 186. o.

³⁷ Uo. 187. o.

³⁸ Uo. 188. o.

³⁹ BOLLA ILONA: i.m. (1983) 262-263. o.

nem azonos az örökös szolgálattal, a kötött szolgálattal, s ezért a hadakozó egyházi jobbágyokat el szokták választani a kondicionárius népektől. Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy birtoklásukhoz bizonyos *condicio*, a szolgálat fűződik, s ezért időnként őket is kondicionáriusoknak mondják, megkülönböztetve őket az ország szabad nemeseitől, libertas-ukat pedig a teljes nemesi szabadságtól. Szabadságuk az egyházi familia harcos jobbágyainak jogállásából nőtt ki, s mindvégig magán hordta a többi patrimonialis alárendeltekkel való hasonlóság bélyegét.⁴⁰

A kiemelkedő helyzetű jobbagiók megbízatása és tisztsége sem volt azonos: találunk közöttük *curialis comes*-eket, mások feladata a követségjárás volt, voltak olyanok is, akik saját lovaikkal szolgáltak.⁴¹ A fegyveres szolgálathoz úr és kor szerint változó pénzbeli és természetbeli szolgáltatás is járt. Legállandóbb teher a tized volt, amit az egyházi nemes lelkiismerete szerint kellett fizetni.

„Egyházi harcos jobbágyokkal, ill. nemesekkel az esztergomi és kalocsai érsek, az egri, győri, nagyvárad, nyitrai, pécsi, veszprémi és zágrábi püspök uradalmaiban találkozunk, valamint a győri, pécsi, veszprémi székeskáptalan, meg az ősi székesfehérvári társaskáptalan hatósága alatt. A konventek közül a legrégebb, bencés apátságok rendelkeznek velük, mint a bakonybéli, bátai, bélai, csatári, garamszentbenedeki, pannonhalmi, somogyvári, szekszárdi, tihanyi és zselicszentjakabi, szórványos adatok szerint más rendekhez tartozók is, mint az ipolysági premontrai s a pásztói cisztercita konvent, de vannak harcos jobbágyai a margitszigeti és a somlyóvásárhelyi apácakolostoroknak is. Mindezek az adatok igazolni látszanak azt a középkorban egységesen vallott hagyományt, hogy az egyházi nemesség alapjait Árpád-házi királyaink, sőt egyenesen Szent István vetették meg.”⁴²

Ebből a felsorolásból a délvidéki nemességet külön is meg kell vizsgálnunk, hiszen jogállása több külön vonást is tartalmaz. Szlavónia területén az Árpád-kori várispánságok - néhány kivétellel - magyarországi társaikhoz hasonlóan a 13–14. század folyamán egyházi vagy magánföldesúri függésbe kerültek, ám a várispánságok elitjét képező várjobbágyi réteg itt nem tűnt el, hanem sajátos helyzetű és szervezetű várnemességé, avagy prediális nemességgé alakulva az egész középkoron át fennmaradt.⁴³ Az okleveles adatok alapján megállapítható, hogy zágrábi várjobbágy 1278 után épp úgy „válhatott” „Zágráb mezei nemes várjobbágygyá”, mint püspöki prediális.⁴⁴

4. AZ ÓRÖK JOGÁLLÁSÁNAK VÁLTOZÁSA

Szent László törvénycikkelyének (II. 17.) a *confiniumok*⁴⁵ szervezetére vonatkozó adatai szerint a *confiniumok* élén ispánok (*comites*) állottak, a határ őrzésének feladatát pedig „a határvidékek őrei, akiket közönségesen öröknek mondanak” (*custodes... confiniorum, qui vulgo ewrii vocantur*) látták el. Ha a „határvidékek őrei” várnépbeliek voltak, akkor szükségképpen ispánjuk is várispán volt.

Az örök a várszervezet népeinek hierarchiájában a várnépbeliekkel azonos fokon álltak. Helyzetük annyiban lehetett kedvezőbb a várnépbeliek átlagánál, amennyiben fegyveres szolgálatuk megbecsültebbnek számított a várnépbeliek többségét terhelő officiumokhoz képest, jóllehet a várjobbágyi szabadságok által biztosított szintnek még így is alatta maradt. Az őrnagy egyszerre volt az örök közvetlen várszervezeti előjárója – a száznagy helyett – és az ispáni hatalom képviselője a távoli *confiniumon*. A *confiniumok*nak a megyéjük központi területeitől való távolsága lehetett elsősorban az a tényező, amelynek következtében az őrnagy (*maior speculatorum*) tisztség kifejlődött. E sajátos tisztségről a vasi várispánság Mogyorósdon élő őreinek (*speculatores de Monorosd*) köteles szolgálatait (*condiciones ac debita*) írásba foglaló 1270. évi kiváltságlevél alapján alkothatunk képet.⁴⁶

⁴⁰ BOLLA ILONA: i.m. (1983) 193. o.

⁴¹ Uo. 215. o.

⁴² BÓNIS. i.m. (1947) 187-188. o.

⁴³ SZEBERÉNYI GÁBOR: A rojcsai prediálisok a 13-14. században, in: *Középkortörténeti tanulmányok. 7.*, 2012, Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 291-311. o. (SZEBERÉNYI 2012a)

⁴⁴ SZEBERÉNYI GÁBOR: Nemesi közösségek a Szepességben és Túrmezőn a 13–14. században. Szempontok a szepesi tízlándzsások és a turopoljei nemesek párhuzamának kérdéséhez, in: „*Köztes-Európa*” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére, 2012, Kronosz, Pécs, 443. o.

⁴⁵ *Confinium* jelentése: a „határvidékek” (*confinia*) az ország határai mentén elterülő vármegyék területéhez tartoztak, s ez az a körülmény, ami ezeket a megyéket határvármegyékké tette. A *confiniumok* katonai szervezete ezen vármegyék várispánságainak részeként működött. ZSOLDOS ATTILA: *Confinium és marchia. Az Árpád-kori határvédelem néhány intézményéről*, in: *Századok*, 2000/1. szám, 108. o.

⁴⁶ Uo. 110. o.

Az oklevél részletesen felsorolja az őri állapotához kapcsolódó jogait is: királyi adózás alóli mentesség, tized megváltása, a rendkívüli hadiadónak csak a felét adják, saját bírái bírászkodnak felettük, rendkívüli szolgáltatásokat csak a király kérhet tőlük. Stahl Ferenc szerint az intézkedések a nemzeti szervezettel felbomlására utalnak: a közös földtulajdon megszüntetése (földjeiket egymás közt felosztva és ne nemzeti genként közösen birtokolják), a magántulajdonon alapuló öröklési rend bevezetése (az elhunyt után a fiág nem az őrnagy vagy az ispán örököl).⁴⁷

A néphagyomány szerint 103 nemes élt az Őrségben. Azonban az okleveles adatok alapján csak egy nemes családról tudunk: 1364-ben I. Lajos király Őrnagy Miklós fiát, Saska Pétert veszi ki a zalafeői⁴⁸ (Zalafeweur) szolgálat alól, és a Vas megyei Szentpéterben bírt birtokrészeivel a nemesség sorába emeli.⁴⁹ Az oklevél⁵⁰ fordításakor derült ki, hogy nemcsak Saska Pétert, hanem: „Saska Pétert és ... hasonlóképp Saska Pál fiait, ugyanennek a Péternek az unokatestvéreit ... kivonjuk, felmentjük, kiemeljük és kivesszük” az „örök küldetése alól.” A „nemesség és szabadság címét és privilégiumát (*nobilitatis et libertatis titulo et privilegio*) örök időkre megszerzik.

„A várjobbágyok nemesítésének a 14. század második felében újra jelentkező sorozata arra figyelmeztet, hogy a várjobbágyi birtoklásnak az elismertsége és a nemesivel egyidejű létezésének az eltérése megszűnt. Erre az időszakra értek meg azok a társadalomfejlődési tendenciák, amelyek a királyi várszervezet és vármegye felbomlását követően létalapját vesztett várjobbágyok további fennmaradása ellen hatottak.”⁵¹

Az oklevél alapján megállapíthatjuk, hogy az őrségi örök 1365-ben még őri szolgálatot teljesítettek ezen a vidéken. Azt, hogy Saska Péter és rokonai esetében mit takart az „ajánlásra méltó érdem” nem tudjuk pontosan. Az őrségi jogállásának megváltoztatásában a későbbiekben ez az oklevél semmilyen szerepet sem töltött be. Ha analóg helyzetet vizsgálunk, akkor utalnunk kell felsőőri Péter fia Miklósról, akit I. Károly az örök közül kiemelt és megnemesített. A 16. században a felsőőriek a birtokukban lévő speculatort nemesítő oklevél alapján érték el azt, hogy a nemesi közösséghez tartozzanak. A felsőőriekről tudni kell, hogy I. Ferdinánd a Pinka völgyét és az örközségeket 1530-ban a Christoph és Pantaleon von Ehrenreich testvérpár birtokába adta katonai szolgálataik ellenében. Az őriek az ősi magyar alkotmányra hivatkozva sikerrel tiltakoztak a döntés ellen a pozsonyi országgyűlésen. A diéta 1547-ben elismerte az őriek nemességét, és megtiltotta nemesi jogaik megsértését. Ezt követően II. Rudolf állított ki 1582-ben adománylevelet az alsóőriek számára, amelyet 1611-ben II. Mátyás király is megerősített. Ezek kiadásában a jogszerűségeken kívül valószínűleg ismét az játszott döntő szerepet, hogy a Bécs elleni ostromok során, illetve a törökkel folytatott háborúk miatt kialakuló politikai nyugtalanság idején a bécsi udvar biztosítani kívánta a katonai hagyományú népesség hűségét.⁵²

3.1. A Vas megyei zalaewr nevű örök adományozása

Az 1391. november 23-án Budán kelt oklevélből⁵³ tudjuk, hogy a Vas megyei zalaewrök (Szalaőrök) adományként Sarói László temesi ispán kezébe kerültek. „Zsigmond király hűséges szolgálatai fejében Mária királynő tudtával és jóakarattal, valamint a főpapok és bárók tanácsából a Vas megyei zalaewr nevű örököt (*universos spiculatores nostros vulgariter zalaewr nun-cupatos*) felmentvén őket az őri szolgálat igája, állapota és terhei alól, földjeikkel és mindenféle ingatlanokkal együtt Sarow-i Péter fiának: László (*magnificus*) temesi ispánnak adja adományba, és az adományról privilégium kiállítását ígéri.”

Szintén 1391-ben Németújvár várát⁵⁴ is Sarói László szerezte meg. 1392. februári keltezésű Kismartonból származó oklevélből megtudjuk, hogy az örök Zsigmond királyhoz fordultak, mert szerintük őket „László csalárd módon (*subrepticie*) és jogtalanul kérte adományul”. Panaszukat azzal indokolták, hogy „eddig őket egy király sem adományozta senkinek, szabadok és őri szolgálatra rendelték voltak”. Az oklevél

⁴⁷ STAHL FERENC: Az Őrség jogállása. 1. rész. in *Vasi Szemle*, 1974/2. szám, 222. o.

⁴⁸ Szalafő falu a Zala folyó forrásánál található. A Zala folyó név néprajzi változata a Szala szóalak. Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára., 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest. 592. o.

⁴⁹ KISS GÁBOR – ZÁGORHIDI CZIGÁNY BALÁZS: *A Vas megyei Őrség településnevei*. <http://mnytud.arts.klte.hu/ht/3/ht3.pdf>, (2012.01.04.).

⁵⁰ MOL, DL 41618. *Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa*. Internetes kiadás (DL-DF 5.1) 2009.

⁵¹ ZSOLDOS: i.m. (1999) 169-170. o.

⁵² *Alsóőr*. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarorsag/2009/Alsoor/pages/004_pusztulas_es_ujjaszuleses.htm, (2012.01.10.).

⁵³ BORSA IVÁN (szerk.): *A Balassa család levéltára 1193-1526*, 1990, MOL kiadványai 2. sorozat, Forráskiadványok 18. 199. (BL)

⁵⁴ STAHL: i. m. (1974) 224. o.

átiratából értesülünk még arról is, hogy az örök jogállásuk megváltozása miatt a birtokba „beiktatását megakadályozták (*prohibuissent*)”. A királyi praesentia megvizsgálta a mindkét fél által felhozott írásbeli bizonyítékokat (*litteralia instrumenta*), s „úgy látták, hogy a király szabályosan (*rite et rationabiliter*) adományozta őket, mert örökösen alávetett szolgáltatók voltak (*hereditarii subditi forent et conditionaliter obligati*), ezért a király örök hallgatást parancsolt nekik, és (Sarói) Lászlót meghagyta az örök birtokában.”⁵⁵

1391-ben Zsigmond király a nyugati határvédelem megszervezésében már nem támaszkodott az őrsegi örökre, így az előbb felvázolt folyamat eredményeképpen háttérbe szorulásukat követően szabad jogállásukat elvesztették.

Mályusz Elemér a zalaőrök helyzetét a roviscsei várjobbágyok helyzetével összehasonlítva vont le fontos következtetéseket arról, hogy a kondicionális szolgálatot teljesítők közül egyes népcsoportoknak miért sikerült elkerülniük a jobbágyi kiszolgáltatottság állapotát.

3.2. Az örök és a rojcsai (roviscsei) várjobbágyok jogállásának összehasonlítása

A szlavóniai Roviscse lakói katonai szolgálatuk miatt 1279-ben kiváltságlevelet kaptak, mely a Dráván túli királyi serviensek közé sorolta őket. 1393-ban Szerdahelyi Ders Márton, szlavón vicebán tulajdonába kerültek két évtizedre.⁵⁶

„Péter in eorum ac universorum et singulorum predialium et nobilium iobagionum castri Roychensis/Roychensis personis előadott panasza szerint Zerdahel-i Ders (dictus) Márton, midőn Roycha birtokot adományul kapta tőle, a birtokkal együtt a várjobbágyokat in sibi donatos tekintette, jóllehet ők a régebbi királyoktól kapott kiváltságok alapján emberemlékezet óta ad instar predialium et nobilium verorum et naturalium ser-vientium nostrorum regalium ultra Drauam constitutorum éltek.”⁵⁷

A roviscseieknek több kedvező fordulat segített elkerülni a jobbágyi kiszolgáltatottság állapotát. Uruk, Ders Márton halála, valamint az a tény, hogy katonai szolgálatuk még mindig időszerű volt a fenyegető török szomszédságában.⁵⁸

Zsigmond király megbízásából 1417-ben Garai Miklós nádor és Perényi Péter országbíró a következő végítéletet hozta: „...őket szabadságaikban és jogaikban megtartják, továbbá mivel el akarja kerülni, hogy lelkiismeretén sérelem essék, firmo et preciso regio sub edicto meghagyja, hogy figyelmen kívül hagyva minden ellenkező, már kiadott vagy ezután kiadásra kerülő oklevelet, a panaszosokat maradéktalanul visszadva nekik birtokaikat és az általa és férje által elvett javaikat, őrizze meg szabadságaikban és kiváltságaikban, amelyekben Ders Mártonnak és neki történt eladományozásuk előtt éltek.”⁵⁹

A délvidéki prediálisok és az őrsegi örök összehasonlításhoz újabb adatok is rendelkezésünkre állnak. Zsoldos Attila a Dráva – Száva köze nyugati része igazgatásával kapcsolatban kiemeli, hogy a 11-12. század folyamán nagy számban létesültek itt megyei háttérrel nem rendelkező határispánságok. Ide sorolja a zágrábi és a kőrösi ispánságot is. Tehát a szlavón várszervezet ún. határvárispánságként szerveződött meg, hasonlóan a vasi várszervezethez.⁶⁰

A rojcsai prediálisok 13-14. századi helyzetének vizsgálatával az utóbbi időben Szeberényi Gábor foglalkozott, aki kiindulópontként Bónis György értelmezésével ért egyet, azaz, hogy a prediális nemesség a várjobbágyok intézményéből nőtt ki. A rojcsai várjobbágyok és prediálisok történetében - ahogy Mályusz is - ő is IV. László 1279-es oklevelét tekinti jelentős fordulatnak. Szintén Bónis Györgyre hivatkozva a szerző kiemeli, hogy „nem lehetett megakadályozni, hogy a régi várjobbágyréteg teljességben fel ne emelkedjék a prediális nemességbe.” Ezekben az években válik szinonimává Szlavóniában a várjobbágy és a szabad prediális. Visszatérve IV. László oklevelére: a rojcsai várjobbágyok és prediálisok a szlavóniai köznemesség sorába kerültek.

IV. László oklevele „jószerivel példátlan módon négy, közel azonos szövegváltozatban is fennmaradt”.⁶¹ Viszont eredeti példány egyik változathoz sincs. Ennek magyarázatát a Szerdahelyi Ders Mártonnal folyó perben találjuk meg: a földesúr a rojcsaiak vezetőit túszul ejtve elkobozta okleveleiket, ügyvédjüket a Drávába fojtatta és a nála levő okleveleket is megszerezte. A jogvitában a király megbízásából a nádornak és az országbírónak kellett igazságot tennie, de az oklevelek felmutatása után egyezség (lásd előző oldal) jött

⁵⁵ BL 200.

⁵⁶ MÁLYUSZ ELEMÉR: *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387-1437*, 1984, Gondolat, Budapest., 133. o.

⁵⁷ MÁLYUSZ ELEMÉR-BORSA ISTVÁN: *Zsigmondkori oklevéltár VI. (1417-18)*, 1999, Mol Kiadványai, II. Forráskiadványok 32., Budapest, 239 o.

⁵⁸ MÁLYUSZ: i.m. (1984) 135. o.

⁵⁹ MÁLYUSZ-BORSA: i.m. (1999) 240. o.

⁶⁰ ZSOLDOS ATTILA: „Egész Szlavónia” az Árpádok királyságában, in *História* 2011/5-6. szám, 9-10. o.

⁶¹ SZEBERÉNYI: i.m. (2012a) 298. o.

létre. A keresztúri széken az úr tisztje vagy ispánja együtt ítél a várnemesek comes terrestris-ével, a bírságon is osztoznak s a fellebbezés nyitva áll az országos bíróságok felé. Hogy ez a jogvita nem zajlott le minden bonyodalom nélkül, arra egy nem sokkal későbbi magádonáció a bizonyíték, melyben Szerdahelyi Márton bán fia a rovistyei prediálisok lázadásáról tesznek említést.⁶²

A IV. László-féle kiváltság későbbi „megerősítettöinek és utódainak sorsa jól érzékelteti, hogy e csoport tagjainak valóban sikerült betagozódniuk a szlavón nemesség soraiba a 14. század folyamán.” Szeberényi Gábor azonban kiemeli, hogy ez nem közösségként történt, hanem egyéni utakon. Ezzel kapcsolatban pozitív és negatív példát is említ. A negatív példánál kiemeli, hogy (Farkas fia Miklós és rokonainak esete 1407-1411) új elemként jelenik meg az, hogy igazolni kellett a IV. László oklevelében foglalt személyekhez kötődő rokoni kapcsolatot.⁶³

„Az Árpád-kori »rojcsai prediálisok« tömegeinek sorsát végső soron nem a Szerdahelyieknek tett királyi adomány pusztája ténye pecsételte meg, hanem mindenekelőtt a lokális »nemességüket« addig garantáló, az Anjouk idején még folyton megújított királyi garancia és jogaik királyi elismerésének fokozatos megszűnése Zsigmond uralkodása idején.”⁶⁴

A már ismertettekén kívül még találhatunk hasonló vonást az őrségiek és a rojcsaiak küzdelme között. Bár hangsúlyoznunk kell, hogy az őrségiek több száz évvel később indították küzdelmüket. 1678-ban kezdte el vizsgálni a kamara, hogy létezik-e olyan okmány, amely bizonyítja, hogy az Őrség lakosait régi kiváltságaik ellenére jogtalanul kényszerítették a Batthyányak jobbágsorba.

A tanúkihallgatások során az a legenda is előkerült, melyből a jobbágysorban élő őrségiek évszázadokon keresztül erőt merítettek küzdelmeikhez. A 19. századtól pedig szinte minden Őrséggel foglalkozó néprajzi kiadvány idézi a történetet, így biztosítva a folklór továbbörökítését. E szerint a legenda szerint a Batthyány család bekérte az őrségiek privilegialis leveleit, a követeiket leitatta, s ekkor vették el tőlük a fontos irataikat. Hasonló eseményre került sor Szerdahelyi Ders Márton és a rojcsaiak történetében is.

Az őrségiek 1840-ben kezdődött pere során benyújtott bizonyítékok között szerepelt a zágrábi káptalan jelentőlevele I. Ferdinándhoz 1536-ból. A káptalan név szerint felsorolt nemeseket iktatott be a király mandátuma alapján az Őrség 18 falujának birtokába. I. Ferdinánd oklevelében tévesen hivatkozott III. Lászlóra, mint korábbi, 1286-os adományozóra. A periratok az 1536-os oklevelet egyszerű átiratban közölték, tehát annak csak a tartalmát ismerhették. Az alperesi ügyvéd arra hívta fel a figyelmet, hogy az 1286-os oklevél hiányában, az „ösöktől” történő leszármazás bizonyítása nélkül, a Kúrián hiányai ellenére elfogadott oklevél sem jelentene elegendő bizonyítékot.

A perek során (1678, 1840) egyszer sem történt hivatkozás Zsigmond 1391. november 23-án Budán kelt oklevelére, melyből megtudjuk, hogy a Vas megyei *zalaewrök* (Szalaőrök) adományként Sarói László temesi ispán kezébe kerültek. Tehát már a 14. század végén földesúri függésbe kerültek az őrségi örök.

4. ÖSSZEZÉS

A kutatásaim alapján azt a következtetést vonhatom le, hogy a partikuláris nemességbe vezető út sikerességét több tényező befolyásolta. A kutatók hangsúlyozzák, hogy a köznemesség kialakulásához vezető út megértéséhez a várjobbágyi jogállás vizsgálata nyújt segítséget. A várjobbágyi rendszer vizsgálata során megállapítható, hogy a várjobbágyok földbirtokosok voltak, adómentességük jelentős kiváltságnak számított az Árpád-kori magyar társadalomban. Számukra tehát a várjobbágyi birtoklás ténye tette lehetővé, hogy a köznemesség elemeivé váljanak a 13-14. században.

Az őrségi örök viszont nem voltak várjobbágyok, ők a várnépbeliekkel álltak azonos fokon. Helyzetük annyiban lehetett kedvezőbb a várnépbeliek átlagánál, amennyiben fegyveres szolgálatuk megbecsültebbnek számított, de a várjobbágyi szabadságok által biztosított szintnek még így is alatta maradtak. 1391-ben Zsigmond király a nyugati határvédelem megszervezésében már nem támaszkodott az őrségi örökre, eladományozta őket. A magánföldesúri függésbe került örök elvesztették szabad jogállásukat.

Az őrségiek 1841. szept. 15-én kezdődött perében megnevezett népelemek (szentgáli királyi vadászok, a szentkirályszabadjai királyi szakácsok, valamint az egykor egyházi katonáskodó elem, a prediálisok) 13-14. századi jogállását vizsgálva kimutatható a várjobbágyi jogállás ténye, valamint okleveles adatok is rendelkezésre állnak kiváltságolásuk tényéről.

⁶² BÓNIS: i.m. (1947) 344-345. o.

⁶³ SZEBERÉNYI: i.m. (2012a) 302. o.

⁶⁴ Uo. 306-307. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] ALMÁSI TIBOR: *A tizenharmadik század története*, 2000, Pannonica Kiadó, Budapest.
- [2.] Alsóór. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2009/Alsoor/pages/004_pusztulas_es_ujjaszuletes.htm (2012.01.10.).
- [3.] BOLLA ILONA: *A jogilag egységes jobbágyosztály kialakulása Magyarországon*. 1983, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [4.] BÓNIS GYÖRGY. *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*, 1947, Kolozsvár.
- [5.] KIS PÉTER: A királyi szolgálónépi szervezet a 13-14. században. in *Középkortörténeti Könyvtár*. 25. , 2010, Szeged.
- [6.] KISS GÁBOR–ZÁGORHIDI CZIGÁNY BALÁZS: A Vas megyei Őrség településnevei. <http://mnytud.arts.klte.hu/ht/3/ht3.pdf> (2012.01.04.).
- [7.] KRISTÓ GYULA: *Magyarország története 895-1301*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest.
- [8.] LEDERER EMMA (szerk.): *Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához*, 1964, Tankönyvkiadó, Budapest.
- [9.] MAGYAR ESZTER: A királyi erdőkezelés kiváltságolt népcsoportjainak továbbélése a bakonyi erdőispánság területén. in *Tanulmányok Veszprém megye múltjából*, 1984, Veszprém.
- [10.] MÁLYUSZ ELEMÉR: *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387-1437*, 1984, Gondolat, Budapest.
- [11.] MAYER LÁSZLÓ - MOLNÁR ANDRÁS (SZERK.): *Források a Muravidék történetéhez. Szöveggyűjtemény. I. kötet*, 2008, Szombathely-Zalaegerszeg.
- [12.] POMOGYI LÁSZLÓ: *Magyar alkotmány-és jogtörténeti kézikönyvtár*, 2008, Mérték Kiadó, Budapest.
- [13.] RAINER PÁL: Mit tudunk a középkori Szentkirályszabadjáról? in *Veszprém megyei honismereti tanulmányok XV.*, 1993, Veszprém.
- [14.] STAHL FERENC: Az Őrség jogállása. 1. rész. In: *Vasi Szemle* 28. (1974) 2. sz.
- [15.] SZEBERÉNYI GÁBOR: A rojcsai prediálisok a 13-14. században. in *Középkortörténeti tanulmányok*. 7., 2012, Szegedi Középkorász Műhely, Szeged.
- [16.] SZEBERÉNYI GÁBOR: Nemesi közösségek a Szepességben és Túrmezőn a 13–14. században (Szempontok a szepesi tizlándzsások és a turopoljei nemesek párhuzamának kérdéséhez) in *„Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére*, 2012, Kronosz kiadó, Pécs.
- [17.] ZSOLDOS ATTILA: *Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában*, 2005, MTA Történettudományi Intézet, Budapest.
- [18.] ZSOLDOS ATTILA: Confinium és marchia. Az Árpád-kori határvédelem néhány intézményéről. in *Századok* 134. (2000). 99-116. o.
- [19.] ZSOLDOS ATTILA: „Egész Szlavónia” az Árpádok királyságában. in *História* 2011. 5-6. sz. 9-12. o.
- [20.] ZSOLDOS ATTILA: Az országos nemesség kialakulása, in *Rubicon*, 2012/2. szám. 10-13. o.
- [21.] ZSOLDOS ATTILA: *A szent király szabadjai. Fejezetek a várjobbágyosság történetéből*, 1999, MTA Történettudományi Intézet, Budapest.
- [22.] ZSOLDOS ATTILA: A vasi várispánság felbomlása. in *Vasi Szemle* 54. (2000) 1.sz. 27-46. o.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK:

- [1.] BORSA IVÁN (szerk.): *A Balassa család levéltára 1193-1526*, 1990, MOL kiadványai 2. sorozat: Forráskiadványok 18., Budapest.
- [2.] *Collectio Diplomatica Hungarica*. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa, 2009, Internetes kiadás (DL-DF 5.1)
- [3.] KRISTÓ GYULA: *Anjou-kori Oklevéltár. III. 1311-1314*, 1994, Budapest-Szeged.
- [4.] KRISTÓ GYULA: *Anjou-kori Oklevéltár VI. 1321-1322*, 2000, Budapest-Szeged.
- [5.] KUMOROVITZ L. BERNÁT: *Veszprémi regeszták (1301–1387)*, 1953, Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 2., Budapest.
- [6.] MÁLYUSZ ELEMÉR - BORSA ISTVÁN: *Zsigmondkori oklevéltár VI. (1417-18)*, 1999, Mol Kiadványai, II. Forráskiadványok 32. Budapest.
- [7.] MOL Bírósági Levéltár O 20 Processus tabulares non terminati. 61. csomó „E” 1822-1847. Eörseg pere 1841. szept. 15.
- [8.] NAGY IMRE - VÉGHÉLY DEZSŐ - NAGY GYULA: *Zala vármegye története*, 1886, Oklevéltár. Első kötet 1024-1363. Budapest.
- [9.] SZENTPÉTERY IMRE – BORSA IVÁN: *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke 1272-1290*, 1961, MOL Forráskiadványok 9., Budapest.

KELEMEN ROLAND

AZ EGYHÁZ, A VÁROSI POLGÁR ÉS A JOBBÁGYSÁG FÖLDTULAJDON KÉRDÉSEI MAGYARORSZÁGON ÉS ANGLIÁBAN A XI-XIII. SZÁZADBAN

„Nem a szó szerint vett múlt az, amely meghatározza életünket, kivéve talán, ha biológiai értelemben tekintjük. A múlt azonban nagyon sokszor éppen olyan finom szerkezettel bír, és éppen úgy befolyásol, akár a mítoszok. Érzékelésünkbe éppen úgy beépülnek a múlt képei és szimbolikus szerkezetei, ahogyan sejtjeinkbe a genetikai információ. Minden új történelmi éra a múlt és az aktív mitológia visszatükröződésének tekinti önmagát.”¹

A múltunk, történelmünk, őseink szokásai hatással vannak jelenünkre, jövőnkre, ez kifejezetten igaz a jog területén, ahol szokásjoggá az válhatott, amit kellő időn át ismétlődően alkalmaztak. Magyarországon ezen szokásjogok uralták az ország jogrendszerét 1949-ig Angliában pedig még napjainkban is jelentős hatással bírnak. Grosschmid Béni a két jogrendszert vizsgálva megállapította, hogy ezek fejlődésére volt legkevésbé hatással a római jog, hogy többségében saját utat járva alakult ki jelenkori állapotuk. Ő ezt találóan úgy fejezte ki, hogy egy-két jogrendszer önfényű. Ebből az elvből kiindulva vizsgálta meg Werbőczy és az angol jog című munkájában, hogy az angol jog egyes intézményeinek XIX. századi állapotai mennyire hasonlósak a Tripartitum intézményeivel. A földtulajdon vizsgálata során megállapította, hogy az angol földtulajdonjogi rendszer jobban hasonlít Werbőczyre, mint saját jogunk. Frederick Pollock angol jogtudós eme földtulajdonlási rendszert vizsgálva kijelentette, hogy „szokásos az angol rendszert hűbéreinek nevezni”². Ezt ekkor már leginkább a szokások tisztéletén lehet tetten érni, hiszen az angol ember erősen ragaszkodik a régi törvényeihez, szokásaihoz, erre kitűnő példa, hogy London városa még a XIX. század végén is meghatározott mennyiségű patkót és patkószeget ad át a koronának Szentmihálynapot megelőző napokban St. Clement Danes plébániához tartozó földek béreként. Ez ekkor már csak jelképes aktusnak tekinthető, de több száz évvel előtte ezen szokások kötelező jogi aktusok voltak, amelyek megszegését az állam szankcionálta.

De, hogyan is alakultak ki ezek a földtulajdonhoz köthető szokások ezen országokban és ezek mennyire voltak hasonlatosak egymáshoz. Vizsgálatom tárgya az 1000-1300-ig terjedő időszak, korábbi munkában³ már felvázoltam a főszabálynak tekinthető földtulajdoni szabályokat és azok gyökereit, most a kivételnek tekinthető egyházi, jobbágyi és városi polgári földtulajdonlására vonatkozó szabályokat helyezem nagytípus alá. Céлом, hogy megtaláljam a hasonlóságok mellett azokat a különbségeket, amelyek a korszakot követő eltérő fejlődést eredményezték.

1. EGYHÁZI FÖLDTULAJDON

Az egyházi földtulajdon két alapvető garanciája kezdetektől fogva a manus mortua és az immunitás. A manus mortua avagy holt kézi szabály az, amely biztosította az egyház számára, hogy az egyszer már megszerzett földeket ne lehessen tőle elvenni, hiszen egyházi személy hűtlensége esetén, nem az egyház, hanem az egyén az, aki hűtlenségbe esik, magszakadás (defectus seminis) pedig az egyház, mint kvázi örök jogi személyi státusza tette lehetetlenné. Az immunitás „a római jogban a császári uradalmakat megillető mentesség volt az adók és közmunka alól, mely 441-ig minden egyházi birtokhoz is kapcsolódott.”⁴ A frank állam ezt vette át, ahol kiegészült a iurisdictioval⁵ is. Kezdetekben ez a király kegyelméből járó jog volt, amely a magánegyházakra nem terjedt ki.

¹ GEORGE STEINER: *A kékszakállú herceg várában*, 1971.

² POLLOCK, FREDERICK: *Az angol földbirtokjog*, 1914, Atheneum, Budapest, 7. o.

³ Diskurzus 2012/Különszám: <http://blszk.sze.hu/downloadmanager/index/id/345/m/1904>.

⁴ BÓNIS GYÖRGY: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*, 2003, Osiris kiadó, Budapest, 145. o.

⁵ Törvénykezés joga.

Ennek is köszönhetően Angliában az eigenkirche intézménye terjedt el (uralkodói magánegyházak), amelyek következtében az alapító saját jogának tartotta, az alapított egyházi intézmény vezetőjének kijelölését. Több évszázados küzdelem folyt a helyi plébánosok anyagi függetlenítése érdekében, ennek eredményeként a parish-ok (plébánia hatókörében lévő földek) a 13. századtól önálló plébánia birtokokká (vicarage) szabad tulajdonlású freehold birtokokká váltak. Ezeknek a birtokoknak a bevételeivel egészíti ki jövedelmét a helyi plébánia, amely következtében függetlenedik a világi hatalomtól.

Ehhez hasonló intézmény volt az egyházközösségi birtok és a templomatyák (churchwardens)⁶ kezelésében lévő földek, amelyek a jogi szabályozás szerint nem is léteztek, azonban a szokások annyira erősek voltak, hogy még a XIX. században is gondot okoztak ezek a területek, így a Parlament a népfelfogással szemben határozott és megszüntette ezen tulajdoni formákat.

I. János III. Ince pápával való konfliktusa után országát hűbérként ajánlotta fel az egyháznak és évi 1000 font adót fizetett az egyháznak, továbbá III. Ince nevezhette ki az angol egyházi méltóságokat. A Földnélkülitől kiharcolt Magna Charta kimondta, hogy a király biztosítja az egyház számára a szabad választást, az investitúra jog mégis a királynál maradt. Az egyház angliai befolyásának csúcán III. Henrik uralkodásának idején volt, mikor szinte az összes egyházi méltóságot a pápa nevezte ki Angliában, amelynek hatása az volt, hogy a királyi investitúra jog csupán üres fogadalom volt.⁷ Az előzőekben említett holtkézi jog Angliában is érvényesült, ezt I. Edward 1279. évi Holtkézi statútuma korlátozta: csak királyi engedéllyel szerezhető az egyház földtulajdon, valamint csak az engedélyével vihetett ki Rómába a tizedet. Korától az egyháznak is meg kellett fizetni minden adót, amelyek a világiakat is terhelték.

Magyarországon is a magánegyházak rendszere terjedt el. Jelentősek az eigen kolostorok (magánkolostorok). „A kereszténység bevezetésével egy időben Magyarországon is megindult az ilyen saját monostor alapítása... Aba nemzetségről tudjuk meg először, hogy ilyen egyházat alapított.”⁸ 12. századig 80-100 ilyen kolostor keletkezett, amelyek nagy része a 13. században a földek visszavétele és a tatárjárás miatt elpusztult. Király alapította magánegyházak (regalis ecclesia) a legjelentősebbek, hazánkban. Hiszen Szent István saját földjein épült a legtöbb plébánia, továbbá egyházszerző tevékenysége során óriási méretű egyházi birtokokat adományozott, az ország egészének 13-15%-át. A holtkéz szabály élő jogintézmény volt Magyarországon is. Ennek ellensúlyaként tekinthetünk a király általi birtokvisszavételre, ebben a korszak ilyenre csak Kálmán idején került sor, aki dekrétumában kimondta, hogy vissza kell venni a halászó vizeket az egyháztól, a mindennapi élethez szükséges mérték felett.

Az angol reliefhez⁹ hasonló intézmény volt Magyarországon a mortuarium, amelynek két fajtája ismert az egyházi és a világi, azonban ez sok esetben főként az egyház földbirtokosi státuszából adódóan egybemosódott. Közös bennük, hogy mindkettőt az örökhatározó hagyatékából kellett megfizetni. „Az egyházi mortuariumnak azokat az adományokat nevezték, amelyeket a papság lélekváltságképpen a temetéskor és más alkalmakkor az elhunyt hívő túlvilági boldogulását, üdvözülését szolgáló szertartásokért kapott. A földesúri mortuarium viszont a földesúr azon jövedelmét jelölte, amely elhunyt alattvalója hagyatékából járt neki.”¹⁰ Az egyházi mortuariumot mindenkinek meg kellett fizetnie társadalmi hovatartozástól függetlenül, míg a földesúrit csak a földesúr joghatósága alatt élőknek. Az egyházi mortuariumot először egy 1255-ös királyi oklevél említi, amely a győri egyházmegye jövedelmeiről tartalmaz rendelkezéseket, földesúri mortuariummal már 1239-ben - a pannonhalmi apátság négy új somogyi birtokának kiváltságlevelében - találkozunk. Földesúri mortuariumról IV. Béla 1240-es szabályozása ad képet, amelyben a Győrhez tartozó szőlőművesek jogainak és kötelezettségeinek megállapítása során kijelentette, hogy a győri várispán csak akkor kap részt a hagyatékából, ha az örökhatározónak se fia se fitestvére nem volt, ilyenkor, ha lánya volt az örökhatározónak, akkor a hagyaték egyketted részét kapta, ha csak özvegye, akkor háromnegyed részt. Ettől annyiban volt eltérő a Vas megyei örök helyzete, hogy a hadnagy már fitestvér öröklése esetén is választhatott egy dolgot a hagyatékából. Egyéb kiváltságos népek esetén (akiknek már végrendelkezési joguk is volt) a vagyonukhoz igazodó mortuarium megfizetése volt kötelező, amelynek a hagyatékhoz igazodó aránya attól is függött ki milyen címen örökölt tőlük, ennek köszönhetően széles skálán mozgott akár egyetlen darab hagyatéki tárgytól az egész hagyaték háromnegyedét kitevő részig. A két típusú mortuarium leginkább az

⁶ POLLOCK: i.m. (1914), 38. o.

⁷ GNEIST, RUDOLF: *The history of the English constitution*, 1886, W. Clowes, London, 195-196. o.

⁸ FÜGEDI ERIK: *Ispánok, bárók, kiskirályok*, 1986, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 33. o.

⁹ Angliában a hűbéresnek a relief-et két esetben kellett fizetni: 1) ha elidegeníti a birtokot engedély fejében valamint 2) a teljeskorú örökösnek a földbirtok átvételekor.

¹⁰ SOLYMOSI LÁSZLÓ: Egyházi és világi (földesúri) mortuarium a 11-14. századi Magyarországon in. *Századok* 1987/4. szám, 547. o.

egyházi nemeseknél fonódik össze akik, „... függetlenül attól, hogy privilégiumaik végrendelkezési jogukat deklarálták vagy sem, földesúri mortuariummal tartoztak az egyházi földesuraságnak.”¹¹

Az egyházi nemes (preadialista, prédiális nemes) olyan „szabad ember, aki bizonyos föltételekkel, meghatározott területen az egyháztól kapott nemesi kiváltságokkal rendelkezett (vele szemben az országos nemes kiváltságai sem föltételhez, sem területhez nem voltak kötve).”¹² Fontos kiemelni Márkus Dezső meghatározásából, hogy „... a nemesség nem teljes mértékével felruházott egyének, kiket a nemesi szabadságok csak ama fekvőségen (praedium) illetnek meg, melyeket bizonyos tartozások... fejében, néhány magyarországi főpap adományából bírtak.”¹³ Ezek az egyházi kiváltságosok nem voltak országos nemesek, nem voltak tagjai a szent koronának, nem lehettek jobbágyaik, birtokukkal nem rendelkezhetek, csak fiágon örökíthették. Földjeiket katonai szolgálat fejében kapták kezdetben azért, hogy a fiatal magyar egyházat védelmezzék, később a király hívására a főpap zászlója alatt harcoltak. Az oklevelekben előbb mileseknek (pécsvárad apátság oklevele, 1015) majd a 11. századtól ministri, a 12. századtól leggyakrabban nobiles exercituantesként vagy jobagiones bellatores-ként említik a források.¹⁴ 1170-től adómentességet nyertek, az Aranybulla pedig mentességet biztosított számukra a beszállásolás alól. „Egyházi harcos jobbágyokkal illetve nemesekkel elsősorban az esztergomi és a kalocsai érsek, az egri, győri, nagyváradi, nyitrai, pécsi, veszprémi és a zágrábi püspök uradalmaiban találkozunk, valamint a győri, pécsi, veszprémi székeskáptalan... A konventek közül a legrégebb bencés apátságok rendelkeznek velük, mint a bakonybéli... pannonhalmi, szekszárdi, tihányi, de vannak harcos jobbágyai a margitszigeti és somlyóvásárhelyi apácakolostoroknak is.”¹⁵ Mint korábban említettem a birtoka fölött nem rendelkezhetett, annak hűbéri természetű földtulajdonjoga a főpap, az egyház kezében volt, az egyházi nemest csak haszonvételi jog (dominium utile) illette meg. Fiágon örökíthette birtokát, magszakadás esetén a főpapra visszaszállt, „ezért, ha az örökös leány férje vállalta a katonai szolgálatot”¹⁶ fiúsítással orvosolták az örökléshez szükséges hiányosságot. A főpap a visszaháramlott birtokot gyakran paraszti birtokká alakította, így a birtok elvesztette a kiváltságokat.¹⁷ Az egyházi nemes és a főpap viszonya az, amely leginkább hasonlítható a hűbéri jogviszonyhoz Magyarországon.

2. JOBBÁGYSÁG, SZABAD JOGÁLLÁSÚAK HELYZETE

Angliában 1066 előtt a nem-nemesek csoportját szolgák, félszabadok és szabadok (ceorl) alkották. Szabadok szintén három rétegbe voltak sorolhatóak: kunyhós parasztok, akik telekkel nem rendelkeztek, geburok akiknek jogállása leginkább a colonusokéhoz hasonlított és a szabadok, akik pénzjáradék és katonai szolgálat fejében használhatták földjeiket. A hódításkori Anglia társadalmáról a Domesday Book¹⁸ alapján kapunk pontosnak mondható leírást. „Az 1086-ban lajstromba felvett háztartások négyötödének a feje valamilyen szinten függésben élt.”¹⁹ Domesday-ben foglaltak szerint megkülönböztetünk szabadokat (freeman) és szabadparasztokat (sokeman), jobbágyokat (villein), zselléreket (bordar, cottager) és rabszolgákat (serf, nativus).

„Már hosszú évekkel a normann hódítást megelőzően is kialakult a népességnek egy olyan szabad osztálya, amely jellegében az egész középkor folyamán változatlan maradt.”²⁰ A szabadság azt jelentette, „hogy ha akarta eladhatta vagy elajándékozhatta a földjét, vagy azon, hogy egy másik úrhoz mehetett vele.”²¹ Ezért katonai szolgálattal tartozott urának, aki nem rendelkezhetett földje felett, kivétel, ha megszegte az oklevélbe foglaltakat. A nyugati megyékben (Gloucester, Worcester, Hereford, Shropshire) radmansnak nevezték

¹¹ SOLYMOSSI: i.m. (1987) 568. o.

¹² DIÓS ISTVÁN (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*, 1996, Szent István Társulat, Budapest, 895. o.

¹³ MÁRKUS DEZSŐ: *Jogi lexikon III. kötet*, 1898, Pallas Irodalmi és Nyomdaipari Rt., Budapest, 209. o.

¹⁴ DIÓS: i.m. (1996), 895. o.

¹⁵ BÓNIS: i.m. (2003), 148. o.

¹⁶ DIÓS: i.m. (1996), 895. o.

¹⁷ Ezt az egyházi főméltóságok egészen az 1830. évi XIII. törvénycikkig megtehették, amely kimondta, hogy a visszaháramlott földet kötelesek ugyan olyan minőségben újra eladományozni.

¹⁸ *Domesday Book* (Ítéletnap könyv) elkészítését Hódító Vilmos rendelte. 1086-ra készült el az a birtokkataszter könyv, amely sokáig egyedülálló volt a világon. Elkészítésének célja: egyrészt meggyőződni arról, hogy a *danegeld* milyen mértékben hajtható be, másfelől tájékoztatni a királyt hűbéresei vagyona felől.

¹⁹ WOOD MICHAEL: *Anglia múltjának nyomában. A szigetország középkori társadalma és kultúrája*, 2007, Alexandra kiadó, Pécs, 191. o.

²⁰ WOOD: i.m. (2007), 219. o.

²¹ Uo.

őket, a Ribble és a Mersey folyó közötti területen drengs elnevezés volt honos. Először I. Vilmos említi úgy őket, mint sochemanni, későbbi forrásokban sokeman-ként jelennek meg. Legnagyobb számban Lincolnszírben, Essexben, Norfolkban és Suffolkszírban, Yorkshíreben, Derbyshíreben, Leicesterben, Nottinghamban jelentek meg, vagyis leginkább a Danelaw²² területén, ahol a Domesday által rögzített 14000 szabad és 23000 szabadparaszt 80%-a élt.²³ A szabadparasztiok a Danelaw területén, ezen belül is Lincolnszírben - mivel itt a lakosság több mint felét tette ki a számuk - egy sajátos közigazgatási egységben éltek. „Saját képviselőik volt a wapentake-ek és a megyék bíróságain, megtehették, hogy földjüket vagy annak bármelyik részét szabadon elajándékozzák, eladják vagy elcserélik, az adóikat pedig közvetlenül a király adószedőinek, vagy a megye sheriffjének fizették be.”²⁴ Ezen a területen az osztott öröklés maradt fenn, a családi házat a legidősebb örökölte, de kárpótolnia kellett a többi testvérét. Ezeket a földeket socageland-nak nevezték.

Jobbágyok (villein) személye szabad volt, de földjét elvették, amit szolgáltatások fejében kapott viszsza. Három elkülönült osztállyal találkozhatunk a forrásokban: 1) kiváltságos villenage akik a szolgáltatásokat helyettes úttján is teljesíthették; 2) az a fajta villenage, akiknek szolgáltatásaik tartalmát megegyezéssel (ex conventione) állapították meg 3) mere villenage „olyan birtokviszony, melyben bizonytalan és korlátlan szolgáltatások teljesítendőek”.²⁵ A jobbágy bárkivel köthetett jogügyletet, „ha módja volt hozzá, semmi nem gátolta őt abban, hogy szabad földet bírjon, egyedül annak a veszélynek volt kitéve, hogy földesura kisajátítja”²⁶. Zsellérek (bordar, cottager) kezdetben csak belső kerttel (curtilage) rendelkeztek, a 13. századra mikor a villein elveszítette szabadságát egy sorba emelkedtek velük, 2-3 acre²⁷ földhöz jutottak. Szolgák legnagyobb részét háziszolgák, pásztorok vagy a lordi birtokon gazdasági cselédek voltak. A 13. századra tűnt el teljesen a rabszolgaság intézménye, először házhelyre (cottage) ültetik őket és cottagerekkel egy sorba kerülnek, majd felemelkednek villanusok közé.

13. századra kialakult az egységes jobbágyság. Akik szolgáltatásaikat a földesúr birtokának saját használatú részén a manor-on teljesítik. A földesúri birtokon belül megkülönböztetett figyelmet érdemel a commonfield, amelyet földesúr és jobbágyság közösen használt. Itt közösségi használati jog érvényesült (rights of common). Ezen a földön a jobbágnak joga volt például az állatait szabadon legeltetni, homok- és kavicsásást végezni. A 12-13. században bekövetkező demográfiai növekedés következtében a gabona árak emelkedtek Európában, ennek hatására a földesurak növelni kezdték a manor területét a commonfield rovására. Ezt jogszerűvé 1235-ös merton statútum tette, amely megengedte a földesúrnak, hogy commonfieldből kiszakítson területeket és a majorsághoz csatolja, azon korlátozással, hogy a parasztiok számára elegendő terület maradjon legeltetésre. Ezt a földesúri tevékenységet nevezzük enclosurenak (bekerítésnek)²⁸.

A vazallusi hűbéri szolgáltatások pénzbeli megváltásával szinte egy időben megjelent a jobbágyi szolgáltatások pénzbeli megváltása. Ennek hatására a jobbágyok egy része (14-15. században a teljes jobbágyság), mint földbérlet jelent meg. Ilyen bérelt földeket copyholdnak vagy másolati birtoknak nevezték. A copyholder „az uraság bizonyos földterületeinek birtokosa, azt a földesúr akaratahoz képest és a bevett szokás szerint míveli, joga a földesúr akaratótól függ, de ezt a szokás korlátozza: a copyholder tehát oly biztos a birtokában, mintha tulajdonos lenne.”²⁹ Az elnevezés abból származik, hogy a birtokot az urasági jegyzőkönyvbe az úr (the lord of manor) vagy tisztartója (steward) által befogadták (bejegyezték). Erről a jegyzőkönyvről vett másolaton (copy) nyugodott a bérlet joga (by copy of court roll). Kétféle bérlet létezett a határozatlan idejű (freehold) és a határozott idejű (leasehold). Másolati birtok korlátozásai közül kiemelendő, hogy (1) kötve volt az adott művelési ághoz (course of husbandry); (2) ha egy évnél több időre bérbe akarták adni, ahhoz főúri engedély volt szükséges (beleegyezés esetén fizetnie kellett a földesúrnak ezt heriotnak nevezték). Ugyancsak heriot-ot kellett fizetni, ha átörökítették a bérletet, az örökség csak ennek megfizetésével száll át. Az öröklés rendjét az uradalmi szokás (custom of the manor) határozta meg.

²² Anglia keleti része, ahol az első viking invázió után a dán lakosság letelepedett. Nagy Alfréddal kötött megállapodás alapján saját szokásjoguk alapján éltek, ez volt a danelaw.

²³ MAITLAND, F.W.: *Domesday Book and Beyond: Three essays in the early history of England*, 1897, Kessinger Publishing, London, 66-67. o.

²⁴ WOOD: i.m. (2007), 221. o.

²⁵ POLLOCK: i.m. (1914), 183. o.

²⁶ POLLOCK: i.m. (1914), 44. o.

²⁷ 1 acre = 0,4 hektár.

²⁸ Nem azonos a XVI. századi folyamattal, mivel ott a jobbágybirtokokat kerítették be juh tartás céljából.

²⁹ POLLOCK: i.m. (1914), 42. o.

Az Angliában jobbágy és szabad között szerzőképeség tekintetében nem volt különbség „*a földbirtokviszonya a tulajdonos rangjától független, és ezt az elvet követték akkor is, ha szabad ember vett át nem-szabad haszonélvezeti viszonyban levő földet, vagy jobbágy szerzett szabad földet.*”³⁰ „Nem-szabad földet” szerzőnek természetesen teljesíteni vagy teljesítenni kellett az ahhoz kötött szolgáltatásokat, jobbagyokat az általuk szerzett szabad földjükön csak földesuruk háborgathatta, de vele szemben is megillette őket a birtokvédelem, harmadik személlyel szemben pedig ugyan olyan jogok illették meg őket, mint a szabadokat.

Magyarországon Szent István korában a társadalom szabadokra és rabszolgákra (proprius) oszlott. A szabad réteg vagyoniilag differenciálódott ispánokra (comes), vitézekre (miles) és népből valókra (vulgaris). A vulgaris réteg katonai jelentőségét elveszítette és ennél fogva új földhöz már nem juthatott, a meglévőt, pedig régi szokások szerint gyermekei között osztva örököltette, ezért birtokaik folyamatos aprózódása következtében fokozatosan lesüllyedt. „*A 13. században, különösen az első felében még szerepelnek önálló, kisebb-nagyobb földdel rendelkező közszabadok... Másokat már függőségben láttunk. Az ilyenek státusper esetén függőségük ellenére is teljes szabad (omnimo liber) voltukat hangsúlyozza.*”³¹ A tatárjárás felgyorsította ezt a folyamatot. A függésbe került liberek ekkor még örökölhetett, szerezhetett ingó vagy ingatlan vagyont. A 13. század második felére jelentős részük a földesúr földjén paraszti tevékenységet folytatott. Servusok felemelkedtek a liberek szintjére, így jött létre az egységes jobbágyparaszti osztály, akiket a földesúr népeinek (populi) vagy földesúr jobbágyainak (populisen iobbagiones) neveztek.³² Osztályon belüli megkülönböztetés megmaradt, ezek a rétegek a servus, libertinus (félszabad, önálló háztartás), liber (közszabadok, hospesek). A 13. század előtt személyhez kötött szolgáltatásokkal tartoztak. Ez a 13. században megváltozott a jobbágytelek kialakulásával. Amikor egyenlő egységekre osztották praediumot, és meghatározták azt, hogy egy telek után mennyi szolgáltatással tartozik.³³

A tatárjárást követően szükséghelyzet állt elő, hiszen a termelőerő jelentős részét a tatárok megölték. Ezért a király betelepítésekkel próbálta benépesíteni az országot. Az ekkor létrejött hospes falvak kiváltságokat kaptak ez volt a libertas hospitum (vendégek szabadsága). A föld, amelyen dolgoztak a földesúré volt, de korlátlan használati jogot kaptak (ius in re aliena), a földet beleegyezéssel el is adhatták. „*A vendégtelepes közösség szabadsága (libertas hospitum) mindenekelőtt a közösség saját jogszokásainak alsóbb fokon való érvényesítésében állt.*”³⁴ Kiváltságaik erejét mutatja, hogy a korábban említett földesúri mortuariumot – elmentésben az preadialistákkal – egyes hospesfalvak lakóinak semmilyen esetben sem kellett megfizetni. Ezt példázza, hogy „*Beregszász királyi ispán helyettese, Sátorlőn*³⁵ *pedig a pataki ispán semmire sem tarthatott igényt az örökös nélküli hospes hagyatékából, mert a hospes szabadon bárkire testálhatta a vagyont.*”³⁶ Szolgáltatásuk telekhez kötött volt, amely tételesen meg volt határozva, ezt pénzben is megfizethették. Ez volt a földbér (terragium). Ilyen falvak voltak Kassa, Eperjes is. „*A jobbágy tulajdonszerzésének a feudális kor első századaiban alig lehettek jogi korlátai. Bármely jobbágy kaphatott adománybirtokot, ezzel nemessé is vált.*”³⁷

3. VÁROSI POLGÁRSÁG HELYZETE A 11-13. SZÁZADBAN

Angliában „*a száz burhök a 10-11. század folyamán piaci központokká, borgoughkká fejlődtek.*”³⁸ I. Vilmos minden megyében létesíteni kívánt borgoughokat és azokat a helyi igazgatás központjává akarta tenni. Piactartási jog, falépítés, főbíró választása, autonómia és személyes katonai szolgálat alóli mentesség tartozott a várossá nyilvánításhoz. I. Henrik Londonnak adományozott kiváltságlevele különösen jelentős, ritkaságszámba ment Európa szerte: „*egyösszegű adófizetés, s a kommunán belüli adó összegyűjtésének a*

³⁰ POLLOCK: i.m. (1914), 56. o.

³¹ BOLLA ILONA: *A jogilag egységes jobbágyaságról Magyarországon*, 1998, Nap Kiadó, Budapest, 51. o.

³² SZABÓ ISTVÁN: *Jobbágyok-parasztok Értekezések a magyar parasztság történetéből*, 1976, Akadémia Kiadó, Budapest, 123. o.

³³ Az első jobbágytelket Magyarországon pannonhalmi apátság területén alakították ki 1233-ban.

³⁴ SZÜCS JENŐ: *Az utolsó Árpádok*, 2002, Osiris, Budapest, 53. o.

³⁵ Beregszász 1247-es, Sátorlő (Sátoraljaújhely) pedig az 1261-es kiváltságlevele alapján.

³⁶ SOLYMOSSI i.m. (1987) 567. o.

³⁷ CSIZMADIA ANDOR: *A feudális jog (1000-1848)* in CSIZMADIA ANDOR, KOVÁCS KÁLMÁN, ASZTALOS LÁSZLÓ: *Magyar állam- és jogtörténet*, 1995, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 225. o.

³⁸ BÁRÁNY ATTILA: *Anglia a 11-15. században*, in ANGI JÁNOS, BARTA JÁNOS, BÁRÁNY ATTILA, OROSZ ISTVÁN, PAPP IMRE, PÓSÁN LÁSZLÓ: *Európa az érett és a kései középkorban (11-15. század)*, 2001, Multiplex Media – Debrecen University Press, Debrecen, 197. o.

jogát (*firma burgi*), a vámmentes kereskedést³⁹, továbbá Londoni polgárnak a perét csak a Londoni szokások szerint lehet lefolytatni, máshol akaratan kívül perbe fogni nem lehetett, tulajdona szabad polgári hűbérre (burgage) vált. „Ezen jogokat kapja meg Newcastle, Bristol, Oxford, Ipswich.”⁴⁰ Önkormányzatiság kibontakozásának útjában álltak a városi tanácsok (wardmoot) és tanácsosok (witness Londonban alderman), mivel ezek tisztje örökletessé vált a 11. században, továbbá gátat jelentett a király által kinevezett reeve (helyi adminisztráció vezetője angolszász királyok korától) is. Az első formális kommuna jogot York kapta Angliában 1170-ben.⁴¹ Lényegi változás viszont 1190-től Londonban következett be, mivel London inntől választhatott mayor-t (polgármestert), - ezt Magna Chartában is rögzítették - aki mellé 24 tagú tanácsot rendeltek. Tanácsot választott Northampton és Oxford is. A szabad polgári hűbér elidegeníthető és örökíthető volt. Bérlettel is városi telekhez lehetett jutni. A szabad városi ingatlan tulajdon vagy bérlet közvetlenül a király vagy a földesúr hűbéresévé tette az adott város polgárát.

Magyarországon nem a városok polgárai harcolták ki jogaikat, „a városiasodásnak... hazánkban inkább jele volt a királyi privilégium, mint a valódi városi életmód.”⁴² 11-12. században még a zárt természeti gazdálkodás volt jellemző.⁴³ A parasztok csak maguknak és uruk valamint urukat szolgáló egyes szolgáltató népeknek termeltek. Városi kereskedelem volt az, amely ezt lazította, tehát kijelenthető, hogy „... városi életünk születésének egyik legfontosabb előfeltétele a vásár volt.”⁴⁴ Vásárt hosszú ideig csupán a király alapíthatott. A magyar városiasodás kezdeténél jelentős szerepe volt a latinus⁴⁵ népcsoportnak, akik Nyugattal folytattak kereskedelmet és a városi életforma kialakítására törekedtek.⁴⁶ Az első városi kiváltságot a fehérvári latinusok kapták a 12. században – nem az egész város csak ezen népcsoport – ebben biztosítékot kaptak, hogy (1) maguk választhatták a bírójukat és az esküdteket, (2) saját testületük ítélkezett minden peres ügyükben, (3) a közejük költözők is megkapták a latinus szabadságot, (4) országszerte vámmentességet élveztek.⁴⁷ Ezen kiváltságok szolgáltak mintaként a következő század városi kiváltság adományozásainál.⁴⁸ Azonban a nagyobb városok – Esztergom,⁴⁹ Fehérvár, Zágráb, Nagyvárad, Nyitra,⁵⁰ Pécs, Eger, Veszprém, Vác – megtorpantak a fejlődésben köszönhetően annak, hogy „... a területükön immunitást élvező egyházi intézmények keményen ellenálltak a függetlenségre törő szövetkezéseknek, amelyeket a gazdag kereskedők vezettek.”⁵¹ Ezen városokkal ellentétes utat jár be Buda, - 1244-ben kapott szabadságlevelet IV. Bélától - amely királyi alapító akaratnak, valamint az egyházi immunitástól való mentességnek köszönhetően rövid idő alatt az ország legfontosabb városává fejlődött. Budán egységes elv alapján osztották ki a telkeket, ezek voltak az adózás, a teherviselés alapegységei, tulajdonukhoz kötődött a polgárjog. A budai polgárok kiváltságai közé tartozott többek között, hogy (1) bírójukat és plébánosukat a szabadon választhatták,⁵² (2) vámmentesség,⁵³ (3) szabadon végrendelkezhettek, (4) ingatlan birtokot szabadon vásárolhattak. Különösen fontos kiemelni a szabad végrendelkezés jogát, hiszen ezzel szűnt meg a városi telkek felett a király visszaháramlási joga. A 13. század végére több város polgárai is megkapták ezen jogot, de egységesen csak a középkor végén rendelkeztek ezzel a joggal városaink polgárai. A kiváltság fejében földbért (*terraquiumot*) kellett

³⁹ BÁRÁNY: i.m. (2001), 198. o.

⁴⁰ BÁRÁNY: i.m. (2001), 198. o.

⁴¹ SZÉKELY GYÖRGY: A polgári rend előzményeihez: a városi elit a 12–13. századi Európában, in *Századok*, 1992/5.szám 542. o.

⁴² MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar Jogtörténet*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest, 163. o.

⁴³ Odo de Deuil szerzetes 1147-ben két várost említ Esztergomot és Fehérvárt. Azonban eme két királyi székváros sem több ekkor még kiterjedtebb településhalmaznál.

⁴⁴ GRANASZTÓI GYÖRGY: *A középkori magyar város*, 1980, Gondolat Kiadó, Budapest, 45. o.

⁴⁵ A mai Franciaország északi és keleti területeiről, továbbá Flandriából és Felső-Rajna, a Maas és a Mosel folyó vidékéről származókat a latinusok.

⁴⁶ Bevándorlásuk a 12. században élénkült meg és a 13. században tetőzött. Fehérvár és Esztergom mellett nagy számban Zágráb, Pécs, Eger, Várad területére költöztek.

⁴⁷ GRANASZTÓI: i.m. (1980), 49. o.

⁴⁸ Elsőként 1231-ben II. András Pest böszörmény és német lakónak adományozott „fehérvári” kiváltságot.

⁴⁹ Esztergom a 13. században sem volt még egységes, továbbra fennmaradt a káptalani, az érseki és királyi város különállása.

⁵⁰ Nyitra IV. Bélától megkapta a fehérvári kiváltságot a püspök azonban 1288-ban IV. (Kun) László királytól megszerezte a földesúri jogokat ezzel a nyitrai jobbágysorba süllyedtek.

⁵¹ GRANASZTÓI: i.m. (1980), 64. o.

⁵² Szabad bíróválasztási jogukat 1264-től elveszítették mivel ezen feladatott a király által választott rektor látta el, jogukat csak 1347-ben nyerték vissza.

⁵³ IV. Béla a Margit (Nyulak-) szigeti apácáknak adta Buda piacának vámját, csak a század végére állt helyre vámmentességük.

fizetnie a közösségnek. Londonnak azon privilégiumát, hogy egyösszegben fizesse az adót a magyar városok polgárai általánosságban csak a 14. század közepére vívták ki. A fejlődés következő szakaszát az jelentette, amikor a polgárság a határban lévő összes föld birtokosa lett, a folyamat pedig azzal zárult, hogy megszerezték a földesúri haszonvételeket is (halászat, vadászat stb.). Ekkortól vonhatóak meg a város területi határai, ahol autonómiát kapott, vagyis a városhoz tartozó területeknek kizárólag a város közössége volt tulajdonosa, a városhoz tartozó földek tekintetében földesúri jogokat gyakorolt. Ez éles különbség Angliához képest, ahol a szabad királyi város polgárai közvetlenül a király hűbéresei. Másik jelentős különbség, hogy nálunk a városi polgár csak a város területén volt szabad, azon túl közrendű. Megegyezik viszont, hogy a városi polgárnak volt ingatlanszerzési képessége, tulajdona magszakadás esetén a városé lett.

4. ÖSSZEGRZÉS

Az angol és a magyar egyházak a *manus mortua* jogának is köszönhetően rövid idő alatt óriási földterületekre tettek szert. Ezekon felül mindkét országban nagy számban előfordultak az uralkodók által létrehozott magánegyházak, amelyek rövid időn belül szintén az egyház tulajdonává váltak. Angliában a helyi plébánosok anyagi függetlensége fontossá vált az uralkodók számára - a pápával folytatott investitúra harcok miatt – ezért a 13. század végére földjeiket önálló plébánia birtokká (*vicarage*) változtatták, ezzel megvalósítva anyagi függetlenségüket. Növelve az állam függetlenségét az egyháztól I. Edward már királyi engedélyhez kötötte az egyházi birtokszerzést (*Holtkézi Statútum*, 1279) és az egyház számára is kötelezővé tette az adófizetést. Ekkor Magyarországon fel sem merült az, hogy az egyházat megadóztassák, sőt az egyházi adómentességet kiterjesztették az egyházi nemesekre is (1170-től). Az egyház adófizetése pedig csak 1848. évi VIII. törvénycikkkel valósult meg.

A 13. század második felére mindkét országban létrejött egy egységes társadalmi osztály a jobbágyság. Szerzőképesség tekintetében óriási a különbség a két jobbágyszta között, hiszen Angliában a szerzőképességet nem befolyásolta az, hogy jobbágy-e vagy sem az adott személy, vagyis szabad földet is vásárolhatott, mivel a föld státuszát nem a tulajdonosa, hanem a földhöz tartozó szolgáltatások alapján állapították meg. Magyarországon földtulajdont nem vásárolhatott ez a réteg, de a 13. század végéig nemesi címet és földet kaphattak. A földhöz kapcsolódó szolgáltatásokat az angol jobbágyság a 13. században pénzen megválthatta, erre nálunk csak a *hospes* falvak lakóinak volt lehetőségük.

Városok tekintetében, míg Angliában a városok egyes kiváltságaikat maguk harcolták ki ezzel is korlátozva az uralkodót és a földesurakat, addig nálunk a királyok érdeke volt a polgárság fejlődése, azonban jelentős polgárság nem alakult ki ebben a korszakban Magyarországon. Az angol városi polgár személyében szabad, polgári hűbérrel rendelkezik (*burage*) és közvetlenül a király hűbérese. Magyarországon a közösség kap nemesi státuszt, amely csak a város falain belül védi a polgárt.

Anglia és Magyarország közötti fent említett eltérések jelentették az alapját azoknak a különbségeknek, amelyek az ezt követő évszázadokban formálódtak ki teljesen a gazdaság, az állam egyháztól való függetlenedése, valamint a polgárság és a jobbágyság jogainak kiszélesedése terén.

FORRÁSJEGYZÉK:

- [1.] BÁRÁNY ATTILA: Anglia a 11-15. században, in ANGI JÁNOS, BARTA JÁNOS, BÁRÁNY ATTILA, OROSZ ISTVÁN, PAPP IMRE, PÓSÁN LÁSZLÓ: *Európa az érett és a kései középkorban (11-15. század)*, 2001, Multiplex Media – Debrecen University Press, Debrecen.
- [2.] BOLLA ILONA: *A jogilag egységes jobbágyságról Magyarországon*, 1998, Nap Kiadó, Budapest.
- [3.] BÓNIS GYÖRGY: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*, 2003, Osiris Kiadó, Budapest.
- [4.] CSIZMADIA ANDOR: A feudális jog (1000-1848), in CSIZMADIA ANDOR, KOVÁCS KÁLMÁN, ASZTALOS LÁSZLÓ: *Magyar állam- és jogtörténet*, 1995, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [5.] DIÓS ISTVÁN (SZERK.): *Magyar Katolikus Lexikon*, 1996, Szent István Társulat, Budapest.
- [6.] FÜGEDI ERIK: *Ispánok, bárók, kiskirályok*, 1986, Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- [7.] GNEIST, RUDOLF: *The history of the English constitution*, 1886, W. Clowes, London.
- [8.] GRANASZTÓI GYÖRGY: *A középkori magyar város*, 1980, Gondolat Kiadó, Budapest.
- [9.] MAITLAND, F.W.: *Domesday Book and Beyond: Three essays in the early history of England*, 1897, Kessinger Publishing, London.
- [10.] MÁRKUS DEZSŐ: *Jogi lexikon III. kötet*, 1898, Pallas Irodalmi és Nyomdaipari Rt., Budapest.
- [11.] MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar Jogtörténet*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest.

- [12.]POLLOCK, FREDERICK: *Az angol földbirtokjog*, 1914, Atheneum kiadó, Budapest.
- [13.]SOLYMOSI LÁSZLÓ: Egyházi és világi (földesúri) mortuarium a 11-14. századi Magyarországon, in *Századok* 1987/4. szám.
- [14.]SZABÓ ISTVÁN: *Jobbágyok-parasztok Értekezések a magyar parasztság történetéből*, 1976, Akadémia Kiadó, Budapest.
- [15.]SZÉKELY GYÖRGY: A polgári rend előzményeihez: a városi elit a 12–13. századi Európában in *Századok*, 1992/5. szám.
- [16.]SZÜCS JENŐ: *Az utolsó Árpádok*, 2002, Osiris Kiadó, Budapest.
- [17.]WOOD, MICHAEL: *Anglia múltjának nyomában – A szigetország középkori társadalma és kultúrája*, 2007, Alexandra Kiadó, Pécs.

SENIOR KÖZLEMÉNYEK

DR. TORJÁK NORBERT¹

MEGÁLLAPODÁS(-MINTA) A JÁRÁSI RENDSZER KIALAKÍTÁSÁBAN

1. BEVEZETŐ

A Kormány a Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program, illetve a Jó Állam koncepció megalkotásával új fejezetet nyitott a stratégiai tervdokumentumok terén. Ahhoz azonban, hogy a „stratégiatest” megfelelően tükrözze, valósítsa meg az alkotók szándékát, elengedhetetlen a „jogtest” fejlődése, sőt fejlesztése. A fejlődés talpköveinek a lerakása ellentétes irányt mutatva ment végbe, mint a „stratégiatest” esetében, ugyanis 2009-ben született meg a jogszabályszerkesztésről szóló 61/2009. (XII.14.) IRM rendelet (JsZR.), majd az Alkotmánybíróság határozatának² (is) következményeként a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (új Jat.) új alapokra helyezte a jogalkotással szembeni követelményeket, a jéghegy csúcsa pedig az Országgyűlés által 2011. április 25. napján elfogadott Alaptörvény volt.

A „stratégiatest” és „jogtest” párhuzamos útjának a közigazgatás területén első markáns találkozási pontját a fővárosi és megyei kormányhivatalokról, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalok kialakításával és a területi integrációval összefüggő törvénymódosításról szóló 2010. évi CXXVI. törvény által 2011. január 1. napjától felálló fővárosi és megyei kormányhivatalok jelentették.³

2. JOGSZABÁLYI ALAPOK

A járási rendszer kialakításához szükséges szabályozás előkészítésére 2011 őszén született meg a politikai döntés. A járások kialakítása során figyelembe veendő tizenöt alapvető a járások kialakításáról szóló 1299/2011 (IX. 1.) Kormány határozat rögzítette.⁴ A teljesség igénye nélkül az alábbi iránymutatásokat deklarálta a Kormány: településszerkezeti különbségek figyelembevétele, metszés nélküli igazodás a megye határaihoz, a járásszékhely már kiépült infrastruktúrával rendelkezzen, a járási (fővárosi kerületi) hivatalok a fővárosi és megyei kormányhivatalok kirendeltségei legyenek.

A jogalkotói folyamat következő lépcsőfokán megszületett a járások kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról szóló 2012. évi XCIII. törvény (Jártv.), amely a Magyar Közlöny 86. számában, 2012. július 5. napján jelent meg és „lépcsőzetes” hatálybelépést tartalmazott. A kihirdetést követő napon hatályosultak a jogszabály azon rendelkezései, amelyek kimondták, hogy egyes⁵, a települési önkormányzatoknál lévő feladatok, illetve a feladatot álló személyek, valamint az ahhoz kapcsolódó vagyon átvételre kerül 2013. január 01. napjától. A vagyon tekintetében a Magyar Állam használati jogot szerez (a fővárosi és megyei kormányhivatalok egyidejű vagyonkezelői jogosultsága mellett). A Jártv. a járási biztos kinevezéséről is rendelkezett, valamint meghatározta a járási (fővárosi kerületi) hivatalok szervezetét,⁶ ennek értelmében az átvett személyek a fővárosi és megyei kormányhivatalok személyi állományába kerülnek. A Jártv. tehát rendezte a feltételrendszerre és a foglalkoztatottakra vonatkozó jogutódlást, amelyet azonban a

¹ PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.

² A 121/2009. (XII.17.) AB határozat 2010. december 31. napjával megsemmisítette a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvényt tekintettel arra, hogy elavult, az Alkotmánnyal már nem összeegyeztethető, illetve alkotmányi szabályozást igénylő rendelkezéseket tartalmazott.

³ Alaptörvény 17. cikk (3) bekezdése alapján a fővárosi és megyei kormányhivatal a Kormány általános hatáskörű területi államigazgatási szerve.

⁴ A járási rendszer kialakításánál célként deklarálta a Kormány a hatékonyabb, költségtakarékosabb és ügyfélközpontú területi közigazgatás megteremtését.

⁵ A jogalkotó itt (még) pontosan nem határozta meg, mely feladatok kerülnek át a járási hivatalokba, nyitva hagyta a kaput a „jogszabály által meghatározott....feladatok” kitételrel.

⁶ 2013. január 1. napjától a fővárosi és megyei kormányhivatalokról, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalok kialakításával és a területi integrációval összefüggő törvénymódosításról szóló 2010. évi CXXVI. törvény 3. § (1) bekezdése szerint a járási (fővárosi kerületi) hivatal a megyei (fővárosi) kormányhivatal szervezetén belül helyezkedik el.

kormányhivatalok és a települési önkormányzatok közötti megállapodásokban kell konkretizálni.⁷ A települési önkormányzatoknak és a kormányhivataloknak 2012. október 31. napjáig kellett az átadás-átvételhez kapcsolódó megállapodást megkötniük. A határidő elmulasztása nem jelentette akadályát a használati jog alapításának. Abban az esetben, ha felek között nem, vagy nem teljes körűen jött volna létre a megállapodás a fenti határidőig, akkor az illetékes kormány megbízott 2012. november 15. napjáig közigazgatási határozattal dönt az átvételről.⁸

A Jártv. a fentiek deklarálása mellett hatásköri törvény is, hiszen a nyolcvan módosított törvénnyel rendezte a feladat- és hatásköri mozgást is.⁹

A Magyar Közlöny 101. számában jelent meg a járási (fővárosi kerületi) hivatalok kialakításával összefüggésben egyes kormányrendeletek módosításáról szóló 174/2012. (VII. 26.) Korm. rendelet, amely mintegy kilencvenkettő (!) jogszabályt módosított a Jártv. által ellátandó feladatoknak megfelelően.

A járási rendszer kialakításának záró akkordját a Magyar Közlöny 107. számában megjelenő, a járási (fővárosi kerületi) hivatalokról szóló 218/2012. (VIII. 13.) Korm. rendelet (Korm. rendelet) jelentette.¹⁰ Ez a kormányrendelet már többek között részletesen meghatározta a járási (fővárosi kerületi) hivatalok szervezeti felépítését, az illetékességét és 2. mellékletének figyelembe vételével a fentebb még csak említett átadás-átvétel részletes szabályait, valamint előírta, hogy a megállapodást követően a tényleges birtokbaadás 2013. január 1. napján jegyzőkönyv felvétele mellett történik.¹¹

3. A „MEGÁLLAPODÁS-MINTA” FŐBB RENDELKEZÉSEI

A Korm. rendelet 2. melléklete egy „megállapodás-minta”¹², amely részletesen tartalmazza az adott önkormányzat, mint átadó és kormányhivatal, mint átvevő jogait és kötelezettségeit, valamint az átadás-átvételre kerülő személy és vagyon állományt, illetve az ezekkel kapcsolatos további intézkedéseket. A „megállapodás-minta” elnevezésből, valamint a gyakorlat által megkívánt jogi helyzetből (lásd lentebb) kifolyólag arra következtethetnénk, hogy a megállapodás szövege az egyediesítésnek megfelelően módosítható a felek által. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk a Jszt. 3. § (1) bekezdését, mely szerint a „*jogszabály normatív tartalmú rendelkezéseit a jogszabály szakaszai és mellékletei tartalmazzák.*” Ennek függvényében a Korm. rendelet 2. mellékleteként megjelenő „megállapodás-minta” már egyáltalán nem értelmezhető mintának, vagyis nem lehet az egyedi helyzeteknek megfelelően módosítani.¹³

A „megállapodás-minta” elemeinek kimerítő részletezése nem képezi a vizsgálódásom tárgyát, azonban nélkülözhetetlen néhány elem kiragadása ahhoz, hogy kirajzolódjanak főbb megállapításaim.

A megállapodás tartalmán belül első helyen szabályozva van az ingatlanok, azon belül is az átadó önkormányzat tulajdonában lévő ingatlan kizárólagos használatba adása, majd ezt követi az átadóval közös használati jogosultság alapításának rendelkezései. A második pontban az átadó önkormányzat által bérleti, vagy egyéb szerződés alapján használt ingatlanok átadásának kérdéseit rendezik a felek. A harmadik pont pedig külön részt ölel fel az átadó önkormányzat tulajdonában lévő, de jelzáloggal terhelt ingatlanokkal kapcsolatos átadás szabályira. Ezt követően szabályozta a jogalkotó az ingó vagyonra és a foglalkoztatottakra vonatkozó rendelkezéseket, valamint a fentebb már említett vagyonkezelői jog alapításához, 2013. június 30. napjáig megkötendő vagyonkezelői szerződéshez kapcsolódó alapvető szabályokat. A „megállapodás-minta” végére pedig az átadási-átvételi eljárással kapcsolatos általános rendelkezések kerültek, úgy, mint a felek általi közös intézkedés a használati jog ingatlan-nyilvántartási bejegyzése iránt (a bejegyzési engedélyt az átadó külön nyilatkozat formájában köteles megadni), a felek a megállapodás végrehajtása során a vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket figyelembe véve jóhiszeműen járnak el.

⁷ Jártv. 2. § (2) bek.

⁸ Jártv. 5. § (5) bek.

⁹ BARTA ATTILA: A magyar államigazgatás alsó-középszintjének kialakítása 2012-ben. A járások feladataira és szervezetére vonatkozó főbb megállapítások, in *Kodifikáció és Közigazgatás*, 2012/2. szám, 32-35. o.

¹⁰ A jogszabályi környezet szinkronba hozását szolgálta a járási (fővárosi kerületi) hivatalok kialakításával összefüggésben a közigazgatási és igazságügyi miniszter feladatkörébe tartozó miniszteri rendeletek módosításáról szóló 50/2012. (XII. 4.) KIM rendelet megalkotása.

¹¹ Korm. rendelet 11. § (3) bek.

¹² Korm. rendelet 11. § (1) bek.

¹³ Országosan mintegy kétezer önkormányzat megállapodására kellett (volna) alkalmazni a „megállapodás-mintát”.

A „megállapodás-minta” — figyelemmel a Jszt. fentebb idézett rendelkezésére — azt a látszatot kelti, hogy minden önkormányzattól átvételre kerül ingatlan, sőt a fentebb említett, eltérő jogi megítélésű ingatlanok is minden önkormányzatnál előfordulnak.

4. A MEGÁLLAPODÁS (NEM LÉTEZŐ) TÍPUSAI

Ehhez képest az önkormányzatokkal létrejövő megállapodásokat a tartalom és tényleges megvalósítás szempontjából tipikusan három csoportba lehet sorolni:¹⁴

1. Járászékhely és kirendeltség megállapodása [Ebbe a csoportba tartozó települések megállapodásai a legteljesebbek, hiszen itt a foglalkoztatott személyeken és ingó (ide értve többek között a számítástechnikai szoftvert- és eszközt is) vagyonon kívül ingatlan(ok) is átvételre kerül(nek).]
2. Kőrjegyzőség és önálló település megállapodása (természetesen a fenti csoportba nem tartozó települések) [Az ide sorolandó megállapodásokkal már csak személy és ingó vagyon kerül átvételre.]
3. Ügysegédes megállapodás¹⁵ [Az ügysegédes az a személy, aki hetente pár napon vagy akár csak pár órára keresi fel az adott települést, hogy az állampolgárok kérelmeit felvegye, majd továbbítsa ügyintézés céljából a járási hivatalba. Vagyis ezekben az esetekben az önkormányzat csupán pár órára biztosít ügyintézési helyet és eszközt az ügysegédnek.]

5. A „MEGÁLLAPODÁS-MINTA” ÉRVÉNYESÜLÉSÉNEK AKADÁLYAI

Fentiek alapján nyolc pontban foglaltam össze azokat a körülményeket, amelyek nehezítik a „megállapodás-minta”, mint jogszabályi rendelkezés érvényesülését:

1. Normativitás
A Jszt. hivatkozott bekezdése alapján a szövege nem egyediesíthető, így nem képes teljes mértékben tükrözni a felek valós akaratát.
2. Normavilágosság¹⁶ „sértése”
Leginkább gyakorlati problémaként merül fel, nehezen értelmezhető, hogy miért ír alá a kormányhivatal abban az esetben, ha a Magyar Állam szerez használati jogot, illetve hiányzik a logikai kapcsolat a két szerv vonatkozásában.¹⁷
3. Jogszabályismétlés
Az új Jat. 3. § harmadik mondata alapján „*jogszabályban nem ismételtető meg az Alaptörvény vagy olyan jogszabály rendelkezése, amellyel a jogszabály az Alaptörvény alapján nem lehet ellentétes.*” Ennek ellenére a „megállapodás-minta” több helyen, különösen a bevezető rendelkezéseiben figyelmen kívül hagyja ezt a tilalmat.
4. Átadás-átvétel folyamatának le nem zárása
A hatályos szabály alapján a tényleges birtokba adás jegyzőkönyv felvételével történik, majd ezt követi a vagyonkezelői szerződés aláírása.
5. Kikényszeríthetlenség
Ha nem jöttek volna létre a megállapodások a megjelölt határidőig,¹⁸ akkor a kormány megbízott közigazgatási határozattal hozta volna létre a megállapodást, illetve egészítette volna ki.
6. Tartalmi kezelhetlenség

¹⁴ A kifejtett csoportosítás nem taxatív, fentiektől eltérő szempontok alapján természetesen más rendszer is kialakítható

¹⁵ Korm. rendelet 1. § (1) bek.

¹⁶ az új Jat. 2. § (1) bek. alapján a jogalkotás alapvető követelményeinek egyikét jelenti (Id. még: 26/1992. (III.5.) AB határozat).

¹⁷ Ennek a tükrében fordulhatott elő az az eset, amikor egy átadó önkormányzat (akinek a tárgyi ingatlanon használati joga volt egy más szervet megillető vagyonkezelő jog mellett) hozzájárulását kérte a vagyonkezelőtől a használati jog bejegyzéséhez. A helyzet furcsaságát az jelentette, hogy az ingatlan tulajdonosa a Magyar Állam volt, akinek javára természetesen szükségtelen a használati jog bejegyzése. (Az önkormányzat a „megállapodás-minta” alapján a — Jártsvel ellentétben — kormányhivatal javára kívánta bejegyeztetni a használati jogot.)

¹⁸ Az országban egyetlen településsel nem sikerült 2012. október 30. napjáig a megállapodást megkötöni, Id.: <http://jarasok.com/jarasi-hirek/a-kormanyhivatal-dontott-a-szegedi-jarasi-hivatal-kialakitasa-ugyeben.html> (2012.12.14.).

Gondolok itt arra a fentebb kifejtett helyzetre, hogy a „megállapodás-minta” azt a látszatot kelti, hogy minden önkormányzattól kerül át ingatlan a saját tulajdonából, bérleti vagy egyéb szerződéses viszonyából, etc.

7. Ellentmondásosság

A „megállapodás-minta” szerint a végrehajtás során a felek a vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket figyelembe véve járnak el. Véleményem szerint ez vonatkozik az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény (Inyvtv.) rendelkezéseire is, amelyet alátámaszt az is, hogy a „megállapodás-minta” megköveteli a bejegyzési engedélyt is, holott a jogalkotó ennek benyújtásától el is tekinthetett volna.¹⁹ A „megállapodás-minta” azonban nem rendelkezik azokkal a kellékekkel, amelyek elengedhetetlenek a sikeres ingatlan-nyilvántartási bejegyzéshez.²⁰

8. Szövegezési hiba előfordulása

Érdemben nem jelenti a „megállapodás-minta” érvényesíthetlenségét, azonban a lyukat üt a minőségi jogalkotás bástyáján.

Az ügysegédes megállapodás az, amely a legkisebb mértékben köthető meg a Korm. rendelet 2. melléklete alapján. Véleményem szerint itt jelenik meg legélesebben a jogalkotó formába öntött akarata,²¹ vagy ha úgy tetszik a Korm. rendelet érvényesülése és annak gyakorlati végrehajthatósága közötti ellentmondás.

Fentiek alapján a „megállapodás-minta” és a gyakorlati megvalósítás ellentmondásának hibaforrását két területre dimenzionálhatjuk:

1. Jogszabályszerkesztés

a) abban az esetben, ha szűk értelemben gondolunk a jogszabályszerkesztésre, vagyis ha jogszabályszerkesztés alatt csak a technikai megvalósítását értjük a fejezetek, címek és szakaszok egymáshoz való viszonyának, akkor az ellentmondások gyökere nem erre vezethető vissza.

b) ha jogszabályszerkesztésen a jogalkotói akarat formába öntését értjük, akkor már itt (is) találkozhatunk a gordiuszi csomóval, hiszen jogszabály-szerkesztési kérdés lehet, hogy egy „megállapodás-minta” a jogszabály mellékleteként vagy függelékeként jelenik-e meg.

2. Jogalkotás

Egy példával világítom meg, hogy pontosan mit is értek jogalkotás mezején elkövetett hiba alatt:

„Két kodifikátor az utcán sétálva egy halüzlet kirakatában az alábbi felirattal találkozik:

„Ma itt friss hal kapható!”

Elgondolkodnak, értelmezik a szöveget és szabályozási szempontból alábbi megállapításokat teszik:

- 1. A „Ma” időhatározó szó teljesen felesleges, hiszen ha nyitva van az üzlet, akkor értelemszerű, hogy a vásárlók igénybe is vehetik a kereskedelmi szolgáltatást.*
- 2. Az „itt” helyhatározó szó is lényegtelen, mivel halat nem a szomszédos (más termék árusítására szakosodott) üzletben vehetnek a vendégek.*
- 3. A „friss” jelző egyenesen azt a látszatot kelti, hogy általánosságban, az év többi napján a vásárlóknak nincs olyan „szerencsájük”, hogy friss halat vegyenek. Nyilvánvalóan nem ezt kívánta sugallni a felirat alkotója.*
- 4. Az előzőekhez hasonlóan a „hal” szócska alkalmazása is elkerülhető lett volna, hiszen mindenki számára világos, hogy egy halüzletben halat és nem pékárut fognak keresni a vendégek.*

¹⁹ A használati jog és vagyonekezelői jog alapítását a Jártv. keletkezteti, így úgy vélem, hogy a Korm. rendelet deklarálhatta volna a jogalkotó azon akaratát is, hogy a „megállapodás-minta” nem követeli meg az Inyvtv.-ben előírt, magánjogi szerződések kötelező kellékeként megjelenő „bejegyzési engedélyt”. Hasonló rendelkezést találunk a Jártv. 4. §-ában, amikor is a jogalkotó egyértelműen rögzíti, hogy a használati jog „...ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzésére irányuló eljárás díj- és illetékmentes.”

²⁰ Lásd: Inyvtv. 32. § (1) bekezdés b) pontja és (4) bekezdése, valamint az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény végrehajtásáról szóló 109/1999. (XII.29.) FVM rendelet 70. §.

²¹ A vizsgáldósom középpontjára, vagyis kizárólag a „megállapodás-mintára” gondolok.

A mondatból egyedül a „kapható” szó használatának lehetne létjogosultsága, de önmagában már értelmezhetetlen, illetve felesleges.”

Azt kívántam ezzel megvilágítani, hogy a Korm. rendelet 2. melléklete, mint „megállapodás-minta” tekintetében a jogalkotó a túlszabályozottság talajára lépett. Ez a túlszabályozottság pedig magával hozta a fentebb említett ellentmondásokat, hibákat.

6. ÖSSZEGRZÉS

Összességében tehát szerintem csak másodsorban beszélhetünk jogszabály-szerkesztési hibáról, elsősorban a jogalkotás területén kialakuló helyzetről van szó, ezt támasztja alá az is, hogy ha a jogalkotó eltekint a „megállapodás-minta” megalkotására vonatkozó szándékától, akkor fel sem merül a jogszabályszerkesztés kérdése.

Véleményem szerint elegendő lett volna a fentebb említett jegyzőkönyv az átadáshoz, ezzel jelentős teherrel mentesült volna mindkét fél.

Abban az esetben azonban, ha a jogalkotó mégis megállapodással kívánta volna lebonyolítani az átadást, akkor a Korm. rendelet függelékeként tudott volna valódi, a gyakorlati kihívásoknak megfelelően egyediesíthető mintát adni — tekintettel arra, hogy normatív erővel a jogszabály szakaszai és mellékletei bírnak,²² vagyis a függelék nem — a kormányhivataloknak.²³

Várhatóan 2012 decemberében az Országgyűlés — alátámasztva az általam felvetett problémákat — elfogad egy jogszabály-módosító csomagot, amely alapján 2013. január 1. napjától az átvételre kerülő vagyron tekintetében nem a Magyar Állam, hanem a fővárosi és megyei kormányhivatal lesz a használati jog jogosultja, a vagyronkezelői jogról szóló rendelkezések pedig hatályukat veszítik. Ezzel a járási (fővárosi kerületi) hivatal kialakításához kapcsolódó három lépcsős — megállapodás, jegyzőkönyv, vagyronkezelői szerződés — eljárás lerövidül, azonban ezzel egyidejűleg (szintén a „megállapodás-minta” miatt) egy új probléma jelentkezik azzal, hogy így már nem lesz összhang a jogszabályi rendelkezések és az aláírt több ezer megállapodás között! Ez azonban jelen vizsgálódásomhoz képest jövőbeli probléma, amelyet vagy a jogalkotónak vagy a megállapodásban részes feleknek kell orvosolnia.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- [1.] BARTA ATTILA: A magyar államigazgatás alsó-középszintjének kialakítása 2012-ben. A járási feladataira és szervezetére vonatkozó főbb megállapítások, in *Kodifikáció és Közigazgatás*, 2012/2. szám, 26-38. o.
- [2.] Magyarország Alaptörvény (2011. április 25.).
- [3.] Magyar Köztársaság Alkotmánya.
- [4.] 121/2009. (XII.17.) AB határozat.
- [5.] 26/1992. (III.5.) AB határozat.
- [6.] A járási kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról szóló 2012. évi XCIII. törvény.
- [7.] A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény.
- [8.] A fővárosi és megyei kormányhivatalokról, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalok kialakításával és a területi integrációval összefüggő törvényt módosításáról szóló 2010. évi CXXVI. törvény.
- [9.] Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény.
- [10.] A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény.
- [11.] A járási (fővárosi kerületi) hivatalok kialakításával összefüggésben a közigazgatási és igazságügyi miniszter feladatkörébe tartozó miniszteri rendeletek módosításáról szóló 50/2012. (XII. 4.) KIM rendelet.
- [12.] A járási (fővárosi kerületi) hivatalokról szóló 218/2012. (VIII. 13.) Korm. rendelet.

²² Jszr. 3. § (1) bek.

²³ Véleményem szerint nem kellett volna attól tartani, hogy nem lesz országosan egységes, könnyen ellenőrizhető a megállapodás, illetve az átadási-átvételi eljárás, hiszen a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, mint szakmai irányító utasításait, tájékoztató leveleit a kormányhivatalok rendre végrehajjták.

- [13.]A járási (fővárosi kerületi) hivatalok kialakításával összefüggésben egyes kormányrendeletek módosításáról szóló 174/2012. (VII. 26.) Korm. rendelet.
- [14.]A jogszabályszerkesztésről szóló 61/2009. (XII.14.) IRM rendelet.
- [15.]Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény végrehajtásáról szóló 109/1999. (XII.29.) FVM rendelet.
- [16.]A járások kialakításáról szóló 1299/2011 (IX. 1.) Kormány határozat.

DR. KESERŰ BARNA ARNOLD¹

A BIOTECHNOLÓGIAI TALÁLMÁNYOK SZABADALMAZTATHATÓSÁGÁNAK TÖRTÉNETE NAPJAINKIG²

„A szabadalmi rendszer a tehetség tüzéhez az érdek olaját adta.”

Abraham Lincoln

1. ELŐSZÓ

A biológia tudománya kezdetben nehezen volt összeegyeztethető a szabadalmi rendszerrel, mivel sokáig úgy tartották, hogy a szabadalmaztatható technológiák területe csak az élettelen, a fizika és szintetikus kémia eszközei segítségével hasznosítható és ellenőrizhető dolgokra vonatkozó találmányok számára áll nyitva. Azonban számos olyan, az emberiség történetének messzeségébe visszanyúló technológiai eljárás ismert, amelyben a kémiai eljárások lefolytatására élő szervezetet hasznosítanak, és ezek ipari alkalmazhatósága és műszaki jellege megkérdőjelezhetetlen.³ A biotechnológiai találmányok oltalmazása elől a szabadalmi rendszer nem térhetett ki, így az 1970-es és '80-as évektől egyre inkább előtérbe került ezen találmányok szabadalmazásának mikéntje, amíg végül nemzetközi és nemzeti szinten is lehetővé vált a biotechnológiai tárgyú találmányok szabadalmaztatása. Azóta pedig egyre hangsúlyosabbá és jelentősebbé váltak a biotechnológiával és biodiverzitással összefüggő gazdasági, etikai és jogi kérdések, hiszen a biotechnológia az informatika mellett korunk egyik leggyorsabban fejlődő iparága.⁴

2. A BIOTECHNOLÓGIA KIALAKULÁSA ÉS TÖRTÉNETE

A biotechnológia születését az 1970-es évekre teszik, amikor is 1972-ben egy hónapon belül az USA Tudományos Akadémiájának hivatalos szakfolyóiratában nyolc génebeszettel kapcsolatos cikk jelent meg. E cikkek olyan kísérleteket írtak le, amely alapján „az élet apakővének tekinthető, F. H. C. Crick és J. D. Watson (Nobel díjas angol és amerikai kutatók) által 1953-ban kémiai és térszerkezetében ismertetett, DNS (dezoxi-ribonukleinsav) örökítő anyag hasíthatóvá és újra összekapcsolhatóvá vált.”⁵ A szintén Nobel díjas Paul Berg ugyanebben az évben a genetika új korszakát nyitotta meg, amikor két gént⁶ sikerült biokémiai módszerrel összekapcsolnia. Ennek során a különböző eredetű géneket hordozó DNS fragmenseket enzimatikusan darabokra hasította, majd e darabokat a szükséges kombinációban újra összekapcsolta. Az így létrehozott hibrid (tehát keresztezett) DNS molekulákat nevezzük rekombináns – azaz újraparendezett – DNS molekuláknak, az alkalmazott technika pedig az „in vitro DNS-rekombináció” elnevezést kapta. Ezt az eljárást szokás a génebeszét vagy genetic engineering elnevezéssel is illetni. A génebeszét során az ún. vektor

¹ PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.

² A tanulmány megírását a Széchenyi István Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolája, valamint a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0010 támogatta. Konzulens: Dr. Lenkovich Barnabás CSc, tanszékvezető egyetemi tanár.

³ SZARKA ERNŐ: A biotechnológiai szabadalmakkal kapcsolatos követelmények Magyarországon, in *Magyar Tudomány*, 1992/10. szám, 1262. o.

⁴ FARKAS SZABOLCS: A biotechnológiai ipar fejlődését befolyásoló körülmények áttekintése, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2003/1. szám, <http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/200302/03-farkas-szabolcs.html>, (2012.12.10.).

⁵ PETZNÉ STIFTER MÁRIA: A biotechnológiai tárgyú találmányok szabadalmazhatóságának kérdései Magyarországon és az Amerikai Egyesült Államokban, in *Iparjogvédelmi Szemle, a Szabadalmi Közlöny és Védjegyvértető melléklete*, 1992. augusztus, 49. o.

⁶ Géneknak nevezzük a fehérjeszintézisben és az öröklésben döntő szerepet játszó óriás DNS-molekulának azokat a szakaszait, amelyek valamely meghatározott fehérje előállítását megszabják, „kódolják” a sejtben.

DNS-molekulával⁷ egy élő sejtbe egy bármilyen más eredetű DNS-t visznek be, ami a sejtben fennmarad és a sejtrel együtt szaporodik.⁸

E felfedezéssel a biológia tudománya visszafordíthatatlanul bevonult az iparba, és létrejött a biotechnológia. Ugyanis a rekombináns DNS technológia létrejöttével lehetővé vált, hogy a baktériumokat és élesztőket „fermentorrá”⁹ alakítva értékes fehérjéket termeljenek nagy mennyiségben.

A biotechnológia fogalmi körének meghatározása nem egyszerű feladat, már csak azért sem, mert a jogi és biológiai fogalmak nem feltétlenül esnek egybe. A biotechnológia tulajdonképpen egy gyűjtőfogalom, amely a biológiai kutatások során kifejlesztett módszerek és eszközök ipari alkalmazását jelenti.¹⁰ Általános értelemben azt mondhatjuk, hogy a biotechnológia alapvető célja, hogy élő sejteket és ezeknek a részét felhasználja valamilyen termék előállítására vagy eljárás kifejlesztése érdekében. Ezek az eljárások nem új keletűek, hiszen az emberiség már évezredek óta használja ezen eljárásokat a sör, bor vagy sajtok készítésekor. A modern értelemben vett biotechnológia –a DNS rekombináció megszületésével – azonban már nem csak a hagyományos mikrobiológiai megoldásokat alkalmazza, hanem a legújabb molekuláris mikrobiológiai eredményeket is. A biotechnológia területét tehát akként foglalhatjuk össze, hogy magában foglal minden olyan technikát, technológiát, amely tetszés szerinti biológiai anyagnál (állati –és növényi sejteknél, sejtvoalagnál, enzimeknél, plazmidoknál, vírusoknál) a szerves élő anyagban szerkezeti változásokat eredményez. A biotechnológiai eljárások mikroorganizmusok, növények és állatok előállítására, tulajdonságai lényeges megváltoztatására irányulnak, illetve biológiai eszközökkel nem szerves anyagok változását befolyásolják. Ide tartozik a DNS rekombináció, a génátültetés, az embriómanipuláció, az embrióátadás, a növények megújítása, a sejt kultúrák, a monoklonális antitestek és a biológiai jellegű eljárásokra vonatkozó technikai ismeretek.¹¹

A biotechnológiai a fentiek szerint öt területen rendkívüli jelentőséggel bír. A gyógyszeripar számára a biotechnológiai kutatások lehetővé teszik, hogy korábban nem gyógyítható betegségeket kezeljenek és a jelenleg alkalmazott gyógyszerek és gyógymódok hatékonyságát növeljék, valamint új gyógyszereket fejlesszenek ki. A kémiai eljárások kapcsán is egyre fokozódó jelentőségre tesz szert a biotechnológia, ahol elsősorban a speciális kémiai termékek és adalékanyagok (enzimek és aminosavak) gyártásában jut kiemelt szerephez. Ugyanakkor a környezetvédelem területén is egyre fontosabbá válik, elsősorban a szennyeződések kimutatása és kezelése kapcsán. A mezőgazdaságban alkalmazott biotechnológiai eljárásoknak köszönhetően a növények mindinkább alkalmazkodóvá válnak a környezethez, valamint pozitív tulajdonságaik is feljavíthatóakká váltak, így segítve az élelmezésbiztonságot. Végül ki kell emelni az állatorvos-tudományt, mint a biotechnológia egyik fontos felvevő piacát, hiszen a betegségek megelőzése és megállapítása, valamint a fajok genetikai feljavítása terén is számos biotechnológiai vívmányt alkalmaznak.¹²

⁷ A vektor a rekombináns DNS technikában olyan DNS-t vagy DNS-t tartalmazó rendszert jelent, amely biztosítja a klónozendó DNS védelmét, bejutását és osztódását a gazdasejtben. A vektorok cél szerint tervezett, mesterségesen kialakított DNS molekulák, amelyek gyakran természetes, élő rendszerekkel kombinálva lehetővé teszik

- a klónozendó DNS-sel való összekapcsolódást, melynek eredménye a rekombináns plazmid,
- a gazdasejtbe való bejutást,
- a gazdasejtben való osztódást, replikációt,
- a vektor és a rekombináns vektor sejtben való jelenlétének kimutathatóságát.

A vektorok céljuk szerint lehetnek klónozó és expressziós vektorok. Az előbbi feladata a gazdasejtben való replikáció biztosítása, az utóbbinak azonban a gén fehérjévé való átíródását is biztosítani kell. A vektorok általában olyan genetikai elemek, amelyek a gazdasejt kromozómájától függetlenül is képesek replikálódni. Lásd részletesebben: GRUIZ KATALIN: *Géntechnika jegyzet*, 2. rész. http://www.google.hu/url?sa=t&rc=t&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDsQFjAA&url=http%3A%2F%2Foktatás.ch.bme.hu%2Foktatás%2Fkonyvek%2Fmezgaz%2Fbiotechnologia%2Fel%25F5ad%25E1s%2Fgentek2jo.doc&ei=rP_FUP_8HcHWtAbir_YGYDw&usq=AFQjCNFo0JRiqe1-0BFBjJqH-OhP74ii2A&sig2=QvQT_O_NAvXcRF5UOCA6kA, (2012.12.10.).

⁸ PETZNÉ: i. m. (1992), 49. o., PETZNÉ STIFTER MÁRIA: A biotechnológiai tárgyú találmányok megvalósíthatóságáról, in *Iparjogvédelmi Szemle, a Szabadalmi Közlöny és Védjegyvértető melléklete*, 1994. augusztus, 16. o.

⁹ Mikroorganizmusok szaporítására alkalmas közeg.

¹⁰ TURCSÁNY JÓZSEF: Génbitorlók. A genesis joga, in *Profiterol*, 2006/6. szám, 41. o.

¹¹ TATTAY LEVENTE: A biotechnológiai találmányok jogi oltalma az Európai Közösségben, in *Külgazdaság Jogi Melléklet*, 1999/10. szám 128-129. o.

¹² Uo. 125-126. o.

3. A BIOTECHNOLÓGIAI TÁRGYÚ TALÁLMÁNYOK SZABADALMÁNAK TÖRTÉNETÉRŐL

Az 1970-es évek közepéig a biotechnológiai szabadalmaztatás lényegében csak a fermentációs iparra korlátozódott, és ettől kezdődően jutottak nagyobb szerephez az antibiotikum ipar és a szteroid transzformációs eljárások. A '80-as években az immunológia és a molekuláris biológiai rohamos fejlődése volt az, ami a szabadalmi rendszert egyre nagyobb kihívások elé állította.¹³

1980. december 2-án a 4 237 224 lajstromszámú Amerikai Egyesült Államokbeli szabadalomban a Cohen-Boyer klónozási technika¹⁴ és idegen DNS-bakteriális gazdaszervezetben való kifejeződése került leírásra. Ennek alapján képezhetette a Chakrabartynak adott szabadalom tárgyát – a jogorvoslati eljárás végén az USA Legfelsőbb Bíróságának döntése értelmében – az emberi beavatkozással létrejött élő sejt.¹⁵ Az így oltalmat nyert mikroorganizmus egy nyersolajlebontó, szintetikus plazmid injektálással létrehozott *Pseudomonas* sp. volt. E precedens értékű döntés teremtette meg a mikroorganizmusok szabadalmaztathatóságát, ám ennek ellenére ekkor még eltérő nemzeti álláspontok alakultak ki az oltalmazhatóságot illetően.¹⁶

A világ legtöbb országában a technika gyors fejlődésével nem tudott lépést tartani a jogalkotás, így pedig nem volt mód külön szabadalmi intézkedések bevezetésére. Ezért a már meglévő rendszerbe kellett a törvények megfelelő értelmezésével valahogyan beilleszteni a biotechnológiai találmányokat. Ez könnyebb volt ott, ahol a szabadalmi jog nem túlkorlátozott, és nehezebb volt azon államokban, ahol a jogilag túlkorlátozott szabadalmi törvények miatt a biotechnológiai találmányok nem, vagy csak nehezen voltak beszoríthatók bármely szabadalmi kategóriába.¹⁷

A biotechnológiai találmányok kapcsán csakúgy, mint a szellemi tulajdon egyéb területein, alapvetően két lehetősége van a feltalálónak. Vagy nyilvánosságra hozza az általa kidolgozott terméket vagy eljárást, és szabadalmi oltalmat igényel a találmányára, vagy pedig azt titokban tartja, és ipari titokként, know how-ként kezeli. E két megoldás egymást kizárja, és a feltalálónak alapos megfontolás után kell valamely lehetőség mellett döntenie. A döntésben a következő tényezők játszhatnak szerepet:¹⁸

❖ A know how mellett szóló érvek:

- a találmány nem tekinthető szabadalmazhatónak,
- ha szabadalmazták, a szabadalom bitorlása nem vehető észre,
- a szabadalmi leírás lehetővé teszi az igénypontok szerinti találmány megkerülését,
- anyagilag túl nagy költségráfordítást igényel,

❖ A szabadalom mellett szóló érvek:

- ha szabadalmazták, bármilyen bitorlás észrevehető,
- ha szabadalmazták, a szabadalmi oltalom elég tág ahhoz, hogy a találmánynak jelentős védelmet adjon,
- a feltaláló publikálni kívánja a találmányát,
- a találmány alapvető jelentőségű, így valószínűsíthető, hogy több másik találmányt is meg-alapozhat,
- várható-e, hogy más is feltalálja ezt a találmányt és szabadalmaztatja,
- a találmány ipari titokként történő fenntartása nehezebb bizonyul.

Magyarországon az ipari titok a know how védelme körébe sorolható, az Egyesült Államokban azonban – vélhetően a magasabb szintű ipari fejlettség miatt – a szabadalom, a védjegy és a szerzői jog mellett a negyedik alapvető szellemi tulajdoni forma.¹⁹

A biotechnológia területén alapvetően kétféle szabadalomtípusról beszélhetünk. Az első kategóriába sorolhatóak azok a technikák és módszerek, amelyek a rekombináns DNS technikáról vagy ezek továbbfej-

¹³ PETZNÉ: i. m. (1992), 49. o.

¹⁴ Herbert Boyer és Stanley Cohen baktériumokba más baktériumoktól (és később egyéb állati és növényi sejtekből) származó géneket juttattak és így klónozták azokat. Előbb hasító enzimeket használtak, hogy a DNS-t szétördeljék a baktériumban. Miután ezek a töredékek átkerültek a másik baktériumba, az új gének a régiakkal együtt másolódtak a sejtsztódás során, ami egy olyan klónsorozatot eredményezett, amelyben minden egyes sejt az új géneket is tartalmazta. Utolsó lépésként pedig azonosították a kívánt gént hordozó klónt.

¹⁵ PETZNÉ: i. m. (1992), 50. o.

¹⁶ OLASZ KATALIN: Mikroorganizmusok oltalma a biotechnológiai találmányokban, in *Iparjogvédelmi Szemle, a Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítő melléklete*, 1996. október, 27. o.

¹⁷ PETZNÉ: i. m. (1992), 50. o.

¹⁸ OLASZ: i. m. 26. o.

¹⁹ PETZNÉ: i. m. (1992), 50. o.

lesztéséről íródtak, és ezen esetekben az eljárás termékének magasabb hozamú kitermelésére vagy annak tenyésztéssel való kinyerésére vonatkoznak. Ebbe a körbe tartozik a biotechnológiai eljárások nagy többsége. A másik kategóriába pedig a biotechnológiai úton előállított termékek tartoznak. E két kategória szabadalmazthatósága – vagyis a biotechnológiai eljárások és termékek szabadalmazthatósága – kapcsán azonban jelentős eltérések mutatkoztak.²⁰

A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény (a továbbiakban régi Szt.) alapján a biotechnológiai találmányok oltalma korlátozott volt. A törvény 6. § (3) bekezdése kizárta a szabadalmi oltalomból a gyógyszereket, a vegyi úton előállított termékeket és az emberi illetve állati élelmezésre szolgáló termékeket. A tilalom csak a termékkört korlátozta, az ezek előállítására vonatkozó eljárások oltalomképesek voltak.

A génebézészet megszületése óta a különböző génmanipulációs technikák segítségével mesterségesen módosított génekkel rendelkező mikroorganizmusokat állítanak elő, amelyek ezt követően képesek értékes termékeket előállítani,²¹ vagy képesek káros vagy más okból nem kívánt termékeket lebontani. Ezen új mikroorganizmus törzsek nemcsak segédeszközként szolgálnak egy fehérje-jellegű vagy más termék előállításának eljárásában, hanem önmaguk is új műszaki megoldással létrejött objektumok.²² A régi Szt. alapján ezen mikroorganizmusok nem élvezhettek szabadalmi oltalmat, márpedig több okból sem. Egyrészt a génebézészet műveleti lépései alapján (lásd a DNS rekombinációnál leírtakat), mivel azok enzimek útján történnek, a mikroorganizmusok vegyi úton előállított termékeknek minősülnek, céljukat tekintve pedig gyógyszernek vagy emberi vagy állati élelmezésre szolgáló termékeknek tekinthetők, azaz a régi Szt. több, a fentiekben is felsorolt kizáró okaiba ütköznek.²³ Így Magyarországon korábban kizárt volt a mikroorganizmusok szabadalmi oltalma, azonban a mikroorganizmusok előállítására vagy az azok segítségével más termék előállítására irányuló eljárások oltalmazhatóak voltak. A növény és állatfajtákhoz és a mikroorganizmusokhoz képest külön kategóriát képeznek az ún. köztes termékek és egyéb mikroszkopikus és szubmikroszkopikus molekulák,²⁴ amelyeket a szabadalmi joggyakorlat analógia útján mikroorganizmusnak tekintett, így az oltalmazhatóság kérdésében osztották azok sorsát.

A szabadalmi joggyakorlat egészen másként alakult azokban az országokban, ahol volt termékoltalmi tilalom és azokban az országokban, ahol a biotechnológiai eljárás mellett maga a termék is szabadalmi oltalomban részesülhetett (pl. az Amerikai Egyesült Államokban). Az előbbi esetben ugyanis – így a korábbi magyar szabadalmi jogban is – a találmány tárgyának megvalósíthatósága kapcsán az eljárás lépéseinek teljes részletességgel történő leírására volt szükség, mivel a megvalósíthatóságot egyedül az eljárás reprodukálhatósága támaszthatta alá. Az utóbbi kategóriába sorolható országok esetében azonban a termék megléte már önmagában bizonyítéka a találmány megvalósíthatóságának és reprodukálhatóságának, így itt az eljárás egyes lépéseit elegendő vázlatosabban leírni.²⁵

4. A BIOTECHNOLÓGIAI TALÁLMÁNYOK SZABADALMAZTATHATÓSÁGA A BIOIRÁNYELV ALAPJÁN

Az Európai Parlament 1998. július 6-án hagyta jóvá a Biotechnológiai találmányok oltalmáról szóló 98/44/EK irányelvet (a továbbiakban Bioirányelv). A Közösségen belüli egységes szabályozás iránti igényt számos tényező motiválta. Az emberiséget egyre több és súlyosabb globális probléma fenyegeti, különösen járványok és inségek, amelyek megoldására hatékony eszközöket kínálhat a biotechnológia. Teljesíteni kellett az 1994-ben kelt Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonatkozásáról szóló Egyezményből (a továbbiakban TRIPS) folyó kötelezettséget, miszerint a technika minden területén ki kell alakítani a termékekre és eljárásokra vonatkozó szabadalmi jogi szabályozást. A közösségi előírásokat szükséges volt összhangba hozni 1961. évi Új Növényfajták Oltalmára Létesült Nemzetközi Egyezménnyel (a továbbiakban UPOV), az 1973. évi Európai Szabadalmi Egyezménnyel (a továbbiakban EPC), és kiváltképpen a mikroorganizmusok szabadalmi eljárás céljából való letétbe helyezésének nemzetközi elismeréséről szóló 1977. évi

²⁰ Uo. 50. o.

²¹ Például inzulint, interferont, sztomatosztatint, növekedési hormont.

²² A genetikai manipulációk kapcsán mikroorganizmusnak tekintjük azokat a mikroszkopikus élőlényeket, amelyek megfelelő tápközegben replikálódni képesek, és/vagy tartalmaznak heterológ DNS szakaszokat, vagy hordozók felvételével ilyenekre képesek – SZARKA: i. m. 1264. o.

²³ PETZNÉ: i. m. (1992), 52. o., SZARKA: i. m. 1264. o.

²⁴ Ezek közé tartoznak egyes élő szervezetek (pl. sejtvonal, szövettenyészet, vírus, fág) és az élő organizmusok önmagukban nem életképes elemei (plazmidok, gének stb.) – SZARKA: i. m. 1264. o.

²⁵ PETZNÉ: i. m. (1992), 52. o.

Budapesti Szerződéssel. Szükséges volt a közösségi jogalkotás miatt is, hogy az áruk és szolgáltatások szabad áramlása biztosított legyen azáltal, hogy az eltérő tagállami megoldások összehangolása megvalósításra kerül. Az irányelv megalkotásának további célkitűzése volt a tagállami bírói gyakorlatok harmonizálása, a szabadalmi oltalomból való kizárások hatékony biztosítása, a környezetvédelmi kihívások kezelése, a felfedezések és a biotechnológiai találmányok elhatárolása valamint a felmerült etikai és emberi méltósággal összefüggő kérdések megoldása.²⁶

A Bioirányelv szakmai kidolgozottságára utal az a körülmény, hogy a 18 cikkből álló irányelvhez 57 pontos szakmai bevezető rész szolgál, amely a fogalmi alapvetéseket rendezi. Az irányelv határozza meg a biotechnológiához tartozó területeket, amelyeket a fentiekben a biotechnológia fogalomkörén belül ismertettem. Az irányelv alkalmazásában biológiai anyagnak tekintendő bármely olyan – genetikai információt tartalmazó – anyag, amely önmagában képes a szaporodásra, vagy biológiai rendszerben szaporítható, és mikrobiológiai eljárás minden olyan eljárás, amelyet mikrobiológiai anyag felhasználásával vagy ilyen anyagon hajtanak végre, vagy amely mikrobiológiai anyagot eredményez.

Az irányelv 3. cikke határozza meg a biotechnológiai találmányokkal szembeni kritériumokat. Eszerint ezek olyan találmányok, amelyek újak, feltalálói tevékenységen alapulnak és iparilag alkalmazhatóak (tehát a klasszikus szabadalmazható találmány feltételeinek megfelel) és emellett biológiai anyagból álló vagy azt tartalmazó termékre, vagy olyan eljárásra vonatkozik, amelynek révén biológiai anyagot állítanak elő, dolgoznak fel vagy alkalmaznak. A korábban kialakult joggyakorlatot vette alapul az irányelv azon rendelkezése, miszerint a természetben egyébként előforduló biológiai anyag is találmánynak minősülhet akkor, ha azt műszaki eljárással vagy izolálással állítják elő.

Az irányelv 4. cikke kizárja a szabadalmi oltalomból a növényfajtákat és az állatfajtákat, valamint a növények és állatok előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárásokat. A növényekre vagy állatokra vonatkozó találmány azonban szabadalmi oltalom alá helyezhető abban az esetben, ha azok megvalósíthatósága nem korlátozódik egyetlen növény vagy állatfajra.²⁷ A növények és állatok előállítására szolgáló biológiai eljárásokra vonatkozó tilalom nem érinti azoknak a találmányoknak a szabadalmazhatóságát, amelyek mikrobiológiai vagy más műszaki eljárásra vagy ilyen eljárással előállított termékre vonatkoznak.

A Bioirányelv 5. cikke elvi élel mondja ki, hogy kialakulásának és fejlődésének egyetlen szakaszában sem lehet szabadalmazható találmány tárgya az emberi test, sem pedig az emberi test bármely részének pusztta felfedezése, ideértve valamely gén szekvenciájának vagy részszekvenciájának felfedezését is. Tartalmilag ebbe a körbe sorolandóak a csírasejtek is, illetve ezek szekvenciái és részszekvenciái. Az irányelv 16. preambulumbekzdése e rendelkezést az emberi méltóság és az ember sérthetlenségének alapelveire vezeti vissza, s teszi azt követendő zsinórmértékké a biotechnológiai találmányok szabadalmi eljárásaiban. Az Eu-

²⁶ TATTAY: i. m. 127. o.

²⁷ Az állatfajták oltalmára nézve nem létezik közösségi szintű oltalmi forma, így annak nincsen konszenzuson alapuló fogalom-meghatározása sem, szemben a növényfajtákkal. Az Európai Szabadalmi Egyezmény 53. cikkely (b) bekezdése alapján is kizárt az állatfajták szabadalmazhatósága, azonban ahogy arra az Európai Szabadalmi Hivatal Fellebbezési Tanács a T 19/90. számú ún. onkoogér ügyben is rámutatott, az Egyezmény különböző nyelvű, egyaránt hiteles változatai alapján sem egyértelmű az állatfajták tartalmi köre. A német szövegváltozatban szereplő „Tierarten” kifejezést tágabbnak találta az angol „animal varieties” és a francia „races animales” kifejezéseknél. A Tanács az ügyet visszautalta az ügyet az érdemi vizsgálatot folytató osztály elé, amely végül a Tanács iránymutatásainak megfelelően úgy döntött, hogy míg az állatfajta kifejezés nem teljesen világos, maga az állat fogalma az állatfajtáknál jóval nagyobb csoportjára vonatkozik, így az erre irányuló igénypontok szabadalomképesek. – YEATS, SIOBHÁN: Esetjog a biotechnológia területén az Európai Szabadalmi Hivatalban, in *Iparjogvédelmi Szemle, a Szabadalmi Közlöny és Védjegyértésítő melléklete*, 1996. augusztus, 3. o.

A fenti jogeset azért is különleges, mert ez volt az első olyan szabadalom, amely ún. transzgenetikus állat oltalmára vonatkozott. „A szabadalom tárgya egy humán rákkísérletek céljára emberi génátültetéssel alkalmassá tett egér, de az emberen kívül minden olyan emlős is, amelynek genomjában lévő onkogéneket a Leder-féle technikával módosítani lehet[...] Leder kutatásai során az onkogéneket foglalkozott, amelyek a normális sejtekben is működnek, de rákkeltő anyagok hatására a rák kifejlődésében szerepet játszanak. Humán genomból olyan DNS-részletet távolított el, amely a c-myc nevű onkogént tartalmazta (ez az onkogén bizonyos gyermekkori nyirokrendszeri megbetegedés egyik kulcsfontosságú szereplője), ebbe a DNS-darabba beépített egy rákos folyamatot előidéző vírusgént. Az így módosított makromolekulát befecskendezték egy megtermékenyített egérpetébe, s azt beültették egy felkészített nősténybe. Az utódok egy része az új típusú onkogén hordozójává vált, a »becsempészett« vírusgének a nőstények szexuális éretté válásakor aktivizálódtak, s nagy számban jelentkezett az emlőrák” – OLASZ: i. m. 28. o. A transzgenetikus állatok létrehozása az orvoslás számára szinte korlátlan lehetőségeket nyújt, pl. a Cambridge-i Egyetemen létrehozott sertés, amelynek olyan „módosított emberi szíve van”, amely alkalmas emberi szervdonornak. Az állatok keresztezésével pedig a molekuláris állattenyésztés előtt nyíltak meg új lehetőségek.

rópai Parlament pedig akként definiálta a biotechnológiai felfedezést, mint ismert anyag vagy ismert termék új tulajdonságának megállapítását.²⁸ Abban az esetben viszont nem számít felfedezésnek az emberi test része, ideértve a génszekvenciát és részszekvenciát is, ha azt izolációval vagy más műszaki eljárással állították elő, ily módon pedig szabadalmi oltalom tárgya lehet.²⁹

Az irányelv 6. cikke további kizáró okokat sorol fel. Eszerint az a biotechnológiai találmány nem oltalomképes, amelynek kereskedelmi célú hasznosítása közrendbe vagy a közérköcsbe ütközne. Ugyanakkor nem tekinthető közrendbe vagy közérköcsbe ütközőnek a hasznosítás pusztán amiatt, hogy az valamely jogszabállyal ellentétben áll. Az irányelv külön nevesítve is kizárja a biotechnológiai találmányok szabadalmi oltalmából a következőket:

- az ember klónozására szolgáló eljárást,
- az ember csírvonalának genetikai azonosságát módosító eljárást,
- az emberi embrió ipari vagy kereskedelmi célú alkalmazását,
- az állatok genetikai azonosságát módosító eljárást, ha az szenvedést okozhat az állatoknak anélkül, hogy bármilyen jelentős gyógyászati előnyt nyújtana az emberek vagy az állatok számára, továbbá az ilyen eljárással létrejövő állatot.

Az irányelv II. fejezete négy cikkben szabályozza a biotechnológiai találmányok oltalmának terjedelmét. Eszerint ha az érintett találmány tárgya olyan *biológiai anyag*, amelynek a találmány eredményeként sajátos jellemzői vannak, az oltalom kiterjed arra a biológiai anyagra is, amely szaporítás vagy többszörözés útján – azonos vagy eltérő formában – a találmány tárgyát képező biológiai anyagból származik, és azzal azonos jellemzőkkel rendelkezik. Ha pedig a találmány tárgya olyan *eljárás*, amellyel a találmány eredményeként sajátos jellemzőkkel rendelkező biológiai anyag állítható elő, az oltalom kiterjed az eljárással közvetlenül előállított biológiai anyagra, továbbá arra a biológiai anyagra is, amely szaporítás vagy többszörözés útján ebből származik, és ezzel azonos jellemzőkkel bír.³⁰

A genetikai információt tartalmazó, vagy abból álló termékekre külön rendelkezést tartalmaz az irányelv. Eszerint az ilyen tárgyú találmányok szabadalmi oltalma kiterjed arra az anyagra is, amelyben a termék megtestesül, illetve amely a genetikai információt tartalmazza, és amelyben az ellátja funkcióját. E rendelkezésnél azonban figyelembe kell venni az 5. cikk alapján, a fentiekben kifejtett, emberi testre vonatkozó kizáró okokat.

A Bioirányelv 10. cikke határozza meg a biotechnológiai találmányokra vonatkozóan a jogkimerülés szabályait, amely a szabadalmi jogban korábban sem volt ismeretlen intézmény. A jogkimerülés elve szerint a szabadalmas a kizárólagos jogaira hivatkozással sem tilthatja meg harmadik személynek a szabadalmazott termék hasznosítását, ha azt ő vagy az ő hozzájárulásával más (tipikusan hasznosítási szerződés keretében) hozza forgalomba. A Bioirányelv értelmezésében a jogkimerülés sajátos interpretációt nyert, miszerint a szabadalom hatálya nem terjed ki arra a biológiai anyagra, amelyet a biológiai anyagból szaporítással vagy többszörözéssel állítottak elő, és azt bármely tagállamban a szabadalmas által vagy az ő kifejezett hozzájárulásával más forgalomba hozott,

- ha a többszörözés vagy szaporítás szükségszerű eredménye annak a felhasználásnak, amelynek célja a biológiai anyagot forgalomba hozták,
- feltéve hogy az így előállított anyagot ezt követően nem használják másféle szaporításra vagy többszörözésre.³¹

A jogkimerülés intézményét tehát sajátosan szabályozza a Bioirányelv, hiszen egyrészt a forgalomba hozatal célját is leszűkíti a többszörözésre és szaporításra, másrészt a további felhasználásra nézve is megszorításokat fogalmaz meg.

A 11. cikket a mezőgazdasági termelők kedvezményének vagy privilégiumának szokták nevezni, ugyanis az ebben foglalt rendelkezések alapján ha a szabadalmas vagy a hozzájárulásával más a növény sza-

²⁸ TATTAY: i. m. 135. o.

²⁹ Az emberi génszerkezet feltérképezésére irányuló Human Genome Project keretében 6 ország (USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Japán, Kína, Németország) több mint 20 kutatóintézete vett részt, és a projekt összköltsége hozzávetőlegesen hárommilliárd dollár volt. Hagyományos értelemben véve e kutatómunka csupán felfedezésekkel szolgált, s nem találmányokkal, így igen erős érdek fűződött ahhoz, hogy az állami pénzből fedezett kutatások legalább részben megtérülhessenek az eredmények hasznosítása által. Ez a motívum szolgált annak alapjául, hogy a felfedezés kategóriáját biotechnológiai aspektusában sajátosan újraértelmezték, és a Bioirányelv hatására a nemzeti jogok is e megoldást vették át. – TURCSÁNYI: i. m. 41. o.

³⁰ Bioirányelv 8-9. cikkek.

³¹ TATTAY: i. m. 138. o.

porítóanyagát mezőgazdasági felhasználás céljából gazdálkodó számára adja el vagy értékesíti más módon, azt a gazdálkodó számára adott olyan engedélynek kell tekinteni (törvényi vélelem), amely alapján jogosult a betakarításból származó termény saját gazdaságában szaporítás vagy többszörözés céljából történő felhasználására. A (2) bekezdés ugyanezt a konstrukciót kiterjeszti a tenyészállatra illetve egyéb állati szaporítóanyagra is, azzal a kitételrel, hogy ez a jogosultság csak a saját célú mezőgazdasági tevékenység során történő felhasználásra vonatkozik, és nem terjed ki a kereskedelmi jellegű értékesítésre.

A jelenleg hatályos, a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvényünk (a továbbiakban Szt.) az 5/A. §, 6. § és 20/A. §-okban teljes mértékben adoptálta – s Magyarország jogharmonizációs kötelezettségéből adódóan nem is tehetett másként – a Bioirányelv rendelkezéseit. E tényre a 119. § (1) bekezdés a) pontja külön is kiemeli, miszerint a törvény a Bioirányelvnek történő megfelelést szolgálja. A tartalmi azonosság miatt az Szt. rendelkezéseinek ismertetésétől eltekintek. Annyit szükséges kiemelni, hogy az Szt. felszámolta a régi Szt. termékoltalmi tilalmait, így Magyarországon a biotechnológiai termékek és eljárások is egyaránt oltalomképesek.

5. A MIKROORGANIZMUSOK LETÉTBELI HELYEZÉSE

A fentiekben már bemutatásra került a mikroorganizmusok fogalma és az, hogy miért is állnak a biotechnológia középpontjában. De emellett mindenképpen szükséges bemutatni azt is, hogy eljárási értelemben milyen intézkedések szükségesek ahhoz, hogy a szabadalomképeség bizonyítást nyerjen.

A biotechnológiai folyamatok – ahogy azt a korábbi gyakorlat is analógia útján megállapította – a vegyi folyamatok közé tartoznak, vagy legalábbis azzal rokon területnek számítanak. Alapvető különbség viszont, hogy míg a kémiai reakciók egzakt módon leírhatóak, és megegyező körülmények között ugyanarra az eredményre vezetnek, addig az élő rendszerek bonyolultsága és változékonysága nagyobb kihívást jelent, ami különösképpen a szabadalmi leírást, és a reprodukálhatóság kérdését érinti. Ha abból a szélsőséges esetből indulunk ki, hogy egy eljárásban felhasznált mikroorganizmust le lehet írni kellő alapossgal, akkor is annak fizikai létrehozása problematikus lehet.³²

E technikai korlát miatt merült fel a mikroorganizmusok hozzáférhetősége iránti igény, amellyel természetszerűleg szemben áll a feltaláló jogos igénye, hogy az értékes mikroorganizmusai kellő technikai és jogi védelemben részesüljenek. Ebből a célból született meg 1977. április 28-án a mikroorganizmusok szabadalmi célból történő letétbe helyezésének nemzetközi elismeréséről szóló Budapesti Szerződés.³³ A Szerződés eredeti aláírói között ott volt Magyarország is, és a WIPO adatbázisa szerint mára már 78 állam vált a részesévé (az elmúlt 12 évben 30 új ország csatlakozott a Szerződéshez, ami jól bizonyítja a biotechnológiai egyre jelentősebbé válását is).³⁴

A Szerződésben részes államok, amelyek megengedik vagy megkívánják a mikroorganizmusok letétbe helyezését, elismerik a bármely nemzetközi letéteményes szervnél történő letétbe helyezést. A nemzetközi letéteményes szerv jogállását csak olyan intézmény nyerheti el, amely valamelyik szerződő állam területén helyezkedik el, és ez az állam (vagy helyette kormányközi iparjogvédelmi szervezet) felelősséget vállal a Szerződésben foglalt szakmai szabályoknak való megfelelésért. E kritériumok a következők:³⁵

- a letéteményes intézménynek folyamatosan kell léteznie,
- a Végrehajtási Szabályzatban foglaltaknak megfelelően rendelkeznie kell a szükséges személyzetrel és felszerelésekkel a tudományos és ügyviteli feladatok ellátása érdekében,
- pártatlannak és tárgyilagosnak kell lennie,
- bármely letevővel szemben azonos feltételeket kell támasztania,
- a Végrehajtási Szabályzat előírásainak megfelelően letétbe helyezésre át kell vennie bármely vagy meghatározott mikroorganizmus-féleségeket, meg kell vizsgálnia azok életképességét és azokat tárolnia kell.
- átvételi elismervényt kell adnia a letevő részére, és ki kell adnia bármely kívánt igazolást és életképességi bizonylatot,

³² A tudomány jelenlegi állása szerint szervesetlen anyagból másik szervesetlen vagy szerveset előállítani rutinmunka, de élő anyagot eddig csak másik élőből sikerült létrehozni, vagyis az emberiség még nem jutott el arra a szintre, hogy élettelenből képes legyen élőteremtést. – TURCSÁNY: i. m. 40. o.

³³ Magyarországon kihirdette az 1981. évi 1. törvényerejű rendelet.

³⁴ http://www.wipo.int/treaties/en/statistics/StatsResults.jsp?treaty_id=7&lang=en, (2012. 12.13.).

³⁵ Budapesti Szerződés 6. cikk.

- be kell tartania a titkosság követelményeit a letétbe helyezett mikroorganizmusok tekintetében,
- bármely letétbe helyezett mikroorganizmusból mintákat kell adni a Végrehajtási Szabályzatban foglalt feltételek és eljárási rend teljesítése mellett.

A Budapesti Szerződés alapján 1981-ben két szerv nyerte el a nemzetközi letéteményes szerv jogállását: az American Type Culture Collection (ATCC) és az Agricultural Research Service Culture Collection (NRRL).³⁶ 2012. április 1-jén pedig már 41 olyan intézmény volt, amely megfelelt a fenti feltételrendszernek, és nemzetközi letéteményes szervként működhetett. Ezek közül a legtöbb, szám szerint hat, az Egyesült Királyság területén található. Magyarországon az egyetlen ilyen jogállású szerv a Corvinus Egyetemen található National Collection of Agricultural and Industrial Microorganisms (NCAIM).

A 2011-es évvel bezárólag ennél a 41 intézménynél összesen 77 501 mikroorganizmus volt letétbe helyezve. Magyarország ebből csekély mértékkel vette ki a részét, nálunk mindössze 286 letétemény keletkezett.

A Budapesti Szerződés 3. cikke alapján a tagállamok kölcsönösen elismerik az egymás nemzetközi letéteményes szerveinél történő letétbe helyezést, ami kiterjed egyrészt a letétbe helyezés tényére és időpontjára, másrészt arra, hogy ami mintaként kiadásra kerül, az a letétbe helyezett mikroorganizmus mintája. A szerződő államok a kölcsönös elismeréssel tulajdonképpen a mikroorganizmusok közhiteles letéteményét hozták létre.

Abban az esetben, ha az érintett szerv valamiért nem tud mintákat kiadni (különösen akkor, ha az adott mikroorganizmus már nem életképes, vagy a minta külföldre juttatása akadályokba ütközik) köteles értesíteni erről a letevőt, aki jogosult arra, hogy a letétbe helyezett mikroorganizmust újból letétbe helyezze ugyanannál a nemzetközi letéteményes szervnél, feltéve, hogy az adott intézmény legalább az érintett mikroorganizmus vonatkozásában továbbra is rendelkezik a nemzetközi letéteményes szerv jogállásával. Ilyenkor a letevőnek nyilatkoznia kell arról, hogy az újonnan letétbe helyezett mikroorganizmus azonos az eredetileg letétbe helyezettel. A letevő nyilatkozata azonban jogvita tárgya lehet, amelyben a bizonyítási teher a mindenkori alkalmazandó jog szerint alakul.³⁷

A mikroorganizmusok kiviteli és behozatali korlátozásaira vonatkozó rendelkezés klasszikus példája a nemzetközi jogban gyakran előforduló soft law-nak, ugyanis semmilyen konkrét kötelezettséget nem ró a felekre, csupán kívánalmakat fogalmaz meg. Eszerint a szerződő államok nagymértékben kívánatosnak tekintik, hogy a mikroorganizmus-féleségek államterületről történő kivitelére vagy az oda történő bevitelére vonatkozó, esetlegesen fennálló szabályokat csak akkor és csak olyan mértékben alkalmazzák, hogy azok az állambiztonsági, egészségügyi vagy környezetvédelmi veszélyekkel szemben szükségesek és arányosak legyen.

A Budapesti Szerződés arra vonatkozóan nem tartalmaz rendelkezést, hogy a mikroorganizmus letétbe helyezésének a szabadalmi eljárás mely fázisában kell megtörténnie, illetve mikor kell a mintának hozzáférhetővé válnia. Ezt a kérdést a nemzeti szabadalmi jogokra bízták, ugyanis abból kifolyólag, hogy míg egyes országokban a bejelentés napjára visszaható hatállyal keletkezik az oltalom (pl. Magyarország), addig másokban a szabadalom megadásának napjától számítandó az oltalmi idő (pl. USA), jelentős érdeksérelmet okozna valamely eljárási szakaszhoz egységesen hozzárendelni a hozzáférhetőség bizonyítását. Különösen az utóbbi csoportba tartozó államok bejelentőire lenne sérelmes az, ha már a bejelentéskor szükség lenne a letétbe helyezés igazolására, hiszen a letétbe helyezést nem lehet visszavonni, és semmi sem garantálja, hogy az ily módon nyilvánosságra került biológiai anyag a több éves eljárást követően valóban szabadalmi oltalomban részesül. Ezért a tengerentúlon elegendő, ha a szabadalom megadásakor igazolja a bejelentő a letétbe helyezés tényét, míg Magyarországon ennek a bejelentés napján kell megtörténnie.³⁸

A magyar szabadalmi jogban az Szt. 63. §-a a Budapesti Szerződésnek megfelelően szabályozza a biológiai anyagok letétbe helyezését és hozzáférhetőségét. Eszerint nem kötelező a deponálás abban az esetben, ha az érintett mikroorganizmus a köz számára hozzáférhető, vagy az azon alapuló találmány a bejelentés alapján kellő alapossággal feltárható. Minden más esetben igazolni kell, hogy a biológiai anyagot legkésőbb a szabadalmi bejelentés napján letétbe helyezték a Budapesti Szerződésben foglaltak szerint. Az igazolást a legkorábbi elsőbbség napjától számított tizenhat hónap elteltéig kell benyújtani.

³⁶ OLASZ: i. m. 25. o.

³⁷ Budapesti Szerződés 4. cikk.

³⁸ PETZNÉ: i. m. (1992), 53. o.

A biológiai anyagból mintavételre jogosultak a szabadalmi bejelentés közzétételét megelőzően azok, akik a bejelentés iratainak megtekintésére jogosultak,³⁹ a bejelentés közzététele és a szabadalom megadása között bárki számára, aki kéri, a szabadalom megadása után pedig szintén bárki számára, aki kéri, függetlenül a szabadalom megvonásától vagy megsemmisítésétől. Az, akinek a mintát kiadták, azt vagy az abból származtatott bármely anyagot⁴⁰ a szabadalmi eljárás befejezéséig, illetve a szabadalmi oltalom megszűnéséig harmadik személy számára nem teheti hozzáférhetővé, és ezeket csak kísérleti célra használhatja fel.

Ha valamilyen okból kifolyólag a szabadalmi bejelentés eredménytelenül zárul (elutasítás, visszavonás, visszavontnak tekintés), a bejelentő kérelmére a letét hozzáférhetővé tételét oly módon kell korlátozni, hogy a bejelentés napjától számított 20 évig csak független szakértő férhessen hozzá a letétbe helyezett biológiai anyaghoz.

6. ZÁRSZÓ

A biotechnológiai találmányok oltalma kialakulásának e rövid vázlata csupán a jéghegy csúcsa. De talán ez is elegendő kitekintést nyújt ahhoz, hogy a biotechnológia egyre fokozódó jelentősége vitathatatlan legyen. Az elmúlt években sorra jelentek meg az ENSZ, a WIPO, az OECD és egyéb szakmai szervezetek gondozásában a biotechnológiával, a bioökonómiával és legtágabb értelemben véve a biodiverzitással összefüggő tanulmányok és jelentések, amelyek mind arra hívják fel a figyelmet, hogy a biotechnológia jelene és jövője megkerülhetetlen, és hosszú távon is alkalmazható jogi kereteket kell biztosítani ahhoz, hogy a benne rejlő lehetőségek maximálisan kihasználhatóak legyenek. Ugyanakkor fontos szem előtt tartani azokat az etikai, morális és közrendi kérdéseket, amelyeknél szükségszerűen meg kell vonni azt a határvonalat, ahol a tudomány és az ipar nem kapcsolódhat össze.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] FARKAS SZABOLCS: A biotechnológiai ipar fejlődését befolyásoló körülmények áttekintése, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2003/1. szám, <http://www.sztmh.gov.hu/kiadv/ipsz/200302/03-farkas-szabolcs.html>, (2012. 12.10.).
- [2.] GRUIZ KATALIN: *Géntechnika jegyzet, 2. rész.* http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDsQFjAA&url=http%3A%2F%2Foktatas.ch.bme.hu%2Foktatas%2Fkonyvek%2Fmezzgaz%2Fbiotechnologia%2Ffele%25F5ad%25E1s%2Fgentechnika2jo.doc&ei=rP_FUP_8HcHWtAbirYGYDw&usg=AFQjCNFo0JRiqe1-0BFBjJqH-OhP74ii2A&sig2=QvQT_O_NAvXcRF5UOCA6kA, (2012. 12.10.).
- [3.] OLASZ KATALIN: Mikroorganizmusok oltalma a biotechnológiai találmányokban, in *Iparjogvédelmi Szemle, a Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítő melléklete*, 1996. október, 23-32. o.
- [4.] PETZNÉ STIFTER MÁRIA: A biotechnológiai tárgyú találmányok szabadalmazhatóságának kérdései Magyarországon és az Amerikai Egyesült Államokban, in *Iparjogvédelmi Szemle, a Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítő melléklete*, 1992. augusztus, 49-58. o.
- [5.] PETZNÉ STIFTER MÁRIA: A biotechnológiai tárgyú találmányok megvalósíthatóságáról, in *Iparjogvédelmi Szemle, a Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítő melléklete*, 1994. augusztus, 16-18. o.
- [6.] SZARKA ERNŐ: A biotechnológiai szabadalmakkal kapcsolatos követelmények Magyarországon, in *Magyar Tudomány*, 1992/10. szám, 1262-1268. o.
- [7.] TATTAY LEVENTE: A biotechnológiai találmányok jogi oltalma az Európai Közösségben, in *Külgazdaság Jogi Melléklet*, 1999/10. szám, 125-140. o.
- [8.] TURCSÁNY JÓZSEF: Génbitorlók. A genesis joga, in *Profiterol*, 2006/6. szám, 40-43. o.
- [9.] YEATS, SIOBHÁN: Esetjog a biotechnológia területén az Európai Szabadalmi Hivatalban, in *Iparjogvédelmi Szemle, a Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítő melléklete*, 1996. augusztus, 1-7. o.
- [10.] http://www.wipo.int/treaties/en/statistics/StatsResults.jsp?treaty_id=7&lang=en, (2012. 12.13.).

³⁹ Szt. 53. § (1) bekezdés: A bejelentés közzétételéig csak a bejelentő, a képviselő, a szakértő illetve a szakvélemény adására felkért szerv tekintheti meg az iratokat. A feltaláló megtekintheti akkor is, ha nem ő az igényjogosult.

⁴⁰ Származtatott az anyag, ha a találmány megvalósítása szempontjából a letétbe helyezett biológiai anyag lényeges jellemzőivel rendelkezik.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1.] A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény.
- [2.] A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény.
- [3.] 1981. évi 1. törvényerejű rendelet a mikroorganizmusok szabadalmi eljárás céljából történő letétbe helyezése nemzetközi elismeréséről szóló Budapesti Szerződés kihirdetéséről.
- [4.] Az Európai Parlament és a Tanács 98/44/EK irányelve (1998. július 6.) a biotechnológiai találmányok jogi oltalmáról.
- [5.] Az Európai Szabadalmi Hivatal Fellebbezési Tanácsának T 19/90. számú ügye.

SZERZŐINKHEZ (A publikálás feltételei)

1. A *Diskurzus* című tudományos folyóirat magyar nyelven beküldött tanulmányokat fogad el.
2. A kézirat terjedelme nem haladhatja meg az 50.000 karaktert. Kérjük szerzőinket a terjedelmi korlát szigorú betartására.
3. A szöveget elektronikus formátumban kérjük leadni (az MS Word bármelyik változatában elmentve) a farkas.adam@mailbox.hu email címre.
4. A tanulmányok tartalmazzák a szerző nevét és a mű címét. A név balra zárva, félkövéren, 11pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve szerepeljen. Alatta a cím, szintén balra zárva, félkövéren, 14pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve.
5. A következő formai kritériumokat kérjük betartani: A/4-es lapméret, 11pt betűméret, szimpla sorköz, 2 cm oldalsó és alsómargók, 2,5 cm felsőmargó, első sor behúzása 1 cm. A fejezetek és alfejezetek legelső bekezdései, illetve a pontokba szedett felsorolások utáni első bekezdések esetén azonban nem kell az első sort behúzni.
6. Az első szintű fejezet címek arab számmal sorszámozva, sorkizártan, félkövéren, 11pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve szerepelnek. Előtte 18pt, utána 12pt térköz áll. A másodsztű alfejezetek címei sorkizártan, félkövéren, 11pt betűmérettel szedve szerepelnek, kéttagú arab számmal sorszámozva. Előtte 12pt térköz áll. Három vagy annál több szintű fejezeti rendszer csak kivételes esetben fogadható el.
7. A szöveg közbeni kiemelésként dőlt betű alkalmazható, ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagy betű csak kivételes esetben fogadható el.
8. A közvetlen hivatkozásokat lábjegyzetekben, az oldal alján kérjük feltüntetni. A lábjegyzetben és az irodalomjegyzékben szereplő hivatkozások rendje a következő: SZERZŐ: *Cím*, évszám, kiadó, kiadás helye, oldalszám. Kérjük, hogy mindenhol vesszőt (és nem pontot) alkalmazzanak a bibliográfiai adatok között. Első alkalommal a szerző nevét kiskapitálissal, teljes egészében ki kell írni, külföldiek esetében a vezetéknev kerül előre, majd vesszővel elválasztva a keresztnév. Ha háromnál több szerző van, csak a szerkesztőt kell megjelölni a (szerk.) jelzéssel. Példa: SZLADITS KÁROLY: ..., ZAKKARIA, FAREED: ..., MEZEY BARNA (szerk.): A mű címét és alcímét dőlt betűtípussal jelölik. Ha van alcím, akkor azt a rendes címtől ponttal szükséges elválasztani, egyébként csak a bibliográfiai hivatkozás legvégén van pont. Amennyiben folyóiratból, gyűjteményes kötetből származik a forrás, úgy a mű címe után vessző következik, majd az „in” szócska (ami kisbetűvel, kettőspont nélkül szerepel) és a folyóirat vagy gyűjteményes kötet adatai. Utóbbinak rendszerint van szerkesztője, így azt is fel kell tüntetni. Folyóirat esetén a számot az alábbi formában szíveskedjenek megjelölni: évszám/sorszám. „szám”.pl. ..., in *Magyar Jog*, 2006/7. szám, 34. o. Ezekben az esetekben nem a közvetlen forrás, hanem a folyóirat vagy gyűjteményes mű címe szerepel dőlt betűvel. Az oldalszámot kis „o” betűvel jelölik. Internetes forrás esetén a letöltés helyét és idejét fel kell tüntetni. Példák:

¹ CSÉCSY GYÖRGY: *Védjegy és piactudomány*, 2001, Novotni kiadó, Miskolc, 36. o.

² BÍRÓ GYÖRGY: Átruházó szerződések, in *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/2. szám, 14–30. o.

³ EÖRSI GYULA: A tulajdonátszállás kérdéseiről, in SÁRKÖZY TAMÁS – VÉKÁS LAJOS (szerk.): *Eörsi Gyula emlékkönyv*, 2002, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 277–420. o.

⁴ MENYHÁRD ATTILA: A tulajdonjog tárgyai, előadás a *Symposium Iubilaei Facultatis Iaurinensis* című konferencián, 2010. szeptember 21., Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Kar.

⁵ CSIKY PÉTER: A TRIPS egyezmény szerepe a nemzetközi iparjogvédelmi rendszerben, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1998/3. szám, <http://www.mszh.hu/kiadv/ipsz/199806/csiki.html>, 2010. március 14.

Egy mű ismételt hivatkozása esetén a SZERZŐ VEZETÉKNEVE valamint az „i. m.” megjelölés és az oldalszám szerepel. Ha ugyanannak a szerzőnek több műve is szerepel a hivatkozások között, az „i. m.” után zárójelben az érintett mű évszámát is fel kell tüntetni. Egymást követő lábjegyzetekben, ugyanarra a műre történő hivatkozás esetén pedig az „Uo.” és oldalszám jelölést kérjük alkalmazni.

⁶ EÖRSI: i. m. 298. o.

⁷ Uo. 332. o.

A fentiekben nem részletezett esetekre GYURGYÁK JÁNOS: *Szerzők és szerkesztők kézikönyve*, 2005, Osiris, Budapest, című mű az irányadó.

Felhívjuk szerzőink figyelmét, hogy a hivatkozási rendszer nagyfokú be nem tartása, következtelensége illetve plágiumgyanú esetén a tanulmány elutasításra kerül!

9. Egy szó szerint átvett gondolatot kötelező idézőjelbe rakni, és lábjegyzetben a forrást megjelölni. Az idézet ne legyen dőlt betűs. Több szintű idézés esetén a következő forma alkalmazandó: „...»...’...’...«...”
10. A mű végén irodalomjegyzék szerepel, a szerzők vezetéknéve szerinti ábécé sorrendben, [1] [2] formátumú számozással. Formailag és tartalmilag is a lábjegyzetnél írottak az irányadóak azzal, hogy itt a folyóiratban vagy gyűjteményes műben szereplő cikkek esetén legutolsó bibliográfiai adatként a kezdő és záró oldalszámokat is fel kell tüntetni.
11. Az irodalomjegyzékben csak olyan tételek szerepelhetnek, amelyek lábjegyzetben is hivatkozásra kerültek. A megfelelő irodalomjegyzék hiánya a tanulmány elutasítását vonja maga után!
12. A (fekete-fehér) táblázatokat és ábrákat megfelelően formázva, az eredetüket a lábjegyzetknél írottak szerint feltüntetve, a szövegbe építve kell megjeleníteni.
13. A szerkesztőbizottsághoz beérkezett - formailag megfelelő - tanulmányokat az állandó és eseti tagokból álló lektori bizottságnak küldjük ki jóváhagyásra. A közlés feltétele a lektor támogató véleménye, illetve a javítandónak értékelt pontok átdolgozása.
14. A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet.

Köszönjük, hogy megfelelően elkészített kézirat beküldésével segítik munkánkat.

A szerkesztőség

TÁMOGATÓINK

SZÉCHENYI ISTVÁN
EGYETEM

UNIVERSITAS – GYŐR
ALAPÍTVÁNY

DEÁK FERENC
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR